

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Avopuolison jäämistöoikeudellinen asema

Asianajajan perhe- ja perintöoikeus
OTM-tutkielma

Laatija:
Emilia Salminen

15.5.2023

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

OTM-tutkielma

Oppiaine: perhe- ja perintöoikeus

Tekijä(t): Emilia Salminen

Otsikko: Avopuolison jäämistöoikeudellinen asema

Ohjaaja(t): Tuulikki Mikkola

Sivumäärä: I–XVIII + 88 sivua

Päivämäärä: 15.5.2023

Avoliitot ovat yleistyneet paitsi nuorten myös iäkkäämpien suomalaisten keskuudessa. Avoliittoa ei pidetä enää vain avioliittoa edeltävänä suhteen välivaiheena, vaan enenevässä määrin myös pysyvänä yhteiselämän muotona. Tämä on johtanut siihen, että avoliittoja päättyy yhä useammin erojen lisäksi myös kuolemiin. Tutkimuskysymyksenä tässä tutkielmassa on, millainen on avopuolison jäämistöoikeudellinen asema. Käsitellyssä painotetaan jäämistöoikeudellisen aseman muotoutumista lakimääräisesti. Tutkielmassa arvioidaan kuitenkin myös sitä, miten avolesken asumisen jatkuvuus voitaisiin turvata testamentilla ja miten testamenttia ja henkivakuutuksen peruuttamatonta edunsaajamääräystä voitaisiin hyödyntää keinoina sopia kuoleman varalta avolesken yhteistalouteen antaman panoksen hyvittämisestä. Tutkimusmetodina tutkielmassa käytetään oikeusdogmaattista tutkimusmetodia, sillä tarkoituksena on tulkita ja systematisoida voimassa olevaa oikeutta muun muassa lain esitöihin, oikeuskirjallisuuteen ja oikeuskäytäntöön tukeutuen.

Tutkielmassa avopuolison jäämistöoikeudellista asemaa pyritään hahmottamaan ensinnäkin selvittämällä, miten avopuolisoiden omistussuhteet määräytyvät toisen avopuolison kuoleman jälkeen toimitettavassa omaisuuden jäämistöerottelussa. Toiseksi tutkielmassa tulkitaan niitä edellytyksiä, joilla avoleskellä on oikeus avoliittolain 8 §:n mukaiseen hyvitykseen tai perusteettoman edun palautukseen kuolleen avopuolisensa kuolinpesästä. Kolmantena selvitetään, millä edellytyksillä avoleski on oikeutettu perintökaaren 8:2:n mukaiseen avustukseen ja millaiset ovat avustuksen toteuttamistavat. Lisäksi arvioidaan avolesken mahdollisuuksia saada valtionperintöomaisuutta luovutetuksi itselleen perintökaaren 5:2:n nojalla tilanteessa, jossa hänen kuolleen avopuolisensa perintö on perillisten ja testamentin puuttuessa mennyt valtiolle.

Tutkielma osoittaa, että avopuolison jäämistöoikeudellinen asema on lain nojalla edelleen turvaton, vaikka sitä onkin pyritty parantamaan muun muassa tuomalla hyvityssääntely lain tasolle ja lisäämällä avopuoliso perintökaaren 8:2:n mukaiseen avustukseen oikeutettujen piiriin. Oikeus hyvitykseen ei ollut avopuolisille aidosti uusi etuus, sillä heillä oli jo ennen hyvityssääntelyä oikeus perusteettoman edun palautukseen vastaavin aineellisin edellytyksin. Harkinnanvarainen avustus puolestaan oli avoliittolain soveltamisalaan kuuluville avopuolisille uusi etuus, mutta sekään ei harkinnanvaraisena ja usein määräaikaisena toteutettavana välttämättä turvaa avolesken toimeentuloa ja asumista ainakaan kovin pitkäksi aikaa. Lisäksi oikeus avustukseen koskee vain avoliittolain soveltamisalaan kuuluvia avopuolisoita eikä se siten tuo kuolemanvaraisturvaa lailla sääntelemättömien avoliittojen osapuolille.

Avopuolison heikko siviilioikeudellinen kuolemanvaraisturva antaa aihetta avopuolisoiden keskinäiselle jäämistösuunnittelulle. Avolesken asuminen, yksi hänen elämänsä perusedellytyksistä, voidaan pyrkiä turvaamaan ennen kaikkea hänen hyväkseen tehdyllä testamentilla. Muun muassa lakiosaperillisten oikeuksista kuitenkin seuraa, ettei edes testamentilla voida kaikissa tapauksissa turvata avoleskelle lesken vähimmäissuojaa vastaavaa suojaa.

Avainsanat: avoliitto, avopuoliso, avoleski, avoliittolaki, nimiperiaate, yhteisomistusolettama, tasaosuusolettama, hyvitys, perusteettoman edun palautus, avustus, jäämistösuunnittelu, testamentti, henkivakuutus

Sisällys

Avopuolison jäämistöoikeudellinen asema	I
Lähteet.....	V
1 Johdanto.....	1
1.1 Johdatus aiheeseen.....	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja rajaukset.....	5
1.3 Tutkimusmetodi, lähdeaineisto ja tutkielman rakenne.....	7
2 Omistussuhteiden ja -osuuksien määräytyminen omaisuuden jäämistöerottelussa	11
2.1 Omaisuuden jäämistöerottelu ja omaisuuden erillisyyden periaate	11
2.2 Nimiperiaatteen luoma omistajaolettama ja tasaosuuksiolettama	13
2.3 Omistaja- ja tasaosuuksiolettamasta poikkeaminen	16
2.3.1 Hankintahetken tarkoitus omistussuhteiden- ja osuuksien määrittäjänä.....	16
2.3.2 Yhteishankintatarkoituksen osoittaminen	17
2.3.3 Erisuuria omistusosuuksia koskevan tarkoituksen osoittaminen	23
2.4 Irtaimen yhteisomistusolettama.....	25
3 Panoksen korvaaminen	28
3.1 Hyvityksen ja perusteettoman edun palautuksen välinen suhde	28
3.2 Hyvityksestä ja perusteettoman edun palautuksesta yleisesti	32
3.3 Hyvityksen ja perusteettoman edun palautuksen edellytykset.....	34
3.3.1 Omaisuuden kartuttaminen tai säilyttäminen	34
3.3.2 Edun perusteettomuus	36
3.4 Korvattavat panokset.....	38
3.4.1 Työsuoritukset	38
3.4.2 Varojen käyttö tai sijoitus	41
3.4.3 Välilliset panokset	43
3.5 Käyttökorvaukset	45
3.6 Olennaisuuskynnys	49
3.7 Hyvityksestä sopiminen	51
3.7.1 Sopimus avoeron varalta ja sopimus avoliittolain soveltamatta jättämisestä.....	51
3.7.2 Hyvityksestä sopiminen kuoleman jälkeen	53
4 Avopuolisolle annettava harkinnanvarainen avustus.....	54
4.1 Avustuksen edellytykset	54
4.2 Avustuksen toteuttamistavat	60
5 Valtionperinnön edelleenluovutus avopuolisolle.....	62
6 Avopuolisoiden keskinäinen jäämistösuunnittelu	67
6.1 Testamentti.....	67
6.1.1 Avopuolison asumisen turvaaminen testamentilla	67
6.1.2 Panoksen korvaaminen testamenttimääräyksellä	72
6.2 Henkivakuutus.....	75
6.2.1 Edunsaajamääräys avopuolison hyväksi.....	75
6.2.2 Panoksen korvaaminen peruuttamattomalla edunsaajamääräyksellä	80

7 Lopuksi 82

Lähteet

Kirjallisuus

- Aarnio, Aulis, Laintulkinnan teoria: yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY 1989.
- Aarnio, Aulis – Mahkonen, Sami, Suomen avioliitto-oikeus. Juridica 1983.
- Aarnio, Aulis – Helin, Markku – Mahkonen, Sami, Suomen avioliitto-oikeus. A-tieto 1985.
- Aarnio, Aulis – Helin, Markku, Suomen avioliitto-oikeus. 3., uudistettu painos. Lakimiesliiton kustannus 1992.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo, Perhevarallisuus-oikeus. Talentum 2010.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo, Suomen jäämistöoikeus. 2, Testamenttioikeus. 5., uudistettu painos. Talentum 2015.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo, Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus. 6., uudistettu painos. Alma 2016.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo – Rabinä, Timo, Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset. 9., uudistettu painos. Alma Talent 2020.
- Agell, Anders, Äganderätten till fastighet för makar och samboende – en studie av kommissionsköp. Norstedts Juridik 1985.
- Agell, Anders – Malmström, Åke – Ramberg, Christina – Sigeman, Tore, Civilrätt. Liber 2010.
- Agell, Anders – Brattström, Margareta, Äktenskap, samboende, partnerskap. 5., upplagan. Iustus 2011.
- Aho, Matti L., Varallisuus-oikeudellisen oikeustoimen tulkinnasta = Über die Auslegung des Rechtsgeschäfts im Vermögensrecht. Suomalainen lakimiesyhdistys 1968.
- Anttila, Erno, Perusteettoman edun palautus Itä-Suomen HO 1.7.2008. Oikeustieto 2/2009, s. 11–13.
- Asland, John, Samboernes arverettslige stilling om igjen. Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål 5/2007, s. 251–255.
- Asland, John – Brattström, Margareta – Lind, Göran – Lund-Andersen, Ingrid – Singer, Anna – Sverdrup, Tone, Nordic Cohabitation Law. Cambridge Intersentia 2015.

- Aurejärvi, Erkki, Tasinko osituksessa ja vastaava tasointu avoliiton päättyessä, teoksessa Karhu, Juha (toim.), Puolisoiden omaisuuden ositus ja jako. Juridica 1984.
- Aurejärvi, Erkki, Velvoiteoikeuden oppikirja. Condictio 1988.
- Aurejärvi, Erkki – Hemmo, Mika, Velvoiteoikeuden oppikirja. 3., uudistettu painos. Edita 2007.
- Bengtsson, Bertil, Försäkringsavtalsrätt. 3., uppdaterade upplagan. Norstedts juridik 2015.
- Brattström, Margareta, Dold samäganderätt – en sammanfattning av rättsläget. JT 2/2011–2012, s. 313–329.
- Brattström, Margareta – Singer, Anna – Jänträ-Jareborg, Maarit, Rätt arv: fördelning av kvarlåtenskap. 3. upplagan. Iustus 2011.
- Engblom, Matleena, Työsuhde ja avoliitto: Rajanvedosta ja näyttötaakasta. Oikeustapauskommentti Turun HO 14.10.1999, S 98/982. Oikeustieto 3/2000, s. 13–14.
- Enäjärvi, Jaakko, Valtion oikeudesta perintöön. Defensor Legis 11–12/1967, s. 365–379.
- Eriksson, Anders, Den nya familjerätten: makars och sambors egendomsförhållanden, bodelning och arv. Norstedts juridik 2011.
- Grauers, Folke, Ekonomisk familjerätt: makars och sambors egendom och bostad: gåva, arv, testamente och boutredning. Karnov Group 2012.
- Gottberg-Talve, Eva, Avioliitonomaisen yhteiselämän sääntelystä. Lakimies 2–3/1982, s. 112–135.
- Gottberg-Talve, Eva, Nimiperiaate, rahoitus ja omistus: eräitä näkökohtia avio- ja avopuolisoiden omistussuhteista. Lakimies 7/1985, s. 742–768.
- Gottberg, Eva, Avoliitto. Perusteettoman edun palautus. Työpalkka. Oikeustapauskommenttaari Helsingin HO 3.7.1997. Oikeustieto 6/1997, s. 14–16.
- Gottberg, Eva, Avoliitto, yhteisomistussuhteen purkaminen, omistusosuuksien suuruus. Oikeustieto 1/1998, s. 15–17.
- Gottberg, Eva, Velkomus, perusteettoman edun palautus, avoliitto. Oikeustapauskommentti Kouvola HO 28.1.1998, S 97/123. Oikeustieto 2/1998, s. 17–19.

- Gottberg, Eva, Avioero, käyttökorvaus yhteisomistuksessa olevasta omaisuudesta. Oikeustapauskommentti Helsingin HO 31.12.1997, S 96/1804. Oikeustieto 2/1998, s. 15–16.
- Gottberg, Eva, Avoliitto, yhteisomistus ja yhteinen talous, teoksessa Kumpula, Anne (toim.), Juhlajulkaisu Leena Kartio: 1938 -30/8-1998. Turun yliopisto 1998.
- Gottberg, Eva, Omistusasunnon käytöstä parisuhteen päättyessä. Lakimies 4/2007, s. 600–610.
- Gottberg, Eva, Perhesuhteet ja lainsäädäntö. 7., ajantasaistettu painos. Turku 2013.
- Hakulinen, Y. J, Perusteettoman edun palautus: siviilioikeudellinen tutkimus. Tekijä 1931.
- Helin, Markku, Omistuskysymyksistä yhteisen kotitalouden purkaantuessa, teoksessa Kartio, Leena (toim.), Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 30 vuotta. Turun yliopisto 1991.
- Helin, Markku, Perheoikeudellisista etuuksista luopuminen. Lakimies 7–8/2012, s. 1032–1047.
- Helle, Karoliina, Rakennuksen salainen omistus: erityisesti puolison kiinteistölle rakennetun rakennuksen omistussuhteista. Alma Talent 2021.
- Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki 2011.
- Hoppu, Esko – Hemmo, Mika, Vakuutus oikeus. WSOY 2006.
- Husa, Jaakko, Johdatus oikeusvertailuun: oikeusvertailun perusteet erityisesti julkisoikeutta silmällä pitäen. Lakimiesliiton kustannus 1998.
- Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo, Kirjoitetaan juridiikkaa: ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. 2., uudistettu painos. Talentum 2008.
- Håkansson, Göran, Sambolagen: en kommentar. Thomson Reuters 2010.
- Jauhiainen, Jyrki – Järvinen, Timo – Nevala, Tapio, Asunto-osakeyhtiölaki. 4., uudistettu painos. Alma Talent 2019.
- Jokela, Marjut – Kartio, Leena – Ojanen, Ilmari. Maakaari. 5., uudistettu painos. Talentum 2010.
- Järventaus, Jussi, Lausunnot ehdotuksesta henkilövakuutuslaiksi: tiivistelmä. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 4/1968.
- Kairinen, Martti, Työoikeus perusteineen. 11., muutettu ja uudistettu painos. Työelämän tietopalvelu 2009.

Kaisto, Janne – Lohi, Tapani, Johdatus varallisuusosoikeuteen. 2., uudistettu painos. Talentum 2013.

Kangas, Urpo, Suomen henkivakuutusosoikeus. Lakimiesliiton kustannus 1995.

Kangas, Urpo, Perinnöt ja testamentit. Helsingin yliopisto 1996.

Kangas, Urpo, Kaikella on aikansa. Lakimies 6–7/1998, s. 1079–1088.

Kangas, Urpo, Perhevarallisuusosoikeus. 3., uudistettu painos. Alma Talent 2018.

Kangas, Urpo, Perhe- ja jäämistöosoikeuden perusteet. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2019.

Karimaa, Eija, Perittävän avopuolison ja siihen rinnastuvan henkilön asema. Defensor Legis 4/2004, s. 711–718.

Kartio, Leena, Puolisoiden asuinrakennuksen omistus esineosoikeuden ongelmana, teoksessa Saarnilehto, Ari (toim.), Maaliskuun 25 päivän rahasto 100 vuotta. Turun yliopisto 2007.

Kartio, Leena – Tammi-Salminen, Eva, Luku VI Esineosoikeus, teoksessa Varallisuusosoikeus. Viljanen, Mika – Tuomisto, Jarmo – Tolonen, Juha – Tammi-Salminen, Eva – Saarnilehto, Ari – Kartio, Leena – Karhu, Juha – Hemmo, Mika – Annola, Vesa. Alma Talent Focus.

Kaukonen, Risto. Henkivakuutus. 3., uudistettu painos. Suomen vakuutusyhtiöiden keskusliitto 1978.

Kolehmainen, Antti, Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä, teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisen opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Tekijät ja Edita Publishing Oy 2016.

Kolehmainen, Antti, KKO 2018:5 Hyvitys yhteisen talouden hyväksi annetusta panoksesta, teoksessa Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein 2018:I. Alma Talent 2018.

Kolehmainen, Antti, KKO 2019:69 Hyvitys avopuolisoiden yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta, teoksessa Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein 2019:II. Alma Talent 2020.

Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo, Jäämistösuunnittelu. Talentum 2012.

Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo, Jäämistösuunnittelu. I, Perittävän jäämistösuunnittelu. Alma Talent 2020.

Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo, Jäämistösuunnittelu. II, Lesken ja perillisen jäämistösuunnittelu. Alma Talent 2021.

- Kyläkallio, Juhani, Määräosainen yhteisomistus. Suomalainen lakimiesyhdistys 1965.
- Lind, Göran. HD:s nej till obehörig vinst mellan sambor. JT 1/2019–2020, s. 189–200.
- Linna, Tuula – Leppänen, Tatu, Ulosotto-oikeus. II, Ulosmittaus ja myynti. 2., uudistettu painos. Talentum Pro 2015.
- Lundén, Björn – Molin, Anna. Samboboken: juridik, ekonomi, beskattning. 6. painos. Näsviken: Björn Lundén information 2010.
- Lohi, Tapani, Puolisoiden yhteisomistus ja velkojat. Lakimiesliiton kustannus 1993.
- Lohi, Tapani, Vastuu kuolleen henkilön velasta: jäämistöomaisuuden arvoon rajoittuva vastuu. Lakimiesliiton kustannus 1998.
- Lohi, Tapani, KKO 2010:66 Avopuolisoiden välisen edunpalautusvaateen vanhentuminen, teoksessa Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein 2010:II. Alma Talent 2011.
- Lohi, Tapani, Legaatinsaajan oikeusasemasta. Talentum 2011.
- Lohi, Tapani, Aviovarallisuus-oikeus. Talentum Pro 2016.
- Lødrup, Peter – Sverdrup, Tone, Familieretten. Peter Loedrup og Tone Sverdrup 2016.
- Lötjönen, Salla, Yhteistalouden purkaminen avoliitossa. Lakimies 7–8/2010, s. 1326–1341.
- Mahkonen, Sami, Avioliittolaki ja avioliitonomainen yhteiselämä. Lakimies 6/1981, s. 535–548.
- Mahkonen, Sami, Avoliitto. Siviilioikeudellinen tutkimus. Suomen lakimiesliiton kustannus 1984.
- Mahkonen, Sami, Oikeustapauskommentti KKO 1985 II 167. Lakimies 7/1985, s. 1099–1104.
- Mahkonen, Sami, Parisuhde ja vanhemmuus: perheoikeudellinen tutkimus. Lakimiesliiton kustannus 1998.
- Mahkonen, Sami – Koskelo, Pauliine, Avoliitto vai avioliitto? Suomen lakimiesliiton kustannus 1984.
- Makkonen, Kaarle, Lainkäyttö ja maailmankatsomus. Lakimies 3/1970, s. 1056–1069.
- Manninen, Petri, Sijoittajan verosuunnittelu. WSOY 2000.
- Miettinen, Martti, Uusi perintölainsäädäntö. Lakimies 3/1965, s. 523–552.

- Mikkola, Tuulikki, Aviopuolisot yhteisomistajina. Defensor Legis 3/2005, s. 505–526.
- Mikkola, Tuulikki, Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa. Talentum 2010.
- Mikkola, Tuulikki, Avio- ja avopuolisoiden yhteisomistukseen liittyvistä kysymyksistä. Edilex 2010/44.
- Mikkola, Tuulikki, Yhteisomistus. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2017.
- Mikkola, Tuulikki, Avoliiton aikaiset panokset ja KKO 2018:5: Havaintoja hyvitysoikeuden edellytyksistä. Edilex 2018/22.
- Mikkola, Tuulikki, Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset. Alma Talent 2021.
- Niemi, Matti, Maakaaren järjestelmä. I, Kiinteistönkauppa ja muut luovutukset. 2., uudistettu painos. Talentum Pro 2016.
- Norio-Timonen, Jaana, KKO 2004:40 Edunsaajamääräys sijoitushenkivakuutus sopimuksessa, teoksessa Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein 2004:I. Alma Talent 2004.
- Norri, Matti, Perittävän tahdon tulkinnasta. Defensor Legis 2/2005, s. 341–348.
- Norri, Matti, Perintö ja testamentti: käytännön käsikirja. 7., uudistettu painos. Alma Talent 2017.
- Norros, Olli, Velvoiteoikeus. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2018.
- Nystén, Tiina, Parisuhteen juridiikka. Kauppakamari 2015.
- Parviainen, Erkki, Yleinen vakuutusoppi. Valtion painatuskeskus 1986.
- Pohjonen, Soile, Avoliitto sopimuksena. Lakimies 3/1995, s. 375–393.
- Pohjonen, Soile, Parisuhde yksityisoikeudellisessa ajattelussa. Suomalainen lakimiesyhdistys 1998.
- Portin, Göran, Om andelarnas storlek vid samäganderätt. JFT 3/1968, s. 162–172.
- Puronen, Pertti, Perintö- ja lahjaverotus. 11., uudistettu painos. Talentum Pro 2015.
- Rautiala, Martti, Perintö ja testamentti uuden perintökaaren mukaan. Suomen lakimiesliiton kustannus Oy 1967.
- Ryrstedt, Eva, Dold samäganderätt – ett familjerättsligt institut i utveckling. JT 3/2015–2016, s. 602–626.
- Saarenpää, Ahti, Tasajaon periaate: tutkimus jäämistöoikeudellisen tasajaon periaatteen toteuttamisesta tuomioistuinkäytännössä. Juridica 1980.

- Saarenpää, Ahti, Testamentti viimeisenä tahtona jäämistöoikeuden järjestelmässä: Johdatus testamenttiin omalaatuisena oikeustoimena. Lapin yliopisto 2003.
- Saarenpää, Ahti, Ositus sopimuksena, toimituksena, ammattitaitona. Lapin yliopisto 2005.
- Saarenpää, Ahti – Osuma, Kalevi, Perintö ja jäämistö: jakosäännösten ja jakoon vaikuttavien säännösten tulkintoja. Pandecta 1994.
- Saarnilehto, Ari – Sonck, Tuuli, Luku V Perusteettoman edun palautus, teoksessa Varallisuus oikeus. Viljanen, Mika – Tuomisto, Jarmo – Tolonen, Juha – Tammi-Salminen, Eva – Saarnilehto, Ari – Kartio, Leena – Karhu, Juha – Hemmo, Mika – Annola, Vesa. Alma Talent Focus.
- Salminen, Sakari, Testamentin tulkinta; yleistestamentin raukeaminen avoliiton purkautumisen johdosta. Oikeustieto 1/2005, s. 11–15.
- Strandbakken, Asbjørn, Arverett og rett til uskifte for samboere? Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål 5/2007, s. 78–80.
- Svedrup, Tone, Samboere uten lovvern. Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål 9/2011, s. 253–257.
- Tammi-Salminen, Eva, Kiinteistön salainen omistus, kauppakirjan tulkinta ja velkojat – pohdintoja korkeimman oikeuden käytännön pohjalta, teoksessa Lohi, Tapani (toim.), Kaavoitus, rakentaminen, varallisuus – juhlaulkaisu Vesa Majamaa. Edita Publishing Oy 2005.
- Tammi-Salminen, Eva, Onko tahto välttämätön fiktio – Näkökulmia omistusoikeuden määräytymiseen läheissuhteissa. Lakimies 7–8/2008, s. 1189–1210.
- Tolonen, Hannu, Oikeuslähdeoppi. WSOY lakitieto 2003.
- Tuomisto, Jarmo, Takaisinsaanti. 4., uudistettu painos. Alma Talent 2021.
- Välimäki, Pertti, Osituksen sovittelu avioeroon perustuvassa toimitusosituksessa. Lakimiesliiton kustannus 1995.
- Välimäki, Pertti, Pesänjakaja. Alma Talent 2021.
- Walleng, Kajsa, Att leva som sambo: En civilrättslig studie av det rättsliga skyddet för sambor och om det är i takt med sin tid. Uppsala 2015.
- Zitting, Simo – Rautiala, Martti, Esineoikeuden oppikirja: yleinen osa. 5., tarkistettu ja täydennetty painos. Suomen lakimiesliiton kustannus 1982.

Virallislähteet

HE 143/1957 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eräistä yhteisomistussuhteista.

HE 225/1982 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perintökaaren muuttamisesta.

HE 49/1991 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi perintökaaren 5 luvun ja perintökaaren voimaanpanosta annetun lain 6 §:n muuttamisesta.

HE 114/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle vakuutusopimuslaiksi ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 187/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle velan vanhentumista ja julkista haastetta koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

HE 37/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 66/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työeläkelakien ja kansaneläkelain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi.

LaVM 18/1950 vp. Lakivaliokunnan mietintö N:o 18 hallituksen esityksen johdosta laeiksi perintökaaren 17 luvun, oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 2 §:n ja konkurssisäännön 46 §:n muuttamisesta sekä maakaaren 2 ja 3 luvun sekä 8 luvun 3 §:n kumoamisesta.

LaVM 23/2010 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (HE 37/2010 vp) laeiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

Perintölakivaliokunnan mietintö N:o 1/1964 hallituksen esityksen 6/1964 johdosta perintölainsäädännön uudistamisesta.

Oikeusministeriön työryhmämietintö 2008:10, Yhteistalouden purkaminen avoliiton päättyessä.

SOU 1978:55, Att sambo och gifta sig: fakta och föreställningar: rapport.

Prop. 1928:17 med förslag till lag om arv.

Prop. 2002/03:80, Ny sambolag.

Prop. 2004/05:25, Slopad arvsskatt och gåvoskatt.

Prop. 107 L (2017–2018), Lov om arv og dødsboskifte (arveloven).

NOU 1988:12, Husstandsfelleskap.

NOU 2014:1, Ny arvelov.

Ot.prp. nr. 52 (1990-1991), Om lov om rett til felles bolig og innbo når husstandsfelleskap opphører.

Ot.prp. nr. 75 (2001–2002), Om lov om endringer i skatte- og avgiftslovgivinga mv.

Ot.prp. nr. 73 (2007–2008), Om lov om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere).

Høring - Forslag om endringer i arveloven - rett til arv og uskifte for samboere
21.05.2007.

Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus No. R (88) 3 avopuolisoiden välisten sopimusten ja testamenttien pätevydestä.

Internetlähteet

Läheisen henkilön hakemus valtion perintönä saaman omaisuuden luovuttamiseksi.
Valtiokonttori.
(https://vkazprodwordpressstacc01.blob.core.windows.net/wordpress/uploads/sites/4/2018/06/Yksityisen_hakemus_2020.pdf, luettu 12.12.2022)

Pressemelding: Grunnbeløpet og pensjonene. Regjeringen.no.
(<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/grunnbelopet-og-pensjonene/id2913481/>, luettu 8.3.2023)

Prisbasbelopp för 2023 fastställt. Regjeringen.se.
(<https://www.regeringen.se/artiklar/2022/09/prisbasbelopp-for-2023-faststallt/>, luettu 8.3.2023)

Suomen virallinen tilasto (STV): Siviilisäädyn muutokset. Solmittujen avioliittojen määrä pienin yli 100 vuoteen.
(<https://stat.fi/julkaisu/cktyaqvqo1vxw0b99uqlskbqi>, luettu 15.1.2023)

Tilastokeskus: StatFin, Perheet, Perheet perhetyypin mukaan 1992–2021.
(https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__perh/statfin_perh_pxt_12c2.px/table/tableViewLayout1/, luettu 15.1.2023)

Valtiolle menevät perinnöt. Valtiokonttori. (<https://www.valtiokonttori.fi/palvelut/muut-palvelut/valtiolle-menevat-perinnot/>, luettu 2.2.2023)

Verohallinnon ohje avoeron yhteydessä maksettavasta hyvityksestä.
(VH/2830/00.01.00/2021) (<https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/48427/avoeron-yhteydessä-maksettava-hyvitys/>, luettu 8.1.2023)

Omaisuuden jakamisen periaatteet. Valtiokonttori.
(<https://www.valtiokonttori.fi/palvelut/muut-palvelut/valtiolle-menevat->

perinnot/#perinnon-jakautuminen_omaisuuden-jakamisen-periaatteet, luettu 12.12.2022)

Onko henkivakuutuksesi edunsaajana avopuoliso? Nimeä avopuolisosi vakuutukseen. Taloustaito. (<https://www.taloustaito.fi/Rahat/onko-henkivakuutuksesi-edunsaajana-avopuoliso-nimea-avopuolisosi-vakuutukseen/#1d226361>, luettu 15.1.2023)

Haastattelut

Meloni, Anu, Lakimies. Valtiokonttori. Videohaastattelu 11.10.2022, haastattelijana Emilia Salminen.

Oikeustapaukset

KKO 1928 II 30
KKO 1942 II 75
KKO 1945 II 142
KKO 1945 II 274
KKO 1947 II 144
KKO 1951 II 91
KKO 1960 II 27
KKO 1961 II 139
KKO 1970 II 44
KKO 1972 II 26
KKO 1975 II 62
KKO 1979 II 15
KKO 1981 II 151
KKO 1985 II 167
KKO 1986 II 103
KKO 1986 II 150
KKO 1988:27
KKO 1988:28
KKO 1988:85
KKO 1992:48
KKO 1993:168
KKO 1996:53
KKO 1996:54
KKO 2000:114
KKO 2003:129
KKO 2004:40
KKO 2007:13
KKO 2010:57
KKO 2010:66
KKO 2016:37
KKO 2018:5
KKO 2019:69
KKO 2020:18

KKO 2020:65

KHO 2020:104

Helsingin HO 12.3.1986 S 1984/426
Helsingin HO 26.10.1988 S 87/508
Helsingin HO 3.7.1997 S 96/1157
Helsingin HO 31.12.1997 S 96/1804
Helsingin HO 23.9.2013 S 12/3203
Helsingin HO 29.10.2015 S 14/2512
Helsingin HO 7.6.2017 S 16/698
Helsingin HO 20.10.2017 S 16/2407
Helsingin HO 19.6.2019 S 17/2615
Helsingin HO 30.8.2019 S 18/1824
Helsingin HO 24.11.2020 S 18/2647
Helsingin HO 26.8.2021 S 21/1183

Itä-Suomen HO 5.12.1996 S 96/264
Itä-Suomen HO 11.12.2001 S 01/577
Itä-Suomen HO 27.9.2007 S 06/1253
Itä-Suomen HO 16.1.2014 S 13/495
Itä-Suomen HO 3.12.2014 S 14/173/20
Itä-Suomen HO 13.6.2019 S 18/1052

Kouvolan HO 28.1.1998 S 97/123
Kouvolan HO 10.10.2002 S 01/854

Rovaniemen HO 12.9.1997 S 97/164
Rovaniemen HO 17.9.1997 S 97/181
Rovaniemen HO 14.01.2009 S 07/1064

Turun HO 28.11.1986 S 86/10
Turun HO 4.9.1997 S 96/1600
Turun HO 14.10.1999 S 98/982
Turun HO 31.10.2001 S 01/214
Turun HO 13.3.2003 S 01/1180
Turun HO 24.6.2004 S 03/1502
Turun HO 20.06.2005 S 04/1839
Turun HO 24.11.2016 S 16/1754
Turun HO 6.11.2018 S 17/1868
Turun HO 21.11.2018 S 17/1332

Vaasan HO 13.2.1986 S 85/25
Vaasan HO 5.9.1991 S 90/609
Vaasan HO 12.11.1996 S 95/889
Vaasan HO 21.4.2015 S 14/35

Kuopion HAO 26.1.2012 12/0058/2
Turun HAO 20.02.2007 07/0123/2

VM/1355/2017
VM/1627/2019
VN/11917/2022

NJA 1975 s. 298
NJA 1976 s. 24
NJA 1980 s. 705
NJA 1981 s. 693
NJA 1982 s. 589
NJA 1992 s. 163
NJA 2004 s. 397
NJA 2012 s. 377
NJA 2019 s. 23

Rt. 1978 p. 1352
Rt. 2011 p. 1168
Rt. 2011 p. 1176

Lyhenteet

AL	avioliittolaki (234/1929)
AsHVL	laki asuinhuoneiston vuokrauksesta (481/1995)
AsOikL	laki asumisoikeusasunnoista (393/2021)
AvoL	laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta (26/2011)
AOYL	asunto-osakeyhtiölaki (1599/2009)
HAO	hallinto-oikeus
HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
HTJL	laki huoneistotietojärjestelmästä (1328/2018)
IHL	Ahvenanmaan itsehallintolaki (1144/1991)
KAEL	kansaneläkelaki (568/2007)
KHO	korkein hallinto-oikeus
KKO	korkein oikeus
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
LM	Lakimies-lehti
MJL	laki velkojien maksunsaantijärjestyksestä (1578/1992)
MK	maakaari (540/1995)
NJA	Nytt juridiskt arkiv
NOU	Norges offentlige utredninger
OK	oikeudenkäymiskaari (4/1734)
PerVL	perintö- ja lahjaverolaki (378/1940)
PK	perintökaari (40/1965)
PL	perustuslaki (731/1999)
RL	rikoslaki (39/1889)
SOU	statens offentliga utredningar
SVT	Suomen virallinen tilasto
TakSL	laki takaisinsaannista konkurssipesään (758/1991)
TSL	työsopimuslaki (55/2001)
TyEL	työntekijän eläkelaki (395/2006)
ToTuL	laki toimeentulotuesta (1412/1997)
UK	ulosottokaari (705/2007)
VakSopL	vakuutusopimuslaki (543/1994)
VanhL	laki velan vanhentumisesta (728/2003)
VM	valtiovarainministeriö
YhtOmL	laki eräistä yhteisomistussuhteista (180/1958)

Kiitos Turun Suomalaiselle Yliopistoseuralle heidän Valto Takalan rahastosta tutkielman kirjoittamista varten myöntämästään apurahasta.

1 Johdanto

1.1 Johdatus aiheeseen

Yhä useampi suomalainen pariskunta elää yhteistaloudessa avioliittoa solmimatta. Tämä kehitys lähti liikkeelle nuorista aikuisista, mutta myöhemmin avoliitot¹ ovat yleistyneet myös vanhemmissa ikäryhmissä, joissa avoliiton päättymissyynä on todennäköisemmin kuolema kuin ero.² Tutkimukset osoittavat, että suurin osa avioliittoon aikovista pariskunnista aloittaa yhteiselämänsä muuttamalla yhteen ja luomalla yhteisen talouden ja arjen ennen avioliiton solmimista.³ Avioliittoa ei kuitenkaan pidetä enää perinteisen käsityksen mukaisesti itsestään selvänä jatkumona vapaamuotoiselle seurustelulle, vaan osalle väestöstä avoliitosta on tullut pysyvä yhdessä elämisen muoto.

Avoliittojen määrä on ollut jatkuvassa kasvussa: vuonna 1990 avoliittojen osuus kaikista perheistä oli 13,7 prosenttia, kun taas vuonna 2021 vastaava osuus oli jo 24,6 prosenttia.⁴ Eri sukupuolta olevien avioituvuus puolestaan on alentunut lähes yhtäjaksoisesti vuodesta 2008 lähtien.⁵ Valintaan eri suhdemuotojen välillä voi vaikuttaa ensinnäkin suhteen imago eli se millaista sitoutumisen astetta kukin suhdemuoto edustaa. Toiseksi valinta voi perustua hyötyvertailuun: parisuhteen osapuolet päättävät suhdemuotonsa sillä perusteella, mikä liittotyyppi on heille edullisin.⁶ Koronapandemialla ja kokoontumisrajoituksilla oli varmasti myös osuutensa avioituvuuden aiempaa jyrkempään laskuun vuonna 2021, jolloin sekä naisten että miesten avioituvuus laski 11 prosenttia edellisvuodesta.⁷

---

¹ Ks. avoliittoihin liitetyistä perustunnusmerkeistä esim. SOU 1978:55 s. 142.

² HE 37/2010 vp s. 5. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I, Perintöoikeus s. 119.

³ HE 225/1982 vp s. 13

⁴ Tilastokeskus: StatFin, Perheet, Perheet perhetyypin mukaan 1992–2021. Tilastossa on huomioitu tiedot eri sukupuolta olevien avoparien määrästä sekä vuodesta 2020 lähtien sellaisten samaa sukupuolta olevien avoparien määrästä, joilla on yhteisiä lapsia eli jonka muodostavat sekä biologinen että vahvistettu äiti. Vuonna 2021 jälkimmäisiä oli yhteensä 65. Vuonna 1984 Aurejärvi on todennut, ettei kysymys avolesken oikeusasemasta ole kovin tärkeä, sillä avoliiton purkautuminen toisen avopuolison kuoleman johdosta on erittäin harvinaista. Aurejärvi: Tasinko osituksessa ja vastaava tasoitus avoliiton päättyessä s. 155, alaviite 22. Avoliittojen yleistymiseen viitaten voidaan todeta, että tilanne on tältä osin muuttunut.

⁵ Suomen virallinen tilasto (SVT): Siviilisäädyn muutokset. Solmittujen avioliittojen määrä pienin yli 100 vuoteen.

⁶ Pohjonen: Parisuhde yksityisoikeudellisessa ajattelussa s. 149. Ks. avoliittojen yleistymisen syistä 1960-luvun lopun ja 1980-luvun alun välisenä aikana Mahkonen – Koskelo: Avoliitto vai avioliitto? s. 8–9.

⁷ Suomen virallinen tilasto (SVT): Siviilisäädyn muutokset. Solmittujen avioliittojen määrä pienin yli 100 vuoteen.

Avoliittojen yleistyminen ja vastaavasti avioituvuuden aleneminen johtavat siihen, että yhä suurempi osa parisuhteista kuuluu avioliittolainsäädännön soveltamisalan ulkopuolelle⁸ ja yhä suurempi osa eloonjääneistä parisuhdekumppaneista lesken⁹ kuolemanvaraisturvan ulkopuolelle. Leski on perimysjärjestyksessä toisena eli hän perii ensin kuolleen puolison, mikäli tältä ei jäänyt rintaperillisiä (perintökaari 40/1965, PK 3:1). Leskellä on myös vähimmäissuojansa nojalla rintaperillisen lakiosaoikeutta vahvempi oikeus pitää jakamattomana hallinnassaan puolisoiden yhteisenä kotina käytetty asunto sekä siellä oleva tavanomainen asuntoirto- ja kaluste- ja lausekkeiden varasto (PK 3:1a.2).¹⁰ Myös avio-oikeus kuolleen puolison omaisuuteen (avioliittolaki 234/1929, AL 35 §) turvaa lesken taloudellista asemaa toisen puolison kuoltua. Avoleskellä puolestaan ei ole vastaavia oikeuksia, vaikka hänellä saattaa toisen avopuolison kuoltua olla vastaavanlainen tarve taloudelliseen turvaan kuin leskellä. Suhteen muodolla on siis olennainen vaikutus eloon jääneen parisuhdekumppanin jäämistöoikeudelliseen asemaan.¹¹ Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, ettei Suomessa ole katsottu mahdolliseksi muodostaa sellaista kovin kattavaa normistoa, jota sovellettaisiin avopuolisoiden yksityiselämään näiden tahdosta riippumatta pelkästään ulkoisten avioliittoa muistuttavien käyttäytymistapojen perusteella.¹² Avopuolisot eivät nimittäin ole aviopuolisoiden tavoin vihkimisellä saattaneet itseään erityislainsäädännön piiriin.¹³

Muihin Pohjoismaihin nähden avoliittoja koskeva erityissääntely tuli Suomessa voimaan vasta verraten myöhään.¹⁴ Vuonna 2011 avopuolisoiden varallisuus- ja jäämistöoikeudellista asemaa

⁸ Aarnio – Mahkonen: Suomen avioliitto-oikeus s. 18. Toisaalta avioliittolainsäädännön ala on myös laajentunut, kun avioliiton solmiminen on ollut 1.3.2017 alkaen mahdollista sukupuolesta riippumatta.

⁹ Leskellä tarkoitetaan tässä tutkielmassa avioleskeä erotuksena avioleskestä.

¹⁰ Ks. lisää rintaperillisen lakiosan ja lesken vähimmäissuojan suhteesta Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 462–463.

¹¹ Vrt. Pohjonen: Parisuhde yksityisoikeudellisessa ajattelussa s. 137. Pohjosen mukaan kehitys on menossa siihen suuntaan, etteivät liiton oikeudelliset seuraamukset enää riipu sen muodollisesta asemasta eli solmimismuodosta. Hän viittaa muun muassa avioliittolainsäädäntöön, joka mahdollistaa sen, ettei lyhyt avioliitto välttämättä johda kaikkiin avioliittoon tavallisesti liittyviin taloudellisiin seuraamuksiin. Pohjonen viitanee muun muassa osituksen sovittelusäännökseen (AL 103b §), jonka nojalla varakkaampi puoliso voidaan tietyissä tilanteissa vapauttaa tasingonmaksuvelvollisuudesta esimerkiksi silloin, kun avioliitto on kestänyt vain lyhyen ajan. Ks. osituksen sovittelun edellytyksistä Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 622–651.

¹² Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 3. Ks. avioliiton oikeudellistamiseen liittyvistä näkökohdista Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 286–291 ja avopuolisolle annettavaan perintöoikeuteen liittyvistä ongelmista Karimaa: Perittävän avopuolison ja siihen rinnastuvan henkilön asema s. 713.

¹³ Gottberg on kyseenalaistanut, miksi lainsäätäjän tulisi puuttua sellaisiin suhteisiin, joita osapuolet eivät itse ole halunneet virallistaa. Ks. Gottberg: Omistusasunnon käytöstä parisuhteen päättyessä s. 610.

¹⁴ Ruotsi oli pohjoismaista ensimmäinen, jossa säädettiin avoliittoja koskeva laki, kun laki avopuolisoiden yhteisestä asunnosta (lag om ogifta samboendes gemensamma bostad 1973:651) tuli voimaan vuonna 1973. Ensimmäisenä varsinaisena avioliittolakina on Ruotsissa kuitenkin pidetty vasta tätä seurannutta lakia avopuolisoiden yhteisestä kodista (lag om sambors gemensamma hem 1987:232), joka tuli voimaan vuonna 1987. Norjassa ensimmäinen avoliittoja koskenut laki tuli puolestaan voimaan vuonna 1991 (lov om rett til felles

pyrittiin Suomessa parantamaan säätämällä pääosin tahdonvaltainen laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta (26/2011, avoliittolaki, AvoL) ja lisäämällä samassa yhteydessä avoliittolain soveltamisalaan kuuluva avopuoliso PK 8:2:n mukaiseen harkinnanvaraiseen avustukseen oikeutettujen piiriin. Ennen tätä kaikkien avopuolisoiden välisiin varallisuussuhteisiin sovellettiin samoja yleisiä varallisuus oikeudellisia säännöksiä kuin toisilleen tuntemattomiin henkilöihin. Avopuolisoiden välisen yhteistalouden ja sen hyväksi annettujen panosten katsottiin kuitenkin erottavan avoliiton monista muista läheissuhteista ja toisilleen vieraiden henkilöiden välisistä suhteista. Muun muassa tästä syystä avoliittojen päättymistä koskeva erillissääntely koettiin tarpeelliseksi.¹⁵

Avoliittolain säätämisen yhteydessä lainsäätäjä joutui ottamaan kantaa siihen, miten avoliitto, joka syntyy vapaamuotoisesti ja tosiasiallisista olosuhteista käsin, tulisi laissa määritellä. Avoliittolakia ei säädettykään koskemaan kaikkia yhdessä asuvia parisuhdekumppaneita, vaan pelkästään niitä, jotka täyttävät avoliittolain 3 §:n avopuolison määritelmän (AvoL 1 §). AvoL 3 §:n mukaan avopuolisilla tarkoitetaan yhteistaloudessa asuvia parisuhteen (avoliiton) osapuolia, jotka ovat asuneet yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta tai joilla on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi.¹⁶ Tästä soveltamisalan rajauksesta seurasi avoliittojen jakautuminen oikeudellisesti kahteen ryhmään: lakisääteisiin eli lailla säänneltyihin sekä lailla sääntelemättömiin avoliittoihin.¹⁷ Avoliittolain soveltamisalan piiriin kuuluville avopuolisille annettiin avoliiton päätyttyä oikeus vaatia omaisuuden erottelua (AvoL 4 §) ja pesänjakajan määräämistä tätä erottelua toimittamaan (AvoL 7.2 §) sekä oikeus hyvitykseen

---

bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører 1991:45, husstandsfellesskapsloven). Ks. Asland et al: Nordic Cohabitation Law s. 14–17 ja 20–21.

¹⁵ LaVM 23/2010 vp s. 3. Avoliittolain säätämistä edeltäneessä oikeuskirjallisuudessa Gottberg-Talve on ollut avopuolisoihin koskevaa erillissääntelyä vastaan. Ks. Gottberg-Talve: Avoliitonomaisen yhteiselämän sääntelystä s. 135. Vrt. Mahkonen: Avoliittolaki ja avoliitonomainen yhteiselämä s. 535.

¹⁶ Norjan yhteisasumislain (husstandsfellesskapsloven) 2 ja 3 §:n mukainen asuntoa ja asuntoirtoaimistoa koskeva turva ei koske ainoastaan parisuhteessa olevia, vaan kaikkia yli 18-vuotiaita samassa taloudessa asuvia henkilöitä, jotka ovat asuneet yhdessä vähintään 2 vuotta tai joilla on tai on ollut yhteinen lapsi tai jotka odottavat yhteistä lasta. Ks. NOU 1988:12 s. 6. Vrt. Suomen avoliittolain 3 §:ään, jossa ei mainita yhteisen lapsen odotusta tekijänä, joka saattaisi avopuolisot avoliittolain soveltamisalan piiriin. Perintöoikeuden saaminen edellyttää Norjassa kuitenkin sitä, että avopari elää riittävän vakiintuneessa parisuhteessa ja heillä on yhteistalous ja yhteinen koti (Lov om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere) 2008:112 28 a §). Ruotsissa ei katsottu avoliittolain (sambolag 2003:376) säätämisen yhteydessä tarpeelliseksi ulottaa sen tuomaa turvaa muihin kuin parisuhteessa oleviin yhteistaloudessa asuviin henkilöihin. Ks. Prop. 2002/03:80 s. 26. Ruotsin avoliittolaisissa avopuolisot määritelläänkin kahdeksi henkilöksi, jotka vakinaisesti asuvat yhdessä parisuhteessa ja joilla on yhteinen talous (sambolag 1 §). Vakituisen asumisen kriteerin on katsottu täyttyvän yleensä vähintään kuuden kuukauden yhdessä asumisen jälkeen. Ks. kuitenkin tilanteista, jolloin tätäkin lyhyempi asuminen voidaan katsoa vakituiseksi Agell – Brattström: Äktenskap, samboende, partnerskap s. 264.

¹⁷ Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 263. Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset s. 12.

yhteistalouden hyväksi antamastaan panoksesta tietyin edellytyksin (AvoL 8 §). Vaikka lailla sääntelemättömien avoliittojen osapuolet eivät voikaan vaatia pesänjakajan määräämistä tai AvoL 8 §:n mukaista hyvitystä, he voivat kuitenkin edelleen vaatia avoliiton aikaisten panosten korvaamista perusteettoman edun palautusta koskevalla kanteella kuten ennen avoliittolain säätämistäkin.

Avopuolison lisäämistä avustukseen oikeutettujen piiriin ehdotettiin jo vuonna 1982 perintökaaren muutoksen yhteydessä. Tuolloin ehdotusta perusteltiin ennen muuta sillä, että avioliitonomaisessa suhteessa elävien välillä vallitsee sellainen sosiaalinen yhteisyys, joka olisi riittävä lakimääräisen perimyksenkin perusteena.¹⁸ Ehdotusta pidettiin kuitenkin vielä tuolloin yhteiskuntamoraalin kannalta arveluttavana, minkä vuoksi se hylättiin.¹⁹ Muutos saatiin aikaan vasta vuonna 2011, jolloin sitä perusteltiin sillä, että avolesken ja lesken taloudellisen tuen tarpeet saattavat olla täysin toisiaan vastaavat. Vaikka avopuolisolle ei ehdotettukaan perintöoikeutta tai oikeutta hallita jäämistöä jakamattomana lesken tavoin²⁰, avopuolison lisääminen harkinnanvaraiseen avustukseen oikeutettujen piiriin katsottiin perustelluksi.²¹ Myös avopuoliso voi siis nykyisin saada PK 8:2:n nojalla harkinnanvaraista avustusta kuolleen avopuolisonsa jäämistöstä sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi, mikäli hänen toimeentulonsa on kuoleman vuoksi heikentynyt ja avustus on tarpeen hänen toimeentulonsa turvaamiseksi.²²

Koska lainsäätäjä ei ole antanut avoleskelle perintöoikeutta tai oikeutta hallita jakamattomana avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämää asuntoa, avolesken siviilioikeudellista kuolemanvaraisturvaa saattaa olla tarpeen täydentää ohjaamalla omaisuutta lakimääräisestä perimysjärjestyksestä poiketen avopuolisolle. Avolesken aseman turvaamiseen voidaan pyrkiä

---

¹⁸ HE 225/1982 vp s. 13.

¹⁹ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I, Perintöoikeus s. 70.

²⁰ Kankaan mukaan jakamattomuussuoja tulisi ulottaa koskemaan myös niitä tilanteita, joissa avoliitto purkaantuu toisen avopuolison kuoleman johdosta. Kangas: Kaikella on aikansa s. 1083. Ks. myös Gottberg: Omistusasunnon käytöstä parisuhteen päättyessä s. 609–610. Norjassa on päädytty tähän ratkaisuun. Ks. Lov om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere) 28 c §. Strandbakken kritisoi lakimuutosta sillä perusteella, että avoliitossa elävät ovat usein valinneet suhdemuodokseen avoliiton juuri sillä perusteella, etteivät aviopuolisoita koskevat säännökset soveltuisi heihin. Ks. Strandbakken: Arverett og rett til uskifte for samboere? s. 81. Vrt. Asland: Samboernes arverettslige stilling om igjen s. 251–255.

²¹ HE 37/2010 vp s. 15.

²² Avopuolison asemaa kuolintapauksen sattuessa on pyritty parantamaan myös 1.1.2022 voimaan tulleella uudistuksella, jonka myötä avopuolisot ovat tietyin edellytyksin oikeutettuja leskeneläkkeeseen (työntekijän eläkelaki 395/2006, TyEL 2 § 14 kohta ja 55.1 §; kansaneläkelaki 568/2007, KAEL 5 a § ja 26.1 §). Ks. HE 66/2021 vp s. 14.

niin kuolemanvaraisilla (mortis causa) kuin elinaikaisillakin (inter vivos) oikeustoimilla.²³ Kuolemanvaraisilla oikeustoimilla voidaan vaikuttaa siihen kuka tai ketkä ovat avopuolison kuoleman jälkeen hänen jäämistönsä edunsaajia sekä siihen, mitä ja kuinka paljon omaisuutta he jäämistöstä saavat.²⁴ Kun jäämistösuunnittelun keinoin ohjataan omaisuutta avopuolisolle, tällä voidaan pyrkiä myös varautumaan etukäteen kuoleman jälkeen syntyvään velvollisuuteen maksaa hyvitystä avolesken yhteistalouden hyväksi antamasta panoksesta (AvoL 8 §).

Avopuolisoiden välisessä suhteessa on tyypillistä, että he haluavat samassa yhteydessä järjestää välinsä niin avoeron kuin kuolemankin varalta.²⁵ Avopuolisilla on mahdollisuus sopia muun muassa oikeudesta AvoL 8 §:n mukaiseen hyvitykseen, hyvityksen määrästä ja hyvityksenä annettavasta omaisuudesta. Mikäli avopuolisot haluavat tällaisen sopimuksen sitovan myös kuoleman varalta, tulee kuitenkin huomioida, että kuolemanvaraisten oikeustoimien on täytettävä testamentin muotovaatimukset (PK 10:1). Vakuutusopimuslaissa (543/1994, VakSopL) on sallittu tästä tietynlainen poikkeus. Henkivakuutuksen edunsaajamääräystä ei tarvitse antaa testamentin muodossa, vaan kirjallinen ilmoitus vakuutuksenantajalle riittää (VakSopL 48 §), vaikka edunsaajamääräys onkin sitoumus kuoleman varalta. Siten avopuolisotkin voivat määrätä omaisuudestaan kuolemansa varalta ilman testamentinteon muodollista raskautta määräämällä avopuoliso henkivakuutuksensa edunsaajaksi.

1.2 Tutkimuskysymykset ja rajaukset

Päätutkimuskysymyksenä tässä tutkielmassa on se, millainen on avopuolison jäämistöoikeudellinen asema. Tähän kysymykseen vastaamiseksi tutkielmassa selvitetään ensinnäkin, millaiseksi avopuolison jäämistöoikeudellinen asema lakimääräisesti muodostuu. Tämä edellyttää yhtäältä sen tutkimista, miten avopuolisoiden omistussuhteet määräytyvät ensin kuolleen avopuolison kuoleman jälkeen toimitettavassa omaisuuden jäämistöerottelussa. Kun avoleski saa erottelussa pitää vain oman omaisuutensa (AvoL 5 §), sillä, mitä hänen

---

²³ Ks. inter vivos ja mortis causa -oikeustoimien rajankäynnistä Kolehmainen – Räbinä: Jäämistösuunnittelu I, Perittävän jäämistösuunnittelu s. 423–441. Elinaikainen avopuolison asumisen turvaamiseen tähtäävä oikeustoimi voisi olla esimerkiksi asunnon omistusoikeuden tai -osuuden lahjoittaminen hänelle. Lakiosalaskelmassa pesän varoihin on kuitenkin lisättävä, jollei erityisiä vastasyitä ole, perittävän sellaisissa olosuhteissa tai sellaisin ehdoin elässään antamansa lahja, että se on tarkoituksensa puolesta rinnastettavissa testamenttiin (PK 7:3.3). Ks. ns. testamenttiin rinnastuvasta lahjasta lisää Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I, Perintöoikeus s. 887–899.

²⁴ Kolehmainen – Räbinä: Jäämistösuunnittelu s. 1.

²⁵ Mahkonen – Koskelo: Avoliitto vai avioliitto? s. 26.

omaisuuteensa katsotaan kuuluvaksi, on suuri vaikutus hänen asemaansa erityisesti asumisen näkökulmasta. Mikäli yhteistalouden purkaminen yksinomaan omistussuhteiden perusteella johtaisi perusteettoman edun saamiseen toisen kustannuksella, täydentävät oikeus hyvitykseen (AvoL 8 §) tai perusteettoman edun palautukseen omistussuhteiden perusteella tehtävää erottelua. Tuleekin toisaalta tulkita, millä edellytyksillä avoleskellä on oikeus saada kuolleen avopuolisonsa jäämistöstä hyvitystä (AvoL 8 §) tai perusteettoman edun palautusta. Lisäksi tulee ottaa kantaa siihen, voidaanko avoleski velvoittaa maksamaan kuolinpesälle käyttökorvausta saamastaan asumisedusta, jos hän avopuolisonsa kuoleman jälkeen jää asumaan kuolleen avopuolison yksin tai avopuolisoiden yhdessä omistamaan asuntoon.

Vaikka avoleski olisikin oikeutettu hyvitykseen tai perusteettoman edun palautukseen, avopuolison kuolema voi silti johtaa hänen toimeentulonsa heikentymiseen. Avoleski voi tällöin olla oikeutettu avustukseen, mikäli se on tarpeen hänen toimeentulonsa turvaamiseksi (PK 8:2). Tutkielmassa tuleekin selvittää, mitkä ovat avustuksen myöntämisen edellytykset. Lisäksi avustuksen mahdollisten toteuttamistapojen selvittäminen on tarpeen, jotta voidaan arvioida, voidaanko avustuksella turvata avolesken asumista. Lisäksi tutkielmassa pyritään selvittämään, millä edellytyksin ja kuinka paljon avopuolison on mahdollista saada valtionperintöomaisuutta luovutetuksi itselleen PK 5:2:n nojalla tilanteessa, jossa kuolleen avopuolison jäämistö on perillisten ja testamentin puuttuessa mennyt valtiolle.

Toiseksi tutkielmassa arvioidaan, millä tavoin avopuolisot voivat halutessaan pyrkiä jäämistösuunnittelulla parantamaan avopuolison jäämistöoikeudellista asemaa siitä, millaiseksi se lakimääräisesti muodostuu. Jäämistösuunnittelun keinoista tutkielmassa käsitellään vain testamenttia ja kuolemanvaraista vapaaehtoista henkivakuutusta²⁶, jolloin muut jäämistösuunnittelun keinot, kuten lahjat, lahjanluontoiset sopimukset ja edunvalvontasuunnittelu on jätetty käsittelyn ulkopuolelle.²⁷ Testamenttia jäämistösuunnittelun keinona arvioidaan siitä tyyppitilanteesta käsin, että avopuolisoiden tavoitteena on jäämistösuunnittelulla turvata eloonjääneen avopuolison asumisen jatkuvuus. Tutkielmassa

---

²⁶ Kuolemanvaraisilla vapaaehtoisilla henkivakuutuksilla pyritään tyyppillisesti juuri läheisten taloudellisen tilanteen turvaamiseen vakuutuksenottajan kuoleman sattuessa. Kangas: Suomen henkivakuutuslainsäädäntö s. 117. Henkivakuutusyhtiö Kalevan maaliskuussa 2019 toteuttaman kyselytutkimuksen mukaan niistä, joilla on henkivakuutus, 17 prosenttia on määrännyt edunsaajaksi avopuolisonsa. Ks. Onko henkivakuutuksesi edunsaajana avopuoliso? Nimeä avopuolisosi vakuutukseen.

²⁷ Ks. lahjasta jäämistösuunnittelun keinona Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu s. 225–299 ja edunvalvontavaltuutuksesta jäämistösuunnittelun keinona Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu s. 338–341.

pyritään arvioimaan omistus- ja käyttöoikeustestamentin soveltuvuutta tämän tavoitteen toteuttamiseen ottaen huomioon niin lakiosaperillisten kuin velkojienkin oikeuksiin liittyviä näkökohtia. Lisäksi arvioidaan, miten testamenttia ja henkivakuutusta voitaisiin käyttää keinoina sopia kuolemanvaraisesti hyvityksen maksamisesta. Näistä rajauksista johtuen avopuolisoiden mahdollisuuksia toteuttaa keskinäistä jäämistösuunnittelua käsitellään tutkielmassa vain rajallisesti.

Tutkielmassa käsitellään vain tilanteita, joissa avoliitto on päättynyt toisen avopuolison kuolemaan. Käsittelyn ulkopuolelle on jätetty siten tilanteet, joissa avoliitto on päättynyt jo ennen kuolemaa osapuolten eroon.²⁸ Myös verotukselliset seikat on pääosin rajattu tutkielman ulkopuolelle yksittäisiä huomautuksia lukuun ottamatta. Myöskään kansainvälisten tilanteiden käsittely ei tutkielman rajallisen pituuden vuoksi ole tässä yhteydessä mahdollista.

1.3 Tutkimusmetodi, lähdeaineisto ja tutkielman rakenne

Tutkimusmetodina tutkielmassa käytetään lainopillista eli oikeusdogmaattista metodologiaa, sillä tarkoituksena on selvittää voimassa olevien oikeusnormien sisältöä ja esittää niistä tulkintakannanottoja. Lainoppi pyrkii tulkinnalla "selvittämään, selventämään, täsmentämään ja ilmaisemaan" oikeusnormien ajatussisältöjä, joista oikeusnormilauseet antavat informaatiota.²⁹ Tulkintaa tarvitaan, sillä kielen avulla ei ole mahdollista saada lakitekstejä ja muuta oikeudellista ratkaisumateriaalia yksikäsitteiseksi.³⁰ Lainopin tärkein tehtävä, tulkinta, johtuukin oikeusjärjestyksen sisältöä koskevasta epä tietoisuudesta.³¹ Lisäksi lainopin tehtävänä

²⁸ Avoliiton päättymisen ajankohdalla voi olla vaikutusta muun muassa avopuolison hyväksi tehdyn testamentin voimassaoloon. Testamentin raukeamisesta avoeron vuoksi ei ole nimenomaista säännöstä, mutta kihlakumppanin ja aviopuolison hyväksi tehdyn testamentin raukeamisesta PK 11:8:ssa säädettyä on katsottu oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä voitavan soveltaa analogisesti myös avopuolisoiden hyväksi tehtyihin testamentteihin. Ks. tästä tarkemmin Saarenpää: Testamentti viimeisenä tahtona jäämistöoikeuden järjestelmässä: Johdatus testamenttiin omalaatuisena oikeustoimena s. 55, Aarnio – Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 516 ja Salminen: Testamentin tulkinta; yleistestamentin raukeaminen avoliiton purkautumisen johdosta s. 11–15. Ks. myös tapaukset Vaasan HO 5.9.1991 S 90/609, Turun HO 24.6.2004 S 03/1502 ja Itä-Suomen HO 11.12.2001 S 01/577, joissa hovioikeudet ovat katsoleet PK 11:8:ssä ilmaistun periaatteen soveltuvan myös avopuolisoihin. Ruotsin perintökaareissa vastaava laillinen oletus on säädetty nimenomaisesti koskemaan myös avopuolisoita (ärvdabalk 1958:637 11:8). Ks. Brattström – Singer – Jänterä-Jareborg: Rätt arv: fördelning av kvarlåtenskap s. 121.

²⁹ Hirvonen: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan s. 21–23 ja 36–37.

³⁰ Makkonen: Lainkäyttö ja maailmankatsomus s. 1068.

³¹ Husa – Mutanen – Pohjolainen: Kirjoitetaan juridiikkaa: ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille s. 20.

on punnita oikeusperiaatteita eli määrittää yksittäisten oikeusperiaatteiden ratkaisuarvoja sekä systematisoida säännöksiä.³²

Lainopilliset tulkintaratkaisut on aina perusteltava ja lainoppi onkin ennen kaikkea hyvän argumentaation tiedettä. Tulkintaratkaisujen perustelu tapahtuu oikeuslähdeopin mukaisesti. Näin ollen oikeuslähdeoppi on oikeudellisen argumentaation kulmakivi.³³ Vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin, joita ovat laki ja maantapa, on lainsoveltamisessa vedottava virkavirhevastuun nojalla (perustuslaki 731/1999, PL 2.3 §; oikeudenkäymiskaari 4/1734, OK 17:4). Heikosti velvoittavista oikeuslähteistä, joihin kuuluvat lainsäätäjän tarkoitus ja tuomioistuinratkaisut, poikkeaminen on puolestaan perusteltava päätöksenteossa.³⁴ Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksillä annetaan oikeusohjeita tulevien vastaavien tapausten varalle ja pyritään varmistamaan säännösten yhdenmukainen soveltaminen kaikissa tuomioistuimissa. Hovioikeuksien tuomioilla ei sen sijaan ole vastaavaa ennakkopäätösluonnetta ja onkin katsottu, että niiden perusteella voidaan lähinnä tehdä havaintoja käytännössä esiintyneistä ongelmista ja niihin annetuista ratkaisuista eikä niinkään päätelmiä voimassa olevan oikeuden sisällöstä.³⁵ Useissa tapauksissa hovioikeus jää kuitenkin ylimmäksi oikeusasteeksi, mikä on osaltaan lisännyt niiden antamien ratkaisujen ohjaavaa merkitystä.³⁶ Erityisesti tilanteissa, joissa tiettyyn tulkintakysymykseen on otettu useissa hovioikeuksien ratkaisuissa sama kanta eikä asiasta ole korkeimman oikeuden ratkaisua, hovioikeuksien ratkaisujen tulkintaa ohjaava merkitys on korostunut. Sallittuihin oikeuslähteisiin kuuluvat puolestaan muun muassa oikeustiede sekä reaaliset argumentit, arvot ja arvostukset. Näihin voidaan lainsoveltamisessa vedota, mutta niistä poikkeamista ei tarvitse erikseen perustella. Voidaan kuitenkin todeta, että oikeustieteellä on tosiasiaa suuri merkitys oikeuslähteenä.³⁷

Suomessa omaksuttuja avopuolison jäämistöoikeudellista asemaa koskevia ratkaisuja vertaillaan tutkielmassa myös Ruotsin ja Norjan oikeusjärjestyksissä omaksuttuihin ratkaisuihin tekemällä viittauksia kyseisten maiden lainsäädäntöihin, lain esitöihin,

---

³² Kolehmainen: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä s. 7.

³³ Kolehmainen: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä s. 7–8.

³⁴ Husa – Mutanen – Pohjolainen: Kirjoitetaan juridiikkaa: ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille s. 33.

³⁵ Lohi: Aviovarallisuus oikeus s. 27.

³⁶ Tolonen: Oikeuslähdeoppi s. 124.

³⁷ Aarnio: Laintulkinnan teoria: yleisen oikeustieteen oppikirja s. 3–4.

oikeuskirjallisuuteen ja oikeuskäytäntöön. Alaviitetasoisella oikeusvertailulla pyritään täydentämään kotimaista näkökulmaa tuomalla esiin, millaisiin avopuolisoita koskeviin oikeudellisiin ratkaisuihin muissa maissa on päädytty.³⁸ Vertailukohdiksi valikoituivat Ruotsi ja Norja, sillä nämä maat jakavat Suomen kanssa saman oikeuskulttuurin, mutta näissä maissa avoliittoja koskeva sääntely on Suomea kattavampaa.³⁹

Tutkielman pääasiallisina lähteinä ovat lain esityöt, oikeuskäytäntö ja oikeuskirjallisuus. Muun muassa hyvitystä koskevan oikeuskirjallisuuden ja avustusta koskevien korkeimman oikeuden ratkaisujen vähäisyyden vuoksi tutkielmassa hyödynnetään korkeimman oikeuden ratkaisujen ohella myös hovioikeuksien ratkaisuja. Valtionperinnön edelleenluovuttamista koskevassa luvussa hyödynnetään myös Valtiokonttorin lakimiehelle Anu Melonille tehtyä videohaastattelua.

Tutkielma jakautuu seitsemään päälukuun. Aiheen käsittely aloitetaan toisessa pääluvussa siitä, miten avopuolisoiden omistussuhteet määräytyvät avopuolison kuoleman jälkeen toimitettavassa omaisuuden jäämistöerottelussa. Luvussa käsitellään omistussuhteiden määräytymisen lähtökohtana olevaa nimiperiaatteen ja sen luomaa omistajaolettamaa, YhtOmL (laki eräistä yhteisomistussuhteista 180/1958) 2.1 §:n tasaosusolettamaa sekä sitä, miten näistä olettamista poikkeavat hankintahetken tarkoitukset voidaan osoittaa. Lisäksi toisessa pääluvussa tulkitaan lakisääteisten avoliittojen päättymistilanteisiin soveltuvaa AvoL 6 §:n yhteisomistusolettamaa. Kolmannessa pääluvussa pyritään selvittämään, millä edellytyksillä avoleski voi saada kuolleen avopuolisonsa jäämistöstä AvoL 8 §:n mukaista hyvitystä tai perusteettoman edun palautusta. Tämän lisäksi arvioidaan, voidaanko avoleski velvoittaa korvaamaan saamansa asumisetu kuolinpesälle tilanteessa, jossa hän on avopuolisonsa kuoleman jälkeen jäänyt asumaan kuolleen puolison yksin tai puolisoitten yhdessä omistamaan asuntoon. Neljännessä pääluvussa tulkitaan puolestaan PK 8:2:n mukaisen harkinnanvaraisen avustuksen myöntämisen edellytyksiä ja selvitetään, mitkä ovat avustuksen toteuttamistavat. Viidennessä pääluvussa arvioidaan sitä, millaiset mahdollisuudet avoleskellä on saada valtionperintöomaisuutta luovutetuksi itselleen tilanteessa, jossa kuolleen avopuolison omaisuus on perillisten ja testamentin puuttuessa mennyt valtiolle. Kuudennessa pääluvussa paneudutaan puolestaan avopuolisoiden mahdollisuuksiin turvata avolesken asuminen

---

³⁸ Ks. tarkemmin oikeusvertailevasta tutkimuksesta Husa: Johdatus oikeusvertailuun: oikeusvertailun perusteet erityisesti julkisoikeutta silmällä pitäen s. 13–14 ja 18.

³⁹ HE 37/2010 vp s. 12.

testamentilla ja sopia hyvityksen maksamisesta kuolemansa varalta testamentilla tai henkivakuutuksen peruuttamattomalla edunsaajamääräyksellä. Viimeiseen päälukuun on koottu yhteenveto ja johtopäätökset.

2 Omistussuhteiden ja -osuuksien määräytyminen omaisuuden jäämistöerottelussa

2.1 Omaisuuden jäämistöerottelu ja omaisuuden erillisyyden periaate

Kun lakisääteinen avoliitto päättyy toisen puolison kuolemaan, voidaan toimittaa omaisuuden jäämistöerottelu, mikäli eloonjäänyt avopuoliso tai kuolleen avopuolison oikeudenomistajat sitä vaativat.⁴⁰ Ensisijaisesti erottelu toimitetaan eloonjääneen avopuolison ja kuolleen avopuolison oikeudenomistajien välisenä sopimuserotteluna, jolloin osapuolet laativat omaisuuden erottelukirjan (AvoL 7.1 §).⁴¹ Mikäli omistussuhteista ei kuitenkaan päästä yksimielisyyteen, eloonjäänyt avopuoliso tai kuolleen avopuolison oikeudenomistaja⁴² voi vaatia kärjäoikeudelta pesänjakajan määräämistä toimittamaan omaisuuden toimituserottelu siten kuin perinnönjaosta säädetään (AvoL 7.2 §).⁴³ Lailla sääntelemättömän avoliiton päättyessä kuolemaan pesänjakajan määrääminen ei sen sijaan ole mahdollista, joten osapuolten on pyrittävä sovinnolliseen ratkaisuun omistussuhteista. Viime kädessä asia voidaan saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Omaisuuden jäämistöerottelussa avopuolisoiden omaisuus erotellaan siten, että eloonjäänyt puoliso saa pitää sen omaisuuden, joka hänellä on ollut avoliittoon mentäessä ja jonka hän on sen aikana saanut. Kuolleen avopuolison vastaava omaisuus puolestaan kuuluu hänen kuolinpesäänsä.⁴⁴ Mikäli avopuolisot omistivat yhdessä omaisuutta, yhteisomistussuhteet

⁴⁰ Avopuolison kuoleman johdosta toimitettava erottelua nimitetään jäämistöerotteluksi erotuksena avoeron vuoksi toimitettavasta omaisuuden erottelusta. Aarnio – Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 265.

⁴¹ Ks. Välimäki: Pesänjakaja s. 44–45.

⁴² Vrt. Ruotsin avoliittolain (sambolag) 18 §:ään, jossa säädetään siitä, että vain eloonjääneellä avopuolisolla on kuolintapauksen jälkeen oikeus esittää omaisuuden jakovaatimus. Ks. Lundén – Molin: Samboboken: juridik, ekonomi, beskattning s. 125. Brattström – Singer – Jänterä-Jareborg: Rätt arv: fördelning av kvarlätenskap s. 85.

⁴³ Lakivaliokunnan mietinnössä toimituserottelua pidettiin tarkoituksenmukaisena keinona selvittää avopuolisoiden varallisuussuhteita silloin, kun varallisuutta on paljon ja omistussuhteet ovat monimutkaisia. Ks. LaVM 23/2010 vp s. 5. Erottelutoimituksessa pesänjakaja voi vahvistaa omistussuhteet, purkaa puolisoitten keskinäisen yhteisomistussuhteen ja määrätä avopuolisolle AvoL 8 §:n mukaista hyvitystä. Välimäki: Pesänjakaja s. 45.

⁴⁴ Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 297–298. HE 37/2010 vp s. 9.

puretaan vaadittaessa (AvoL 5 §).⁴⁵ Erottelussa, kuten avoliiton aikanakin, sovelletaan siis omaisuuden erillisyyden periaatetta.⁴⁶

Jäämistöerottelussa keskeiseksi kysymykseksi nousee se, kumpi omistaa avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämän asunnon vai omistavatko avopuolisot sen yhdessä ja kuinka suurin osuuksin. Mikäli asunto on kuolleen avopuolison yksinomistuksessa, eloonjääneellä avopuolisolla ei nimittäin ole ilman testamenttia oikeutta jäädä siihen asumaan. Siinäkin tapauksessa, että asunto katsotaan avopuolisoiden yhdessä omistamaksi, se voidaan joutua myymään yhteisomistussuhteen purkamiseksi, mikäli eloonjääneen avopuolison ja kuolleen avopuolison perillisten välillä ei päästä sopimukseen asunnon käytöstä ja käytön korvaamisesta.⁴⁷ Yhteisomistus on kuitenkin avoliitossa tärkeä taloudellinen turvakeino, koska avopuolisilla ei ole avosuhteen päättyessä käytettävissään omaisuuden ositukseen rinnastuvaa tasauskeinoa, joka osaltaan turvaisi eloonjääneen avopuolison taloudellista asemaa kuoleman sattuessa.⁴⁸ Vaikka yhteisesti omistettu koti jouduttaisiinkin yhteisomistussuhteen purkamiseksi myymään, on eloonjääneellä avopuolisolla kuitenkin oikeus saada kauppahinnasta määrä, joka vastaa hänen omistusosuuttaan asunnosta.⁴⁹ Myynnistä saamallaan varoilla avoleskellä voi olla mahdollisuus ostaa tai vuokrata itselleen uusi koti.

⁴⁵ Menettelyssä noudatetaan, mitä perinnönjaosta on säädetty eli PK 23 luvun säännöksiä. HE 37/2010 vp s. 22. Ensisijaisista jako-ohjeista säädetään PK 23:8.1:ssä ja viimesijaisesta myyntilupamenettelystä PK 23:8.2:ssa. Ks. myyntiluvasta avoliittoerottelussa tarkemmin Välimäki: Pesänjakaja s. 470–474.

⁴⁶ Ks. Mikkola: Yhteisomistus s. 160 ja Lötjönen: Yhteistalouden purkaminen avoliitossa s. 1334. Avopuolisoiden omaisuuden erillisyyttä täydentää velkojen erillisuus. Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 298. Ruotsissa omaisuuden erillisuus koskee ns. "avoliitto-omaisuuden" osalta vain avoliiton aikaa ja avoliiton päättyessä noudatetaan puolittamisperiaatetta. Ruotsin avoliittolain (sambolag) 14 §:n mukaan "avoliitto-omaisuuden" eli yhteisen asunnon ja siellä olevan tavanomaisen yhteiseen käyttöön hankitun asuntoirtoimiston arvo jaetaan avoliiton päättyttyä tehtävässä jaossa tasan avopuolisoiden kesken samaan tapaan kuin avioeron jälkeen toimitettavassa osituksessa. Ruotsissa on voimassa myös ns. "den lilla basbeloppsregeln" (sambolag 18.2 §), jonka mukaan avoleski saa avoliitto-omaisuuden jaossa vähintään sellaisen määrän omaisuutta, joka vastaa kaksinkertaista sosiaalivakuutuslain (socialförsäkringsbalk 2010:110) mukaista perusmaksua (basbelopp). Ks. tästä lisää Prop. 2002/03:80 s. 39 ja Agell – Brattström: Äktenskap, Samboende, Partnerskap s. 287. Perusmaksu vuodelle 2023 on 52 500 Ruotsin kruunua. Ks. Priskasbelopp för 2023 fastställt. Avopuolisot voivat kuitenkin sopia, ettei jakoa avoliiton päättyessä toimiteta, vaan omaisuus erotellaan omistussuhteiden perusteella. Ks. Lundén – Molin: Samboboken: juridik, ekonomi, beskattning s. 125 ja Grauers: Ekonomisk familjerätt: makars och sambors egendom och bostad: gåva, arv, testamente och boutredning s. 230.

⁴⁷ Mikkola: Yhteisomistus s. 167. Aarnio – Kangas – Rabinä: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s. 56–57.

⁴⁸ Aarnio – Helin: Suomen avoliitto-oikeus s. 114–115. Avopuolisoiden intressi rinnastuu aviopuolisoiden intressiin tilanteissa, joissa avio-oikeuteen on puututtu avioehtosopimuksella tai muulla tavoin. Gottberg-Talve: Nimiperiaate, rahoitus ja omistus: eräitä näkökohtia avio- ja avopuolisoiden omistussuhteista s. 762.

⁴⁹ Ks. esineen myynnistä yhteisomistussuhteen purkamiseksi Kyläkallio: Määräosainen yhteisomistus s. 303–326.

2.2 Nimiperiaatteen luoma omistajaolettama ja tasaosuuololettama

Suomessa ei ole voimassa erillistä omistusoikeutta koskevaa lakia, vaan omistajan oikeusasema määrittyy velvoite- ja esineoikeudellisten säännösten muodostamassa kokonaisuudessa.⁵⁰ Yleisten esineoikeudellisten säännösten mukaisesti omistaja on se, jolla on esineeseen laillinen saanto.⁵¹ Nimiperiaatteen mukaan laillisen saannon oletetaan puolestaan olevan sillä, jonka nimiin omaisuus on hankittu.⁵² Tämä omistusoikeuden nimikirjauksen todistusvaikutusta osoittava sääntö luo omistajaolettaman, joka voidaan kuitenkin kumota todellista omistussuhdetta koskevalla näytöllä.⁵³

Nimiperiaatteen mukainen omistajaolettama on lähtökohtana sellaisten esineiden kohdalla, jotka ovat rekisteröitävissä jonkun nimiin. Suomessa rekisteröitäviä ovat ensinnäkin kiinteistöt ja huoneiston hallintaan oikeuttavat osakkeet.⁵⁴ Lisäksi rekisteröitäviä irtaimia esineitä ovat muun muassa ajoneuvot, alukset ja ilma-alukset.⁵⁵ Rekisteriin kirjataan tiedot omistajasta ja myöhemmistä omistajanvaihdoksista.⁵⁶ Kiinteistön omistajana pidetään nimiperiaatteen mukaisesti sitä, jonka nimi on kirjattu kauppakirjaan tai muuhun saantotodistukseen ja joka on saanut kiinteistöön lainhuudon.⁵⁷ Asuinhuoneiston hallintaan oikeuttavien osakkeiden omistajana pidetään puolestaan sitä, joka on merkitty osakeluetteloon tai

⁵⁰ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 434. Pohjonen: Parisuhde yksityisoikeudellisessa ajattelussa s. 157. Lohi: Aviovarallisuus oikeus s. 32–33.

⁵¹ Ks. saantojen ryhmittelystä Zitting – Rautiala: Esineoikeuden oppikirja: yleinen osa s. 245–251.

⁵² Lohi: Aviovarallisuus oikeus s. 34. Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 418. Nimiperiaatteen taustalla on ajatus oikeusvarmuudesta: ulkopuolisten on voitava luottaa siihen, että kirjallisista todisteista ilmenee omaisuuden oikea omistaja. Gottberg-Talve: Nimiperiaate, rahoitus ja omistus: eräitä näkökohtia avio- ja avopuolisoiden omistussuhteista s. 742. Ks. varhaisista ratkaisuksista, joissa nimiperiaate on tullut hyväksytyksi KKO 1975 II 62 ja KKO 1979 II 15.

⁵³ Lohi: Aviovarallisuus oikeus s. 34. Ks. nimiperiaatetta kohtaan esitetystä kritiikistä Gottberg-Talve: Nimiperiaate, rahoitus ja omistus: eräitä näkökohtia avio- ja avopuolisoiden omistussuhteista s. 743–754. Gottberg-Talve kohdistaa kritiikkensä siihen, ettei nimikirjaukselle tulisi antaa oikeustositseikan asemaa, vaan sitä tulisi pitää vain todistusosiseikkana, josta voidaan tehdä päätelmiä asianosaistarkoituksesta.

⁵⁴ Osakkeenomistaja voidaan kirjata Maanmittauslaitoksen ylläpitämään osakehuoneistorekisteriin, kun yhtiö on kyseisessä rekisterissä. (laki huoneistotietojärjestelmästä 1328/2018, HTJL 5§). Jauhiainen – Järvinen – Nevala: Asunto-osakeyhtiölaki s. 136.

⁵⁵ Ks. Kartio – Tammi-Salminen: Varallisuus oikeus, VI Esineoikeus, 2. Esineet ja omaisuus, Esineet, Irtaimet esineet, Rekisteröitävät irtaimet esineet.

⁵⁶ Ks. Kartio – Tammi-Salminen: Varallisuus oikeus, VI Esineoikeus, 2. Esineet ja omaisuus, Esineet, Irtaimet esineet, Omistajatiedot. Jauhiainen – Järvinen – Nevala: Asunto-osakeyhtiölaki s. 137 ja 147–149.

⁵⁷ Kun lainhuuto on kirjattu lainhuuto- ja kiinnitysrekisteriin, omistajaolettama on syntynyt. Jokela – Kartio – Ojanen: Maakaari s. 322. Ks. myös KKO 2010:57, jossa kiinteistön kauppakirjan merkintä loi omistajaolettaman.

osakehuoneistorekisteriin omistajaksi.⁵⁸ Mikäli irtain omaisuus ei ole kirjaamispakon alaista, omistajansaanto on näytettävä muutoin kuin rekisteriin tehdyn nimikirjauksen avulla.⁵⁹ Esimerkiksi lahjakirjaan, kauppakirjaan, osamaksusopimukseen tai muuhun saantoa osoittavaan kirjalliseen todistukseen tehtyä nimikirjausta voidaan tällöin käyttää saantonäyttönä.

Omistussuhteiden määrittäminen on usein ongelmatonta niissä tapauksissa, joissa omistusoikeus perustuu vastikkeettomaan saantoon kuten lahjaan, perintöön tai testamenttiin, sillä siitä, kuka on lahjan-, perinnön- tai testamentinsaaja syntyy harvoin erimielisyyksiä. Perityn omaisuuden saantonäyttönä voidaan esittää perinnönjakokirja ja hallinnan siirtoa koskeva näyttö puolestaan osoittaa toteen sen, että lahjoitetun omaisuuden omistusoikeus on siirtynyt lahjansaajalle.⁶⁰ Käytännön ongelmia ilmeneekin lähinnä niissä tilanteissa, joissa omaisuutta on hankittu kaupalla.⁶¹

Mikäli omaisuus on kirjattu kahden henkilön nimiin, nimiperiaatteen mukaan heillä kummallakin oletetaan olevan siihen laillinen saanto, jolloin he omistavat omaisuuden yhdessä. Yhteisomistajat voivat omistaa esineen joko tasaosuuksin tai erisuurin osuuksin. YhtOmL 2.1 § sisältää tasaosuuksiolettaman, jonka mukaan yhteisomistajien omistusosuudet ovat, jollei muuta ilmene, samansuuruiset. Tätä tasaosuuksiolettamaa sovelletaan kaikkiin yhteisomistajiin heidän välisestä henkilösuhteestaan riippumatta. Se soveltuu siten myös lailla sääntelemättömiin avopuolisoihin, jotka omistavat omaisuutta yhdessä.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty erilaisia tulkintoja YhtOmL 2.1 §:n tasaosuuksiolettamasta. Ensimmäisen tulkinnan mukaan osapuolten oletetaan omistavan omaisuuden pääsääntöisesti yhtä suurin osuuksin ja vain poikkeuksellisesti erisuurin osuuksin.⁶² Toisen tulkinnan mukaan osuudet määräytyvät pääsääntöisesti sijoituspanosten mukaisessa suhteessa.⁶³ Näyttää

---

⁵⁸ Osakeluetteloon tehty omistajaa koskeva merkintä luo omistajalettaman. Mikäli yhtiö on osakehuoneistorekisterissä, omistusoikeuden siirto merkitään ensin osakehuoneistorekisteriin ja sen jälkeen osakeluetteloon. Jauhiainen – Järvinen – Nevala: Asunto-osakeyhtiölaki s. 129 ja 147.

⁵⁹ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 419.

⁶⁰ Aarnio – Kangas – Råbinä: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s. 54.

⁶¹ Lohi: Aviovarallisuus oikeus s. 33.

⁶² Tämä tulkinta on oikeuskirjallisuudessa useimmin puollettu. Ks. Lohi: Puolisoiden yhteisomistus ja velkojat s. 40.

⁶³ Tätä oikeuskirjallisuudessa vähemmän kannatusta saanut tulkintaa puoltaa Portin. Ks. Portin: Om andelarnas storlek vid samäganderätt s. 162–172.

erisuurista sijoituspanoksista pidettäisiin tällöin merkittävänä asianosaistarkoitusta osoittavana indisionäyttönä, joka kääntää todistustaakan pääluvun mukaisiin osuuksiin vetoavalle.⁶⁴ Kolmannen tulkinnan mukaan säännös tarjoaa puolestaan tasavahvat presumptiot: ei ole pääsääntöä tai siitä tehtävää poikkeusta.⁶⁵ Yhteisomistustilakia koskevan hallituksen esityksen mukaan YhtOmL 2.1 §:ssä on lausuttu julki se, mitä meillä on yleensä pidetty voimassa olevan oikeuden kantana omistusosuuksien suuruuksista tilanteessa, jossa niistä ei ole sovittu tai erityisen perusteen nojalla ole muuta voimassa.⁶⁶ Olenkin sen tulkintavaihtoehdon kannalla, jonka mukaan osuudet ovat pääsääntöisesti yhtä suuret, jollei poikkeuksellisesti muuta ilmene. Tämä tulkinta vastaa lain sanamuotoa ja saa tukea myös lain esitöistä. Tällöin todistustaakka erisuurista omistusosuuksista on sillä, joka vaatii tasaosuuksiolettamasta poikkeamista.⁶⁷

Avopuolison asemaa omistajana arvioidaan lähtökohtaisesti samoin perustein kuin kenen tahansa muun henkilön asemaa omistajana. Nimikirjaus luo oletettaman siitä, kumpi avopuolisista omistaa tietyn omaisuuden vai omistavatko he sen yhdessä. Mikäli omaisuus on kirjattu kummankin nimiin, avopuolisoiden omistusosuudet ovat YhtOmL 2.1 §:n mukaan lähtökohtaisesti yhtä suuret, jollei muuta ilmene. Avosuhteen luonne läheissuhteena vaikuttaa kuitenkin näytön arviointiin.⁶⁸ Avoliiton osapuolet eivät nimittäin välttämättä liiton kestäessä tiedosta nimikirjauksen merkitystä omistajaolettaman aikaansaavana seikkana, jolloin sitä, kumman nimiin omaisuus hankitaan, saatetaan pitää pelkkänä muodollisuutena.⁶⁹ Nimikirjauksia tärkeämpänä saatetaan pitää sitä, että omaisuus on avoliiton aikana yhteisessä käytössä. Avopuolisot eivät myöskään useinkaan osaa tai halua läheissuhteessaan valvoa oikeuksiaan samalla tavoin kuin toisilleen vieraat henkilöt. Todelliset omistussuhteet eivät tällöin välttämättä vastaa nimiperiaatteen mukaista omistajaolettamaa.

---

⁶⁴ Mahkonen: Oikeustapauskommentti KKO 1985 II 167 s. 1103.

⁶⁵ Tätä tulkintaa puoltaa Mahkonen. Ks. Mahkonen: Parisuhde ja vanhemmuus: perheoikeudellinen tutkimus s. 159.

⁶⁶ HE 143/1957 vp s. 2. Mahkonen: Parisuhde ja vanhemmuus: perheoikeudellinen tutkimus s. 158.

⁶⁷ Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 97. Korkein oikeus totesi tämän jo avopuolisista koskeneessa ratkaisussaan KKO 1945 II 274. Kyseessä on ns. legaalinen presumptio, jonka mukaan osuudet oletetaan yhtä suuriksi. Mahkonen: Oikeustapauskommentti KKO 1985 II 167 s. 1101.

⁶⁸ Mikkola: Yhteisomistus s. 9. Ks. myös Helle: Rakennuksen salainen omistus: erityisesti puolison kiinteistölle rakennetun rakennuksen omistussuhteista s. 90.

⁶⁹ Ks. KKO 1992:48. Korkein oikeus piti tapauksessa uskottavana A:n väitettä siitä, että hän oli ajatellut ajoneuvojen rekisteröinnin olevan pelkkä muodollisuus.

2.3 Omistaja- ja tasaosuusolettamasta poikkeaminen

2.3.1 Hankintahetken tarkoitus omistussuhteiden- ja osuuksien määrittäjänä

Toisen avopuolison kuoleman jälkeen eloonjääneen avopuolison ja perillistahon välillä saattaa syntyä moninaisia omistusta koskevia riitoja.⁷⁰ Toinen osapuoli voi väittää omistajaa koskevan nimikirjauksen olevan virheellinen tai todellisten omistusosuuksien poikkeavan tasaosuusolettamasta tai kirjatusta omistusosuudesta. Omaisuuden erottelussa voidaan esittää esimerkiksi väite siitä, että yhteisiin nimiin hankittu omaisuus on tosiasiallisesti vain toisen omistamaa⁷¹ tai että yksin toisen nimiin kirjattu omaisuus on yksin sen omistamaa, jonka nimiin sitä ei ole kirjattu. Tavallisin väite lienee kuitenkin se, että yksin toisen avopuolison nimiin hankittu omaisuus on todellisuudessa avopuolisoiden yhteisesti omistamaa.⁷² Riidan kohde puolestaan on tyypillisesti yhteisenä kotina käytetty asunto, joka on useimmiten myös avopuolisoiden merkittävin varallisuuserä.⁷³ Avopuolisot ovat voineet avoliiton kestäessä ostaa yhteiseksi kodikseen asunnon, joka on kirjattu vain toisen avopuolison nimiin ja avoliiton päättyessä omistajaksi merkitsemätön osapuoli vaatii yhteisomistussuhteen vahvistamista.⁷⁴

Rekisteriin, kauppakirjaan tai muuhun saantotodistukseen on voitu joko tahallisesti tai tahattomasti tehdä virheellinen omistajamerkintä.⁷⁵ Koska lainhuutorekisterimerkintä ei luo omistusoikeutta, se voidaan aina puolisoitten välisessä suhteessa riitauttaa.⁷⁶ Sama koskee myös muita kirjauksia, joista ilmenee, kuka tai ketkä omistavat omaisuuden ja kuinka suurin osuuksin. Kirjauksen ollessa virheellinen omistussuhteet ja -osuudet määritellään tarkoitukseen

⁷⁰ Mikkola: Yhteisomistus s. 6.

⁷¹ Ks. esim. KKO 1975 II 62.

⁷² Gottberg-Talve: Nimiperiaate, rahoitus ja omistus: eräitä näkökohtia avio- ja avopuolisoiden omistussuhteista s. 744.

⁷³ Mahkosen mukaan tavallisin riidan aihe avoliiton päättyessä on se, kuka omistaa yhteisenä käytetyn asunnon. Mahkonen: Oikeustapauskommentti KKO 1985 II 167 s. 1101. Tästä oli kyse myös tapauksessa KKO 1985 II 167.

⁷⁴ Ks. esim. KKO 1988:85, jossa oli kyse toisen puolison omistamalle tilalle rakennetun omakotitalon omistussuhteista.

⁷⁵ Puolisot voivat tahallisesti merkitä omaisuuden toisen puolison nimiin, vaikka todellisuudessa omaisuus kuuluisi toiselle puolisoille tai puolisoille yhteisesti. Tällaisella keinotekoisella omaisuusjärjestelyllä voidaan tavoitella esimerkiksi omaisuuden saattamista velkojien ulottumattomiin ja pois ulosmittauksen piiristä. UK (ulosottoaari 705/2007) 4:14:stä kuitenkin seuraa, ettei tällainen keinotekoinen järjestely pääsääntöisesti estä ulosmittausta. Aarnio –Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 109. Ks. keinotekoisesta varallisuusjärjestelystä ja sen sivuuttamisesta ulosmittauksessa Linna – Leppänen: Ulosotto-oikeus II, Ulosmittaus ja myynti s. 145–181.

⁷⁶ Zitting – Rautiala: Esineoikeuden oppikirja: yleinen osa s. 137–138. Mikkola: Avio- ja avopuolisoiden yhteisomistukseen liittyvistä kysymyksistä s. 4.

perustuvan ratkaisunormin avulla: avopuolisoiden hankintahetken tarkoitus ratkaisee, kuka omaisuuden omistaa ja mitkä ovat omistusosuudet.⁷⁷

2.3.2 Yhteishankintatarkoituksen osoittaminen

Nimiperiaatteesta poikkeamista ja yhteisomistussuhteen vahvistamista vaativan avopuolison tulee pystyä osoittamaan avopuolisoiden hankintahetkisenä tarkoituksena olleen, että hänestä tulee hankinnan kohteen osaomistaja, vaikka omaisuus onkin kirjattu vain toisen avopuolison nimiin.⁷⁸ Tällöin omistajaksi kirjaamaton avopuoliso voi väittää, että kyseessä oli fidusiaarinen oikeustoimi, jossa kaupan tehnyt avopuoliso toimi myös hänen lukuunsa välillisen edustuksen mallin mukaisesti.⁷⁹

Yhteishankintatarkoitus voidaan osoittaa ensinnäkin tätä koskevalla avopuolisoiden välisellä sopimuksella. Avopuolisot ovat voineet ennen hankintaa tekemässään keskinäisessä sopimuksessa tai kauppakirjassa sopia omaisuuden omistussuhteista ja -osuuksista.⁸⁰ He ovat voineet myös milloin tahansa liittonsa aikana tehdä vahvistuskirjan, jossa he ovat vahvistaneet välisensä omistussuhteet. Tällaista asiakirjan muotoon kirjattua tarkoitusta voidaan pitää vahvana osoituksena avopuolisoiden yhteisestä tarkoituksesta.⁸¹ Avopuolisot eivät sen sijaan voi esimerkiksi avoeron varalta tehdyssä sopimuksessa tehokkaasti sopia siitä, että toinen

⁷⁷ Välimäen mukaan ratkaisunormi on sama riippumatta siitä, vaaditaanko yksinomistuksen sijasta yhteisomistuksen vahvistamista vai yhteisomistuksen sijasta yksinomistuksen vahvistamista. Välimäki: Osituksen sovittelu avioeroon perustuvassa toimitusosituksessa s. 375. Vrt. Mahkonen: Parisuhde ja vanhemmuus: perheoikeudellinen tutkimus s. 149–182. Mahkonen puoltaa ns. painoarvoperiaatetta. Tällöin omistuskysymysten ratkaisemisessa turvaututaan kokonaisarviointiin, jossa annetaan hankintahetken tarkoituksen lisäksi merkitystä omaisuuden käyttötarkoitukselle, hankinnan rahoitukselle, omaisuuden kirjaamiselle ja hankintahetken jälkeisille toimille. Vrt. myös oppiin perheoikeudellisesta yhteisomistuksesta, jossa omistusratkaisu perustetaan osapuolten tosiasialliseen toimintaan. Ks. Tammi-Salminen: Onko tahto välttämätön fiktio – Näkökulmia omistusoikeuden määrytymiseen läheissuhteissa s. 1193.

⁷⁸ Lohi: Puolisoiden yhteisomistus ja velkojat s. 29. Mahkonen: Oikeustapauskommentti KKO 1985 II 167 s. 1101.

⁷⁹ Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 114. Gottberg-Talve: Nimiperiaate, rahoitus ja omistus: eräitä näkökohtia avio- ja avopuolisoiden omistussuhteista s. 763. Ks. esim. KKO 2010:57, jossa korkein oikeus katsoi osaomistuksen vahvistamisen edellyttävän sitä, että vahvistamista vaatinut puoliso näytti kaupan tehneen puolison toimineen kaupassa myös hänen lukuunsa. Tätä edellytettiin myös tapauksessa KKO 2016:37. Henkilöä, jonka lukuun varallisuuskohde on kokonaan tai osittain ostettu, mutta jonka nimeä ei ole saantokirjassa tai rekisterimerkinnöissä, kutsutaan salaiseksi omistajaksi. Ks. salaisen omistuksen käsitteestä tarkemmin Tammi-Salminen: Kiinteistön salainen omistus, kauppakirjan tulkinta ja velkojat – pohdintoja korkeimman oikeuden käytännön pohjalta s. 437–438.

⁸⁰ Ks. esim. Turun HO 24.11.2016 S 16/1754, jossa rakennuksen omistussuhteista tehdyille kirjalliselle aviopuolisoiden väliselle sopimukselle, jossa sovittiin kiinteistölle rakennettavien rakennusten omistamisesta puoliosuuksin, annettiin ratkaiseva merkitys omistussuhteiden vahvistamisessa.

⁸¹ Mikkola: Avio- ja avopuolisoiden yhteisomistukseen liittyvistä kysymyksistä s. 4.

avopuoliso saisi jäämistöerottelussa osan ensin kuolleelle avopuolisolle kuuluneesta omaisuudesta. Tämä johtuu siitä, että sopimus elossa olevan henkilön jäämistöstä on pätemätön (PK 17:1.1). Mikäli tällaiseen sopimukseen kuitenkin sisältyy omistussuhteita vahvistavia määräyksiä, näiden voitaneen vahvistuskirjan tavoin katsoa osoittavan avopuolisoiden tarkoituksen. Kirjallinen sopimus ei kuitenkaan ole edellytys yhteishankintatarkoituksen osoittamiselle, vaan hiljainenkin sopimus voi osoittaa avopuolisoiden tarkoituksen.⁸² Kiinteistökauppaa ja sen esisopimusta koskevasta muotovaatimuksesta (maakaari 540/1995, MK 2:1 ja MK 2:7) huolimatta tällainen hiljainen sopimus on oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa hyväksytty osapuolia sitovaksi silloinkin, kun sopimuksen kohteena on kiinteistö.⁸³

Mikäli avopuolisot eivät ole tehneet omistussuhteita koskevaa sopimusta, yhteishankintatarkoitus tulee osoittaa muilla keinoin. Lohen mukaan oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden perusteella relevantteja seikkoja yhteishankintatarkoituksen osoittamisessa ovat omaisuuden hankinnan suora rahoitus, muunlainen suora panostaminen yhteiseen hankkeeseen⁸⁴, välillinen rahoitus, kyseessä olevan omaisuuden yhteinen käyttötarkoitus, puolisojen toiminta saannon jälkeen⁸⁵ sekä se, että toisen puolison omistuksen salaamiselle on erityinen syy.⁸⁶ Lohen mukaan näiden seikkojen merkitys on kuitenkin vain todisteellinen: kysymys ei ole yhteisomistajan aseman synnyttävistä oikeustositseikoista.⁸⁷

⁸² Lohi: Puolisoiden yhteisomistus ja velkojat s. 27.

⁸³ Ks. esim. KKO 1928 II 30, KKO 1951 II 91 ja KKO 1970 II 44. Zitting – Rautiala: Esineoikeuden oppikirja: yleinen osa s. 277–278. Niemi: Maakaaren järjestelmä I, Kiinteistökauppa ja muut luovutukset s. 77 ja 80–81.

⁸⁴ Esimerkkinä tästä voi olla rakennustöihin osallistuminen. Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 69. Myös Ruotsissa rakennustöihin osallistumisesta on pidetty yhtenä mahdollisena taloudellisen panoksen muotona, joka on salaisen omistuksen edellytys. Ryrstedt: Dold samäganderätt – ett familjerättsligt institut i utveckling s. 609.

⁸⁵ Osapuolet ovat voineet esimerkiksi veroilmoituksessa ilmoittaa, että varallisuuskohte on yhteisesti omistettu tai solmia kohdetta koskevan vuokrasopimuksen yhteisissä nimissä. Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 40.

⁸⁶ Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 37–41. Hellen mukaan rakennuksen yhteisomistustarkoitusta osoittavina näyttöseikkoina voitaisiin näiden lisäksi ottaa huomioon muun muassa rakennusluvan hakeminen ja parisuhteen ominaispiirteet. Helle: Rakennuksen salainen omistus: erityisesti puolison kiinteistölle rakennetun rakennuksen omistussuhteista s. 111–119. Ks. Ruotsin oikeuskäytännöstä esim. NJA 2004 s. 397, jossa puoliso oli hoitanut rakennuslupa-asiat puolisonsa omistamalla kiinteistöllä, mutta yhteisomistusta ei silti katsottu syntyneeksi. Ruotsissa salaisen omistajuuden on katsottu edellyttävän sitä, että omaisuus on ostettu avopuolisoiden yhteiseen käyttöön, salainen omistaja on mahdollistanut tai helpottanut hankintaa taloudellisella panoksellaan ja voidaan olettaa, että avopuolisot ovat hankintahetkellä tarkoittaneet ostaa omaisuuden yhteiseen omistukseensa. Mikäli eloonjäänyt avopuoliso on omaisuuden salainen omistaja, hänellä on oikeus saada osuutensa erotetuksi ennen perinnönjakoa. Salainen omistus voidaan vahvistaa siitä riippumatta, onko kyseessä avoliitto-omaisuus vai ei. Ks. Brattström – Singer – Jänträ-Jareborg: Rätt arv: fördelning av kvarlätenskap s. 87.

⁸⁷ Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 40. Ruotsissa on asetettu samalle kannalle. Ks. NJA 1980 s. 705, NJA 1981 s. 693 ja NJA 1982 s. 589 ja näiden tulkinnasta Agell: Äganderätten till fastighet för makar och samboende – en studie av kommissionsköp s. 17–26.

Mahkonen ja Koskelo puolestaan jakavat yhteisomistussuhteen vahvistamista koskevat edellytykset välttämättömiin ja riittäviin. Heidän mukaansa välttämättömiä, mutta ei välttämättä riittäviä, edellytyksiä ovat avoliiton usean vuoden kesto, omaisuuden yhteinen käyttötarkoitus ja omaisuuden suora tai välillinen rahoitus. Riittävien edellytysten kattavaa luetteloa ei heidän mukaansa ole mahdollista esittää, vaan edellytykset vaihtelevat tapauskohtaisesti. Merkitystä voitaisiin antaa esimerkiksi sille, että avopuolisilla on yhteisiä lapsia ja sille, että nimiperiaatteen noudattaminen johtaisi toisen osapuolen kannalta kohtuuttomaan lopputulokseen.⁸⁸

Mahkosen ja Koskelon näkemys on mielestäni ongelmallinen. Olen Lohen kanssa samaa mieltä siitä, ettei minkään yksittäisen seikan olemassaolosta tai puuttumisesta voida suoraan päätellä, miten omistuskysymys ratkaistaan. Esimerkiksi rahoitukseen osallistumista ei siten tule pitää yhteishankintatarkoituksen osoittamisessa välttämättömänä todistusosiseikkana.⁸⁹ Pelkkä hankinnan rahoitus tai siihen osallistuminen ei myöskään luo yksin- tai osaomistusoikeutta hankittuun esineeseen.⁹⁰

Vakiintuneena kantana voidaan pitää sitä, että omistusoikeus määrittyy pistemäisesti hankintahetken tarkoituksen perusteella eikä hankintahetken jälkeisiä olosuhteita voida ottaa huomioon Mahkosen ja Koskelon esittämällä tavalla edes kohtuusnäkökohtiin vedoten.⁹¹ Esimerkiksi hankinnan jälkeinen rahoituksen jakautuminen avopuolisoiden välillä ei voi johtaa omistusoikeuksien muuttumiseen siitä, millaisiksi ne ovat hankintahetkellä muodostuneet.⁹²

⁸⁸ Mahkonen – Koskelo: Avoliitto vai avioliitto? s. 14–15.

⁸⁹ Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 40–41. Rahoitus saattaa nimittäin olla pelkästään ilmausta osapuolten työnjaosta. Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 104. Ks. myös Aarnio – Helin – Mahkonen: Suomen avioliitto-oikeus s. 174, Välimäki: Pesänjakaja s. 46 ja Mahkonen – Koskelo: Avoliitto vai avioliitto? s. 13–14. Myös Ruotsin oikeuskäytännössä on todettu, ettei osapuolten väliselle työnjaolle tulisi antaa ratkaisevaa merkitystä omistusoikeuksien määräytymisessä. Ks. esim. NJA 1992 s. 163. Tälle kannalle on asetettu myös Norjan oikeuskirjallisuudessa. Ks. Lødrup – Sverdrup: Familieretten s. 151.

⁹⁰ Ks. KKO 1945 II 142 ja Hakulinen: Perusteettoman edun palautus: siviilioikeudellinen tutkimus s. 256, alaviite 2. Tapauksessa KKO 1992:48 B:n nimiin rekisteröidyt ajoneuvot katsottiin ostetun kummankin avopuolison lukuun. Korkein oikeus perusteli ratkaisua sillä, että omistajaksi kirjaamaton avopuoliso A oli osallistunut ajoneuvojen rahoitukseen ja hän oli uskottavasti pitänyt niiden rekisteröintiä pelkkänä muodollisuutena. Hankinnan rahoitus otettiin huomioon näyttönä yhteishankintatarkoituksesta eikä sitä siten pidetty osaomistajan aseman synnyttävänä oikeustositseikkana.

⁹¹ Mikkola: Avio- ja avopuolisoiden yhteisomistajina s. 508. Myös muut kirjoittajat ovat samoilla linjoilla. Ks. Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 41, Välimäki: Osituksen sovittelu avioeroon perustuvassa toimitusosituksessa s. 378 ja Mahkonen: Parisuhde ja vanhemmuus: perheoikeudellinen tutkimus s. 151.

⁹² Mikkolan mukaan tällaiseen "kohtuullisuusratkaisuun" päätyminen ei ole kuitenkaan epätavallista. Mikkola: Avio- ja avopuolisoiden yhteisomistukseen liittyvistä kysymyksistä s. 4. Gottbergin mukaan tosiasiallinen rahoituksen jakautuminen ei voi muuttaa hankintahetkellä määräytyneitä omistussuhteita, vaan siitä voi enintään seurata edunpalautus- tai korvausvelvoitteita. Gottberg: Avoliitto, yhteisomistussuhteen purkaminen,

Mikäli toinen avopuolisoista on esimerkiksi alkanut maksamaan sellaisen omaisuuden lainanlyhennyksiä, jonka toinen on hankkinut jo ennen parisuhteen alkamista, ei tämä saa aikaan lyhennysten maksamiseen osallistuneelle avopuolisolle osaomistusoikeutta. Rahoituksesta ei tässä tapauksessa voida tehdä päätelmiä myöskään yhteishankintatarkoituksesta⁹³, sillä hankinta-ajankohdan vuoksi avopuolisilla ei ole voinut olla yhteistä hankintahetkistä tarkoitusta ostaa omaisuus yhteisomistukseensa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että rahoituksen ajankohdan sijoittuminen hankinnan jälkeiseen aikaan poissulkisi yhteishankintatarkoituksen olemassaolon. Avopuolisot ovat voineet suhteensa aikana hankkia omaisuutta, jonka hankintaa varten otetun lainan lyhennysten ja korkojen he ovat hankintahetkellä tarkoittaneet tulevan kummankin maksettavaksi, vaikka laina onkin otettu vain toisen nimissä.⁹⁴ Muun muassa tällaisessa tilanteessa yhteishankintatarkoitusta voidaan pyrkiä osoittamaan sellaisilla tekijöillä, lyhennysten ja korkojen maksamisella, jotka sinänsä liittyvät hankintahetken jälkeiseen aikaan.⁹⁵

Suoran hankinnan rahoituksen ohella yhteishankintatarkoituksen osoittamisessa merkitystä voi olla välillisellä rahoituksella. Hankinnan välillisellä rahoituksella voidaan tarkoittaa sitä, että avopuoliso, joka ei ole suoraan osallistunut omaisuuden hankintakustannuksiin, on kuitenkin antanut rahanarvoisia panoksia yhteisen talouden hyväksi yli oman osuutensa. Rahanarvoiset panokset voivat olla esimerkiksi ansiotulojen käyttämistä perheen elatukseen tai kotityön tekemistä perheen hyväksi. Välillisen panoksen antanut avopuoliso on tällöin parantanut perheen taloudellista asemaa ja tällä tavoin mahdollistanut sen, että toinen avopuolisoista on kyennyt rahoittamaan omaisuuden.⁹⁶

Tapauksessa KKO 1986 II 103 perheen kotina ja A:n liiketoiminnassa käytetty kiinteistö oli kirjattu A:n nimiin. A oli osallistunut hankintakustannuksiin ainakin liiketoiminnastaan saamallaan tuloilla. Lisäksi A ja B olivat rakentamisen

---

omistusosuuksien suuruus s. 17. Ks. toisen avopuolison omaisuuteen annetun rahapanoksen korvaamisesta alaluku 3.4.2. Eloonjäänyt avopuoliso voi halutessaan vaatia ensisijaisesti yhteisomistussuhteen vahvistamista ja toissijaisesti hyvitystä tai perusteettoman edun palautusta. Näin esim. tapauksessa Rovaniemen HO 14.01.2009 S 07/1064.

⁹³ Tammi-Salminen: Onko tahto välttämätön fiktio – Näkökulmia omistusoikeuden määräytymiseen läheissuhteissa s. 1197.

⁹⁴ Rakennuksen yhteisomistustarkoituksen osalta ks. Helle: Rakennuksen salainen omistus: erityisesti puolison kiinteistölle rakennetun rakennuksen omistussuhteista s. 94–95. Samoilla linjoilla on Ruotsin oikeuskirjallisuudessa Brattström. Ks. Brattström: Dold samäganderätt – en sammanfattning av rättsläget s. 318.

⁹⁵ Mikkolan mukaan omistussuhteita ja -osuuksia koskeva näyttö esitetään usein nimenomaisen sopimuksen puuttuessa tekijöillä, jotka liittyvät hankintahetken jälkeiseen toimintaan. Ks. Mikkola: Yhteisomistus s. 6, alaviite 11.

⁹⁶ Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 103–104.

rahoittamiseksi ottaneet myös yhteisiä lainoja. B oli osallistunut rahoitukseen myös ansiotyöstään hankkimilla tuloilla sekä toiminnallaan kotona ja A:n liikkeessä. Korkein oikeus katsoi A:n ja B:n omistavan kiinteistön siinä suhteessa, kun he olivat osallistuneet sen hankintakustannuksiin.

Edellä selostetussa tapauksessa välilliselle rahoitukselle annettiin muiden seikkojen ohella merkitystä yhteishankintatarkoituksen osoittamisessa. Mikäli yhteishankintatarkoituksesta ei sen sijaan voida esittää muuta näyttöä, saattaa välillinen rahoitus jäädä merkityksettömäksi omistussuhteita määriteltäessä.⁹⁷ Esimerkiksi kotityön arvo aiheutusteena on useimmiten vähäinen⁹⁸ eikä kotityö voi sellaisenaan luoda omistusoikeutta.⁹⁹

Yhteisomistussuhteen vahvistamista vaativat vetoavat usein suoran ja välillisen rahoituksen lisäksi omaisuuden yhteiseen käyttötarkoitukseen erityisesti silloin, kun kyse on kiinteistöllä olevan rakennuksen tai huoneiston hallintaan oikeuttavien asunto-osakkeiden omistussuhteita koskevasta riidasta.¹⁰⁰ Vallitsevana kantana voidaan kuitenkin pitää sitä, ettei omaisuuden hankkiminen yhteiseen lukuun ole sama asia kuin sen hankkiminen yhteiseen käyttöön. Pelkkä omaisuuden yhteinen käyttötarkoitus ei myöskään itsessään saa aikaan osaomistusta.¹⁰¹ Kuten Tammi-Salminen asian ilmaisee, tarkoitus jakaa varallisuuskohteen käyttö voidaan erottaa tarkoituksesta jakaa tällaisen kohteen omistusoikeus.¹⁰² Edes perheen yhteisenä kotina käytettyä asuntoa ei siis välttämättä katsota yhteisesti omistetuksi, mikäli se on hankittu vain

⁹⁷ Tällöin välillisen rahoittajan oikeutta korvaukseen tulee arvioida perusteettoman edun palautusta koskevan opin nojalla. Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 103. Ks. myös Tammi-Salminen: Onko tahto välttämätön fiktio – Näkökulmia omistusoikeuden määräytymiseen läheissuhteissa s. 1197. Tätä käsitellään tarkemmin pääluvussa 3.

⁹⁸ Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 115.

⁹⁹ HE 37/2010 vp s. 13. Välillisen rahoituksen kategoriaan kuuluu useita sellaisia seikkoja, joita pidetään tavanomaisina ilman, että niiden tarkoitettaisiin johtavan omistusoikeuden saamiseen. Helle: Rakennuksen salainen omistus: erityisesti puolison kiinteistölle rakennetun rakennuksen omistussuhteista s. 91–92. Vrt. Norjan oikeuskäytännössä omaksuttuun käsitykseen, jonka mukaan avopuolisolla on mahdollisuus saada muodollisesta omistajuudesta huolimatta vahvistetuksi yhteisomistus tiettyyn omaisuuteen, jos hän on myötävaikuttanut sen kartuttamiseen välillisesti esimerkiksi kotitöillä tai perheen elantomenoja maksamalla. Ks. Rt. 1978 p. 1352 ja Høring - Forslag om endringer i arveloven - rett til arv og uskifte for samboere luku 4.

¹⁰⁰ Asianosaisten tarkoitus määrää myös kiinteistöllä olevan asuinrakennuksen omistajuuden. Asuinrakennuksen omistajuus ei välttämättä kuulukaan maapohjan omistajalle. Koska rakennuksen omistusoikeutta ei voida kirjata lainhuuto- ja kiinnitysrekisteriin, omistusoikeus on salainen. Kartio: Puolisoiden asuinrakennuksen omistus esineoikeuden ongelmana s. 92.

¹⁰¹ Mahkonen – Koskelo: Avioliitto vai avioliitto? s. 14. Mahkonen: Parisuhde ja vanhemmuus: perheoikeudellinen tutkimus s. 150.

¹⁰² Tammi-Salminen: Onko tahto välttämätön fiktio – Näkökulmia omistusoikeuden määräytymiseen läheissuhteissa s. 1197.

toisen avopuolison nimiin.¹⁰³ Esimerkiksi entisiä aviopuolisoita koskeneessa tapauksessa KKO 2010:57 korkein oikeus totesi, ettei se, että kiinteistöä oli käytetty sen hankintahetkestä lähtien pitkään puolisoiden yhteisenä kotina, sinällään osoittanut toisen puolison toimineen kiinteistöä ostettaessa toisenkin puolison lukuun.

Oikeuskäytännön perusteella voidaan tehdä joitakin päätelmiä siitä, millaiset avopuolisoiden suhteeseen liittyvät seikat vaikuttavat nimiperiaatteesta poikkeamisen kynnykseen. Tapauksessa KKO 1988:85 oli kyse A:n omistamalle tilalle avoliiton aikana rakennetun, perheen yhteisenä kotina käytetyn, omakotitalon omistussuhteista. B vaati, että hänen vahvistetaan omistavan puolet talosta. Muiden seikkojen ohella korkein oikeus kiinnitti huomiota siihen, että avopuolisot olivat aiemmin olleet avioliitossa ja heidän omaisuutensa oli jaettu osituksella. Tähän viitaten korkein oikeus katsoi osapuolten olleen tietoisia siitä, ettei toisella ollut osituksen jälkeen oikeutta toisen omaisuuteen. B:n vaatimus yhteisomistussuhteen vahvistamisesta hylättiin. Ratkaisu antaa viitteitä siitä, että avopuolisoiden välillä aiemmin toimitetulla omaisuuden osituksella saattaa olla nimiperiaatteesta poikkeamisen kynnystä nostava vaikutus verrattuna tilanteeseen, jossa ositusta ei ole avopuolisoiden välillä toimitettu.¹⁰⁴

Avopuolisoiden välisen suhteen luonteella, kestolla ja heidän välisellään taloudellisella riippuvuudella saattaa olla myös merkitystä indisionäyttöä arvioitaessa. Nimiperiaatteesta poikkeamisen ja yhteisomistussuhteen vahvistamisen kynnys voi olla korkeammalla silloin, kun kyseessä on löyhä, lyhytaikainen ja osapuolten taloudelliseen itsenäisyyteen perustuva avoliitto kuin silloin, kun kyseessä on suhde, jonka osapuolten välille on syntynyt työnjakoa ja

---

¹⁰³ Mahkonen – Koskelo: Avoliitto vai avioliitto? s. 14. Helle: Rakennuksen salainen omistus: erityisesti puolison kiinteistölle rakennetun rakennuksen omistussuhteista s. 116. Vrt. Aurejärvi: Tasinko osituksessa ja vastaava tasointi avoliiton päättyessä s. 159. Aurejärven mukaan omaisuus, joka on tullut avio- tai avopuolisoiden yhteiskäyttöön, voidaan tavallisesti katsoa hankituksi yhteiseen lukuun, vaikka muodollinen omistusoikeus olisikin vain toisella osapuolella.

¹⁰⁴ Siviilisäädyltä ei itsessään ole omistussuhteiden määräytymisen kannalta merkitystä. Avo- ja aviopuolisoiden väliset omistussuhteet määräytyvät samojen säännösten mukaan. Ks. Gottberg-Talve: Nimiperiaate, rahoitus ja omistus: eräitä näkökohtia avio- ja avopuolisoiden omistussuhteista s. 767. Mahkosen mukaan avio-oikeuden poissulkevan avioehtosopimuksen solmineiden aviopuolisoiden voidaan katsoa kuitenkin ymmärtäneen erillisomistuksen voimallisemmin kuin avopuolisoiden varsinkin tilanteessa, jossa sopimuksen solmimisen ja omaisuuden hankinnan välillä on kulunut lyhyt aika. Mahkonen: Parisuhde ja vanhemmuus: perheoikeudellinen tutkimus s. 155. Samaa mieltä oli vähemmistöön jäänyt oikeusneuvos tapaukseen KKO 1986 II 103 antamassaan lausunnossa. Vrt. Tammi-Salminen: Onko tahto välttämätön fiktio – Näkökulmia omistusoikeuden määräytymiseen läheissuhteissa s. 1202.

taloudellista riippuvuutta.¹⁰⁵ Suhdetta tarkastellaan hankintahetken olosuhteista käsin eikä sillä, kuinka kauan parisuhde hankinnan jälkeen jatkuu tai millaiseksi sen luonne, avopuolisoiden välinen työnjako tai taloudelliset suhteet hankinnan jälkeen muotoutuvat, ole vaikutusta omistussuhteisiin.¹⁰⁶

Hankintahetken tarkoituksen jälkikäteisessä arvioinnissa on kyse aihetodisteiden kokonaisarvioinnista. Aarnio ja Helin ovat esittäneet kannanoton, jonka mukaan rahoitus ja yhteiskäyttö viittaavat vahvasti yhteisomistuksen suuntaan.¹⁰⁷ Gottberg-Talve on kuitenkin todennut, ettei rahoituksen ja käyttötarkoituksen perusteella voida yleisellä tasolla tehdä oletusta yhteisomistuksesta.¹⁰⁸ Myös Lohi on sillä kannalla, ettei rahoituksella, käytöllä tai sillä, kumman hallintaan omaisuus on kaupanteon jälkeen tullut, ole omistusoikeuden syntymisen kannalta suoranaista merkitystä.¹⁰⁹ Sitä, millainen yhteishankintatarkoituksen kannalta relevanttien seikkojen kokonaisuus riittää osoittamaan tämän tarkoituksen olemassaolon, ei olekaan mielestäni mahdollista määritellä etukäteen, vaan tämä riippuu kunkin tapauksen olosuhteista.

2.3.3 Erisuuria omistusosuuksia koskevan tarkoituksen osoittaminen

Kuten omistussuhteiden myös omistusosuuksien määräytymisessä ratkaisevaa on avopuolisoiden hankintahetken tarkoitus.¹¹⁰ Puolta suurempaa omistusosuutta ja YhtOmL 2.1 §:n tasaosusolettamasta poikkeamista vaativan on siis pystyttävä osoittamaan tämän olleen avopuolisoiden hankintahetkisenä tarkoituksena. Tasaosusolettamasta poikkeamiseen ei kuitenkaan riitä se, että avopuoliso näyttää rahoittaneensa hankintaa puolta suuremmalla

¹⁰⁵ Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 114–115. Ks. myös avopuolisoiden omistusosuuksien vahvistamista koskenut tapaus KKO 1985 II 167, jossa korkein oikeus katsoi muun muassa avioliiton lyhyen keston puhuvan sen puolesta, että avopuolisoiden tarkoituksena oli, että asunnon omistussuhteet jakautuisivat rahoituksen mukaisessa suhteessa.

¹⁰⁶ Ks. esim. KKO 2010:57, jossa korkein oikeus totesi, ettei avioliiton lähes 30-vuotinen kesto tai se, että kiinteistöä oli käytetty pitkään puolisoitten yhteisenä kotina, yksinään osoittanut yhteishankintatarkoitusta.

¹⁰⁷ Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 102–103.

¹⁰⁸ Gottberg-Talve: Nimiperiaate, rahoitus ja omistus: eräitä näkökohtia avio- ja avopuolisoiden omistussuhteista s. 767.

¹⁰⁹ Lohi: Puolisoiden yhteisomistus ja velkojat s. 27. Ks. myös Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 33–34, jossa Lohi toteaa, että se, kenen varoilla kauppahinta on maksettu, kumman puolison käyttöön esine on hankittu tai kumman hallintaan se on kaupanteon jälkeen tullut jää vaille merkitystä omistuksen määräytymisessä.

¹¹⁰ Gottberg: Avioliitto, yhteisomistussuhteen purkaminen, omistusosuuksien suuruus s. 16.

osuudella.¹¹¹ Yhteisomistajan suorittaman vastikkeen määrällä ei nimittäin ole lähtökohtaisesti vaikutusta hänen osuutensa suuruuteen.¹¹² Omistusosuudet voidaan vahvistaa rahoituksen mukaisessa suhteessa vain, mikäli tämän voidaan katsoa olleen avopuolisoiden hankintahetkisenä tarkoituksena. Esimerkiksi tapauksessa Rovaniemen HO 12.9.1997 S 97/164 tällainen tarkoitus osoitettiin sillä, että osapuolten keskinäisessä suhteessa oli yleisesti noudatettu käytäntöä, jonka mukaan omistusosuuksien tarkoitettiin määräytyvän rahoituksen mukaisessa suhteessa.¹¹³ Rahoitusosuuksien ja hankinnan kohteen käyttösuhteen mukaillessa toisiaan voitaneen myös tätä pitää vahvana indisiona osapuolten tarkoituksesta omistaa kohde rahoituksen mukaisessa suhteessa.¹¹⁴

Oikeuskäytännössä on esiintynyt muitakin tapauksia, joissa omistusosuudet on vahvistettu YhtOmL 2.1 §:n tasaosuuksiolettamasta poikkeavasti rahoitusosuuksien mukaisessa suhteessa.¹¹⁵ Esimerkkinä tällaisesta tapauksesta voidaan mainita oikeuskirjallisuudessa paljon huomiota saanut ja usein viitattu tapaus KKO 1985 II 167. Kyseisessä tapauksessa avopuolisot olivat ostaneet yhteiseen omistukseensa asunto-osakeyhtiön osakkeet. Kumpikin avopuoliso oli osallistunut hankinnan rahoitukseen niillä varoilla, jotka he kumpikin olivat erikseen saaneet myytyään yksin aiemmin omistamansa asunto-osakeyhtiön osakkeet. Tapauksen otsikon mukaan "kun muuta ei ollut näytetty sovittuna, oli kummankin osuus yhteisomaisuudesta määrättävä suoritettuna rahoituksen suhteessa". Vaikka otsikosta saattaakin saada sellaisen käsityksen, että korkein oikeus olisi pitänyt omistusosuuksien määräytymisessä lähtökohtana rahoituspanoksia, perusteluissa se kuitenkin viittaa asianosaisten tarkoitukseen. Muunlaisen sopimuksen puuttumisen, puolisoitten korkean iän sekä heidän lyhyen yhdessä asumisensa katsottiin tukevan väitettä siitä, että puolisoitten tarkoituksena oli omistaa asunto-osakkeet

¹¹¹ Mahkonen – Koskelo: Avoliitto vai avioliitto? s. 16. Lohi: Puolisoiden yhteisomistus ja velkojat s. 43. Mahkonen mukaan sijoituspanosten ottaminen omistusosuuksien suuruuksien lähtökohdaksi olisi muodollinen ja sosiaalisesti epäoikeudenmukainen ratkaisu. Ks. Mahkonen: Oikeustapauskommentti KKO 1985 II 167 s. 1102.

¹¹² Näin katsottiin esimerkiksi tapauksessa KKO 1975 II 62. Ns. sijoituspanosperiaatteeseen on perheoikeudellisessa kirjallisuudessa suhtauduttu kielteisesti. Ks. Mahkonen: Parisuhde ja vanhemmuus: perheoikeudellinen tutkimus s. 160.

¹¹³ Käräjäoikeus vahvisti tapauksessa avopuolisoiden yhteisesti omistaman asunnon omistusosuudet siten, että miehen omistusosuus oli 68,43 prosenttia ja naisen 31,57 prosenttia heidän rahoitusosuuksiensa mukaisesti. Hovioikeus pysytti voimassa käräjäoikeuden ratkaisun.

¹¹⁴ Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 82.

¹¹⁵ Ks. esim. tapaukset KKO 1985 II 167, KKO 1986 II 103 ja Rovaniemen HO 12.9.1997 S 97/164, joissa omistusosuudet vahvistettiin osapuolten rahoituksen mukaisessa suhteessa. Myös Ruotsissa on voimassa Suomen YhtOmL 2.1 §:ää vastaava tasaosuuksiolettama (ks. lag (1904:48 s. 1) om samäganderätt 1 §). Ruotsin korkein oikeus on esimerkiksi tapauksessa NJA 2012 s. 377 vahvistanut omistusosuudet rahoituksen mukaisessa suhteessa. Ratkaisua korkein oikeus perusteli muun muassa sillä, että avopuolisilla oli eriytynyt talous, heillä oli omat tilit eikä heillä ollut yhteisiä sijoituksia. Kyseessä oli myös avopuolisille suuri investointi, purjevene.

panostensa mukaisessa suhteessa.¹¹⁶ Tapauksen perusteella voidaankin tehdä se päätelmä, että avoliiton lyhyt kesto ja se, ettei avopuolisoiden välille ole hankintahetkeen mennessä syntynyt merkittävää taloudellista yhteisyyttä saattavat alentaa tasaosusolettamasta poikkeamisen ja rahoitusosuuksien mukaisten omistusosuuksien vahvistamisen kynnyksiä.

Kyläkallio on esittänyt kannanoton, jonka mukaan rahoituspanokset ratkaisevat suoraan omistusosuuksien suuruudet siinä poikkeustapauksessa, että yhteisomistajat myyvät yhteisesti omistamansa esineen ja saadulla kauppahinnalla sitä välillä jakamatta ostavat uuden esineen. Hän perustelee kantaansa rinnastamalla tällaisen tilanteen yhteisesti omistetun esineen vaihtoon: YhtOmL 2.2 §:n mukaan kullekin yhteisomistajalle kuuluu hänen osuuttaan vastaava osa vaihdossa saadusta esineestä.¹¹⁷ Mahkosen mukaan tapauksesta KKO 1985 II 167 ei kuitenkaan voida tehdä sitä päätelmää, että omistusosuudet voitaisiin aina määrittää rahoitusosuuksien mukaisessa suhteessa tilanteessa, jossa osapuolet ovat rahoittaneet hankinnan aiemmin omistamaansa omaisuutta myymällä. Hänen mukaansa ratkaisevaa tapauksessa KKO 1985 II 167 lieneekin ollut juuri se, että osakkeiden rahoitukseen oli käytetty sellaista omaisuutta, joka kummallakin oli ollut jo ennen avosuhteen alkamista. Tällöin kummankin rahoituspanos oli muotoutunut toisesta osapuolesta riippumatta eikä toinen avopuoliso olisi siis edes välillisesti voinut vaikuttaa rahoituspanoksen kertymiseen. Olen Mahkosen kanssa samaa mieltä siitä, ettei rahoitusosuuksista voidakaan yleensä suoraan päätellä omistusosuuksia koskevaa tarkoitusta tilanteessa, jossa hankinnan rahoittamiseksi myyty omaisuus on hankittu parisuhteen aikana.¹¹⁸

2.4 Irtaimen yhteisomistusolettama

Pitkään jatkuneen avoliiton päättyessä voi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta selvittää, kumpi avopuolisoista on esimerkiksi tietyn koti-irtaimistoon kuuluvan esineen omistaja. Näytön esittäminen hankintahetken tarkoituksesta voi koitua mahdottomaksi, mikäli riitä

---

¹¹⁶ Vrt. tapaukseen KKO 1986 II 103. Tapauksessa kiinteistö oli kirjattu yksin A:n nimiin, mutta korkein oikeus vahvisti puolisoille yhteisomistuksen siinä suhteessa, kun he olivat osallistuneet kiinteistön hankintakustannuksiin. Ratkaisu perustui korkeimman oikeuden arvioon kunkin puolison panoksesta yhteiseen talouteen eikä osapuolten yhteiseen tarkoitukseen. Helin on pitänyt ratkaisua perheoikeudellisen yhteisomistuskonstruktion ohimenevänä tuulahduksena. Helin: Omistuskysymyksistä yhteisen kotitalouden purkaantuessa s. 94–97. Korkein oikeus muuttikin linjaansa tapauksessa KKO 1988:85 jossa omistussuhteiden kannalta ratkaisevana pidettiin hankintahetken tarkoitusta.

¹¹⁷ Kyläkallio: Määräosainen yhteisomistus s. 67.

¹¹⁸ Mahkonen: Oikeustapauskommentti KKO 1985 II 167 s. 1104.

omistussuhteista ajankohtaistuu vuosien tai vuosikymmenten päästä hankinnan ajankohdasta. Muun muassa tällaisia tilanteita silmällä pitäen AvoL 6 §:ään otettiin AvioL 89 §:ää vastaava irtainta omaisuutta koskeva yhteisomistusolettama.¹¹⁹ Hallituksen esityksessä yhteisomistusolettaman arvioitiin johtavan avopuolisoiden välillä useammin aineellisoikeudellisesti oikeaan lopputulokseen kuin jos sovellettaisiin tavanomaisia todistustaakkasääntöjä.¹²⁰ Voidaankin katsoa yleiseen parisuhdetapaan kuuluvan, että muun muassa asuntoirtoaimisto hankintaan yhteiseen käyttöön ja yhteisomistukseen.¹²¹ Koska yhteisomistusolettama on rajattu säännöksessä koskemaan vain irtaimia esineitä, siitä ei kuitenkaan ole apua arvokkaampien kohteiden, kuten avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämän asunnon, synnyttämien omistusriitojen ratkaisuun.¹²² AvoL 6 §:n mukaan:

Jos omaisuutta eroteltaessa avopuolisoiden välisestä sopimuksesta tai olosuhteista muutoin ei käy selville eikä voida näyttää, kumman avopuolison omaisuuden jokin irtain esine kuuluu tai että se on yhteistä omaisuutta, avopuolisoiden katsotaan saaneen sen yhteisesti yhtäläisin oikeuksin.

Tätä yhteisomistusolettamaa sovelletaan avoliittolain soveltamisalan piiriin kuuluvien avoliittojen päättymistilanteissa eli muun muassa silloin, kun toimitetaan omaisuuden jäämistöerottelu toisen puolison kuoltua. Lailla sääntelemättömiin avoliittoihin yhteisomistusolettama ei sen sijaan sovellu, vaan tällöin sovellettavaksi tulevat tavalliset todistustaakkasäännöt¹²³: omaisuutta itselleen vaativalla on näyttövelvollisuus omistusoikeudestaan. Lailla sääntelemättömänkin avoliiton päättyessä pyrittäneen kuitenkin sovinnolliseen ratkaisuun, jossa lähtökohtana voidaan pitää yhteisomistusolettamaa sellaisten esineiden osalta, jotka eivät ole kummankaan henkilökohtaisia ja joiden omistussuhteita ei tiedetä.¹²⁴

---

¹¹⁹ HE 37/2010 vp s. 22. Gottberg-Talven mukaan tällaiselle yhteisomistusolettamalle avopuolisoiden välisessä suhteessa ei olisi tarvetta. Ks. Gottberg-Talve: Avioliitonomaisen yhteiselämän sääntelystä s. 131.

¹²⁰ HE 37/2010 vp s. 14.

¹²¹ Pohjonen: Avoliitto sopimuksena s. 377.

¹²² Lohi: Aviovarallisuusosoikeus s. 32.

¹²³ Mahkonen – Koskelo: Avoliitto vai avioliitto? s. 18. Vrt. Aurejärvi: Tasinko osituksessa ja vastaava tasoitus avoliiton päättyessä s. 158. Aurejärvi on todennut jo ennen avoliittolain säätämistä, että avopuolisoiden omistuskysymyksiä arvioitaessa lähtökohtana on pidettävä ensiksi nimiperiaatetta ja toiseksi yhteisomistusolettamaa.

¹²⁴ Mahkonen – Koskelo: Avoliitto vai avioliitto? s. 18.

Omaisuu­den yksin­omistusta vaati­va voi kumota yhteis­omistusolet­ta­man, jos hän pystyy näyt­tä­mään olevansa kyseisen omaisuu­den yksin­omistaja. Tääl­laisena näyt­tönä voi toimia muun muassa lahjakirja, kaup­paki­rja, maksukuitti tai muu saantotodistus, josta ilmenee se, kumman nimiin omaisuus on hankittu.¹²⁵ Esimerkiksi koko perheen yhteiseen käyttöön tulleiden esineiden osalta maksukuittiin perustuva näyttö siitä, että toinen avopuolisoista on toiminut yksin omaisuutta hankkiessaan ei kuitenkaan välttämättä riitä yhteis­omistusolet­ta­man kumoamiseen.¹²⁶ Kuten Saarenpää on todennut, esimerkiksi kone- ja laitehankinnat yhteiseen talouteen luovat helposti tosiasiallisen olet­ta­man yhteis­omistuksesta.¹²⁷ Toisaalta yhteis­omistusolet­ta­man ehdottomuutta lieventää se, että näytöksi oikeista omistussuhteista riittää myös se, että oikea omistaja käy selville olosuhteista. Tääl­laisena olosuhteena voi tulla kysymykseen esimerkiksi se, että kyseinen omaisuus on hankittu toisen puolison harrastusta varten.¹²⁸

---

¹²⁵ Kangas: Perhevarallisuus­oikeus s. 298.

¹²⁶ Lohi: Aviovarallisuus­oikeus s. 41.

¹²⁷ Saarenpää: Ositus sopimuksena, toimituksena, ammattitaitona s. 19.

¹²⁸ Aarnio – Kangas: Perhevarallisuus­oikeus s. 110. Ks. myös Välimäki: Pesänjakaja s. 47.

3 Panoksen korvaaminen

3.1 Hyvityksen ja perusteettoman edun palautuksen välinen suhde

Omistussuhteiden perusteella tehtävä omaisuuden jäämistöerottelu voi johtaa kohtuuttomalta tuntuvaan tilanteeseen, jos toinen avopuoliso on esimerkiksi antanut työ- tai rahapanoksia sellaiseen omaisuuteen, joka erottelussa katsotaan yksin toisen avopuolison omistamaksi tai jos hän on maksanut yhteisesti omistetun omaisuuden hankintahinnasta merkittävästi suuremman osuuden.¹²⁹ Koska omistussuhteet määräytyvät hankintahetken tarkoituksesta käsin eikä rahoituksella tai esimerkiksi kotityöllä ole itsenäistä vaikutusta omistussuhteisiin¹³⁰, epäsymmetrinen panostus tulee tasata muilla keinoin.¹³¹

Ennen avoliittolain säätämistä kaikkiin avoliittoihin sovellettiin samoja yleisiä varallisuus oikeudellisia säännöksiä kuin toisilleen tuntemattomiin henkilöihin. Tämä tarkoitti muun muassa sitä, että avoliiton aikaisten panosten korvaamista liiton päättyessä voitiin vaatia perusteettoman edun palautusta koskevalla kanteella tilanteissa, joissa vaatimusta ei voitu perustaa muihin ensisijaisiin keinoihin, esimerkiksi velkasuhteeseen, vahingonkorvausvelvollisuuteen tai sopimukseen.¹³² Avoliittolain säätämisen myötä sen soveltamisalaan kuuluvat avopuolisot voivat kuitenkin vedota perusteettoman edun palautuksen sijaan suoraan AvoL 8 §:n hyvityssäännökseen. Kyseisen säännöksen mukaan:

Avopuolisolla on oikeus hyvitykseen, jos hän on yhteistalouden hyväksi antamallaan panoksella auttanut toista avopuolisoa kartuttamaan tai säilyttämään tämän omaisuutta siten, että yhteistalouden purkaminen yksinomaan omistussuhteiden perusteella johtaisi perusteettoman edun saamiseen toisen kustannuksella.

¹²⁹ Ks. esim. KKO 2010:66, jossa toinen avopuoliso oli maksanut 94 prosenttia omakotitalokiinteistön kauppahinnasta ja toinen 6 prosenttia. Lainhuuto oli myönnetty puoliksi kummallekin. Enemmän maksaneen puolison edunpalautusvaade kuolinpesää vastaan hyväksyttiin.

¹³⁰ Näin korkein oikeus totesi esimerkiksi tapauksessa KKO 1945 II 142. Ks. myös Mikkola: Yhteisomistus s. 11–12 ja 15.

¹³¹ Gottberg: Avoliitto, yhteisomistus ja yhteinen talous s. 83–84. Avoliiton päättyessä nostettavat kanteet voidaan jakaa kahteen ryhmään: omistusoikeuden vahvistuskanteisiin ja erilaisiin kompensatiokanteisiin. Kompensatiokanteita voivat olla esimerkiksi palkkavaateet ja velkomukset sekä vaatimukset hyvityksestä tai perusteettoman edun palautuksesta. Kanteita ajetaan usein myös monella vaihtoehdoisella perusteella. Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 60–61. On kuitenkin huomattava, että oikeus hyvitysvaatimuksen esittämiseen vanhenee (AvoL 9 §) toisin kuin esineoikeudellinen vaade. Ks. Kaisto – Lohi: Johdatus varallisuus oikeuteen s. 238.

¹³² Ks. esim. Helsingin HO 3.7.1997 S 96/1157. Perusteettoman edun palautusta on mahdollista saada vain silloin, kun muita ensisijaisia perusteita ei ole käytettävissä. Norros: Velvoiteoikeus s. 96.

Yhteistalouden hyväksi annetuksi panokseksi katsotaan:

- 1) työ yhteisen talouden tai toisen avopuolison omistaman omaisuuden hyväksi;
- 2) varojen käyttö yhteiseen talouteen;
- 3) varojen sijoitus toisen avopuolison omistamaan omaisuuteen; tai
- 4) muu näihin verrattava toiminta.

Oikeutta hyvitykseen ei ole, jos yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta koitunut perusteeton etu on olosuhteet huomioon ottaen vähäinen.

Vaikka tällaisesta hyvitysmahdollisuudesta ei ollutkaan aiemmin säädetty lain tasolla, kyseessä ei kuitenkaan ollut uusi oikeudellinen ilmiö.¹³³ Hyvityssäännökseen otetut hyvityksen edellytykset nimittäin vastaavat pitkälti oikeuskäytännössä vakiintuneita perusteettoman edun palautuksen edellytyksiä. Lain säätämistä edeltäneessä oikeuskäytännössä toisen avopuolison omaisuuden sijoitetun työpanoksen¹³⁴, toisen avopuolison omaisuuden sijoitetun varallisuuden¹³⁵ ja pitkäaikaisen talous- ja kotityön¹³⁶ on katsottu olevan sellaisia panoksia, jotka oikeuttavat perusteettoman edun palautukseen. Jos lakisääteisen avoliiton osapuolella olisi ollut ennen hyvityssäännöksen voimaantuloa oikeus saada perusteettoman edun palautusta avoliiton aikana antamasta panoksestaan, hänellä on sama oikeus nyt hyvityssäännöksen perusteella.¹³⁷ Avoliittolain soveltamisalan ulkopuolelle jäävät avopuolisot voivat edelleen vaatia avoliiton aikaisten panostensa korvaamista perusteettoman edun palautusta koskevalla kanteella.¹³⁸

¹³³ HE 37/2010 vp s. 29 ja LaVM 23/2010 vp s. 3. Tapauksessa KKO 2020:18 kantaja vaati ensisijaisesti AvoL 8 §:n mukaista hyvitystä ja toissijaisesti perusteettoman edun palautusta. Korkein oikeus totesi, että kyseessä oli saman vaatimuksen vaihtoehtoinen oikeudellinen luonnehdinta.

¹³⁴ Ks. esim. KKO 1988:27, jossa B oli avoliiton aikana rakentanut A:n kiinteistölle asuintalon ja autotallin.

¹³⁵ Ks. esim. KKO 1988:28, jossa A:n omistamalle maalle oli pääosin B:n varoilla rakennettu kesämökki.

¹³⁶ Tapauksessa KKO 1993:168 A oli käyttänyt ansiotulonsa perheen elatukseen ja toiminut kodissa perheen hyväksi ja tämän katsottiin osaltaan mahdollistaneen B:n kiinteistön ja perheen asuntona käytetyn omakotitalon hankkimisen. A:lla katsottiin olevan oikeus saada kohtuullinen korvaus panoksestaan B:ltä. Ks. kuitenkin Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 74–75. Korvauksen saamiselle kotityöstä on käytännössä vaatimattomat lähtökohdat.

¹³⁷ Aarnio – Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 271–272. Näin todettiin myös ratkaisussa Helsingin HO 7.6.2017 S 16/698.

¹³⁸ Ruotsissa on suhtauduttu pidättyväisesti perusteettoman edun palautusta koskevan opin soveltamiseen avopuolisoiden välisessä suhteessa. Ks. esim. NJA 2019 s. 23, jossa kielteistä suhtautumista on perusteltu sillä,

Hyvitystä ja perusteettoman edun palautusta voidaan vaatia niin avoliiton päättyessä eroon kuin toisen avopuolison kuolemaankin.¹³⁹ Oikeus hyvitykseen tai perusteettoman edun palautukseen ja velvollisuus niiden maksamiseen siirtyy siis kuoleman jälkeen kuolleen avopuolison perillisille. Hyvityssääntelyllä ja perusteettoman edun palautusta koskevalla normistolla on siten merkitystä myös eloonjääneen avopuolison jäämistöoikeudellisen aseman muotoutumisessa.

Koska hyvityksessä ja perusteettoman edun palautuksessa on oikeudellisesti kyse hyvin pitkälle samasta asiasta, avoliittolain voimaantuloa edeltänyt perusteettoman edun palautusta koskenut oikeuskäytäntö on säilyttänyt edelleen ajankohtaisuutensa tulkittaessa myös hyvityksen edellytyksiä.¹⁴⁰ Perusteettoman edun palautusta koskevan oikeuskäytännön vaikutus AvoL 8 §:n tulkintaan ilmenee muun muassa ratkaisun KKO 2020:65 perusteluista. Tapauksessa korkein oikeus antoi merkittävän painoarvon sille, että perusteettoman edun palautusta ja hyvitystä koskevien soveltamiskäytäntöjen tulisi olla mahdollisimman pitkälle yhtenäisiä, jotta yhdenvertaisen kohtelun periaate toteutuisi. Korkein oikeus päätyi tulkitsemaan hyvityssäännöstä perusteettoman edun palautusta koskevan oikeuskäytännön mukaisesti, vaikka säännöksen sanamuoto olisi antanut tilaa toisellekin tulkinnalle. Hyvityssäännöksen ja perusteettoman edun palautuksen edellytysten yhtenäisestä tulkinnasta seuraa, että kumpaakin koskeva oikeuskäytäntö voidaan ottaa huomioon toisen edellytyksiä tulkittaessa.

Vaikka avoliittolain mukainen hyvitys ja perusteettoman edun palautus vastaavatkin aineellisilta edellytyksiltään toisiaan, näitä koskevat menettelyt ovat osittain toisistaan poikkeavat. Avoliittolain soveltamisalaan kuuluvan avoliiton osapuolella tai kuolleen osapuolen perillisellä on mahdollisuus hakea käräjäoikeudelta pesänjakajan määräämistä

---

että oikeus perusteettoman edun palautukseen aiheuttaisi tilanteita, joissa avopuolisot välttelevät eroamista taloudellisista syistä. Taloudellisen panoksen toisen omaisuuteen antaneella avopuolisolla katsottiin myös olevan hyvät mahdollisuudet turvata taloudellista asemaansa esimerkiksi tekemällä velkakirja tai sopimus omaisuuden yhteisomistuksesta. Kyseinen ratkaisu on kuitenkin saanut myös kritiikkiä oikeuskirjallisuudessa. Ks. Lind: HD:s nej till obehörig vinst mellan sambor s. 198. Myös Walleng on sitä mieltä, että perusteettoman edun palautusta koskevaa periaatetta tulisi voida soveltaa myös avopuolisoiden välisiin suhteisiin. Walleng: Att leva som sambo: En civilrättslig studie av det rättsliga skyddet för sambor och om det är i takt med sin tid s. 273 ja 286. Norjassa niin avo- kuin aviopuolisotakin koskeneessa oikeuskäytännössä puoliso on voitu velvoittaa maksamaan toiselle perusteettoman edun palautusta, mikäli tämä on auttanut omaisuuden kartuttamisessa muun muassa kotitöitä tekemällä tai juoksevia menoja maksamalla ja siten vapauttamalla toisen työhön. Ks. Høring - Forslag om endringer i arveloven - rett til arv og uskifte for samboere luku 4. Perusteettoman edun palautus tulee kuitenkin kyseeseen avoliiton päättyessä vain poikkeuksellisesti ja sen myöntämisen ehdot ovat oikeuskäytännössä tiukentuneet ratkaisujen Rt. 2011 p. 1168 ja Rt. 2011 p. 1176 myötä. Ks. Svedrup: Samboere uten lovvern s. 253.

¹³⁹ HE 37/2010 vp s. 15.

¹⁴⁰ Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 304. Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 72.

omaisuuden erottelua varten (AvoL 7.2 §). Erottelun yhteydessä pesänjakajalla on toimivalta ratkaista myös hyvitysvaatimus.¹⁴¹ Lailla sääntelemättömän avoliiton kyseessä ollessa pesänjakajan määräämistä ei puolestaan voida vaatia, vaan perusteettoman edun palautusta koskeva vaatimus voidaan esittää vain kärjäoikeudelle tilanteessa, jossa sen maksamisesta ei päästä sopuun. Mikäli pesänjakajaa ei ole määrätty toimittamaan lakisääteisen avoliiton päättyessä toimitettavaa omaisuuden erottelua, hyvitysvaatimus tulee myös tällöin esittää suoraan kärjäoikeudelle, sillä pesänjakajaa ei voida määrätä vain hyvitysvaatimusta ratkaisemaan.¹⁴²

Hyvitys ja perusteettoman edun palautus eroavat toisistaan myös siinä, kuinka nopeasti niitä koskevat vaateet vanhentuvat.¹⁴³ Perusteettoman edun palautusta koskeva vaade vanhentuu kymmenessä vuodessa velan perusteen syntymisestä. Se, milloin tällaisen ajankohdan katsotaan olevan käsillä, on oikeuskirjallisuuden ja oikeuskäytännön valossa kiistanalaista. Ensimmäisen tulkinnan mukaan velan peruste syntyy edun saamishetkellä, kun taas toinen tulkinta katsoo sen syntyvän vasta avoliiton päättyessä. Olen itse jälkimmäisellä kannalla.¹⁴⁴ Hyvityksen vanhentuminen on puolestaan sidottu jo lain tasolla avoliiton päättymisen ajankohtaan (AvoL 9 §). Hyvitysvaatimus voidaan esittää kolmen vuoden kuluessa avoliiton päättymisestä riippumatta siitä, onko edun saamisen ajankohdasta kulunut yli kymmenen vuotta.¹⁴⁵ Jos perusteettoman edun vanhentumisajan katsotaan tapauksen KKO 2010:66 enemmistön kannan

¹⁴¹ Norri: Perintö ja testamentti: käytännön käsikirja s. 44. Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 70. Pesänjakajahakemus tulee tehdä oikeudelle viimeistään kolmen vuoden kuluessa avoliiton päättymisestä (AvoL 9.2 §). Mikäli hakemus tehdään tätä myöhemmin, pesänjakajan toimivaltaan kuuluu vain erottelun toimittaminen ja mahdollinen hyvitysvaatimus hylätään myöhään tehtynä. Välimäki: Pesänjakaja s. 49.

¹⁴² Norri: Perintö ja testamentti: käytännön käsikirja s. 45. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2008:10 s. 59. Hallituksen esityksessä todetaan, että avopuoliso ei voi hakea pesänjakajaa pelkästään hyvitysvaatimuksen ratkaisemista varten, jos omaisuuden erottelusta on muutoin sovittu. Ks. HE 37/2010 vp s. 23. Välimäki on ymmärtänyt tämän tarkoittavan sitä, että jakajan toimitus on mahdollinen pelkän hyvitysvaatimuksen ratkaisemiseksi, mikäli erottelusta tai hyvityksestä ei ole ennen jakajan määräämistä sovittu. Se, päättävätkö puoliset toimituksessa riitauttaa myös omistussuhteet vai vaatia vain hyvitystä, on heidän päätettävissään. Välimäki: Pesänjakaja s. 49–50. Hyvityksen ja perusteettoman edun palautuksen erojen ollessa lähinnä menettelyllisiä, tässä tutkielmassa hyvityksen aineellisista edellytyksistä sanottu koskee myös perusteettoman edun palautusta, jollei muuta erikseen mainita.

¹⁴³ Aarnio – Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 272.

¹⁴⁴ Ks. KKO 2010:66. Korkein oikeus katsoi olosuhteista olevan pääteltävissä, että avopuolisoiden tarkoituksena oli ollut, ettei A:lle syntynyt saatavaa tulnaisi avoliiton aikana. Avoliittoon perustuvassa yhteiselämässä on varsin tavallista, etteivät kumppanit tarkoita keskinäisiä taloudellisia velvoitteitaan selvitetäväksi avoliiton aikana. Tällöin vanhentuminen ei määräydy VanhL (laki velan vanhentumisesta 728/2003) 4 ja 7 §:n vaan 8 §:n mukaisesti. Eri mieltä olleiden jäsenten mukaan vanhentumisen tulisi alkaa vasta avoliiton purkautumisen ajankohdasta, sillä vasta tuolloin perusteeton rahapanos on konkretisoitunut ja kypsytynyt perusteettoman edun palautusta koskevaksi saamisoikeudeksi. Näin myös Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset s. 33. Vrt. LaVM 23/2010 vp s. 6, jossa todetaan, että perusteettoman edun palautukseen soveltuu VanhL 4 ja 7 §:n mukaisesti kolmen vuoden vanhentumisaika.

¹⁴⁵ Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 272.

tavoin alkavan edun saamisesta, hyvityssääntelyn voidaan katsoa turvaavan paremmin avopuolisoiden oikeutta saada avoliiton aikaisista panoksistaan korvausta. Ajatus siitä, että panoksen antanut puoliso lähtisi avoliiton kestäessä vaatimaan perusteettoman edun palautusta välttääkseen palautussaataavan vanhentumisen, ei nimittäin vaikuta realistiselta.¹⁴⁶

3.2 Hyvityksestä ja perusteettoman edun palautuksesta yleisesti

Yleisellä tasolla perusteettoman edun palautusta koskeva normisto pyrkii sellaisten varallisuudensiirtojen oikaisemiseen, joilta ainakin osittain puuttuu pätevä oikeudellinen peruste.¹⁴⁷ Avopuolisoiden tai näiden oikeudenomistajien välisessä suhteessa hyvityksellä pyritään estämään toisen osapuolen perusteeton taloudellinen hyötyminen toisen kustannuksella.¹⁴⁸ Tarkoituksena ei sen sijaan ole antaa avopuolisolle avio-oikeutta tai siihen rinnastettavaa oikeutta toistensa omaisuuteen.¹⁴⁹ Hyvitysvaatimusta ei voida näin ollen perustaa vain siihen, että avopuolisoiden omaisuuksien arvot ovat erisuuruiset.¹⁵⁰ Oikeuskäytännössä on esiintynyt tapauksia, jossa on vaadittu perusteettoman edun palautuksena tai hyvityksenä puolta puolisoiden yhteenlasketun omaisuuden säästöstä.¹⁵¹ Avioliittolain (AL, 13.6.1929/234) puolittamisperiaatetta ei voida kuitenkaan soveltaa avoliittoihin edes naamioimalla se hyvitykseksi tai perusteettoman edun palautukseksi.¹⁵² Hyvitys ei ole myöskään moraalinen tai esimerkiksi mielipahan perusteella maksettava korvaus avoliiton päättymisestä tilanteessa,

¹⁴⁶ Lohi: KKO 2010:66 Avopuolisoiden välisen edunpalautusvaateen vanhentuminen.

¹⁴⁷ Aurejärvi – Hemmo: Velvoiteoikeuden oppikirja s. 151.

¹⁴⁸ Ks. Nysten: Parisuhteen juridiikka s. 102. Hellen mukaan mahdollisuus hyvityksen vaatimiseen on suhteellisen selvä osoitus perheoikeudellisen ansainnan mahdollisuudesta. Kyseessä ei kuitenkaan ole omistusoikeus, vaan saamisosoikeus. Helle: Rakennuksen salainen omistus: erityisesti puolison kiinteistölle rakennetun rakennuksen omistussuhteista s. 106.

¹⁴⁹ LaVM 23/2010 vp s. 3. HE 37/2010 vp s. 13. Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset s. 6. Ks. Myös Itä-Suomen HO 3.12.2014 S 14/173/20: ”Hyvityssääntelyn tarkoituksena ei ole jäljitellä avoliiton tasingon laskemista koskevaa järjestelmää, jossa toisen puolison omaisuuden käyvistä arvosta vähennetään velat”.

¹⁵⁰ Ks. tästä KKO 2019:69 ja käräjäoikeuden asiassa antamat perustelut.

¹⁵¹ Tällaisesta vaatimuksesta oli kyse tapauksessa KKO 1993:168. A vaati perusteettoman edun palautuksena 185 000 markkaa eli vastaavaa määrää, joka hänelle olisi avio-oikeuden nojalla tullut. Korkein oikeus katsoi kohtuulliseksi korvaukseksi 45 000 markkaa. Tapauksessa Vaasan HO 21.4.2015 S 14/35 kantaja vaati puolestaan käräjäoikeuden tuomitseman hyvityksen määrän korottamista vastaamaan sitä määrää, jonka hän olisi avioliittolain nojalla tasinkona saanut, jos puoliset olisivat olleet avioliitossa. Hovioikeus huomautti, että hyvitystä ei määrätä avopuolisoiden yhteenlasketun omaisuuden säästön perusteella.

¹⁵² Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset s. 13. Myöskään Ruotsissa avioliitto-oikeudellista lainsäädäntöä ei analogisesti sovelleta avopuolisoihin. Agell – Brattström: Äktenskap, Samboende, Partnerskap s. 254. Ruotsissa on kuitenkin omaksuttu ratkaisu, jossa ”avoliitto-omaisuuden” arvo jaetaan puolittamisperiaatteen mukaisesti tasan avopuolisoiden kesken avoliiton päätyttyä (sambolag 14 §). Ks. lisää avopuolisoiden omaisuuden jaon yleisistä periaatteista Håkansson: Sambolagen: en kommentar s. 42–47.

jossa toinen puoliso on loukannut toista.¹⁵³ Edun tai hyödyn tulee olla luonteeltaan materiaalista, eikä esimerkiksi seksuaalisuuteen tai tunteisiin liittyvä aineeton etu voi olla hyvitysvaateen perusteena.¹⁵⁴

Panoksen antaminen yhteistalouteen tai toisen puolison omaisuuteen ei sinällään oikeuta hyvitykseen, vaan puolin ja toisin tapahtuvaa panostamista voidaan pitää avoliiton normaaliin luonteeseen kuuluvana. Avoliitossa tehdään kotitöitä sekä ostetaan ruokaa ja muita tarvikkeita sillä ajatuksella, että panostus on avopuolisoiden välillä yhtäläistä.¹⁵⁵ Oikeus hyvitykseen voi syntyä vain siinä tapauksessa, että avopuolisoiden panokset yhteistalouden hyväksi ovat selvästi epätasapainossa.¹⁵⁶ Hyvitystä vaativat ovatkin usein unohtaneet sen seikan, että he ovat saaneet vastikkeena antamastaan panoksesta esimerkiksi asua ilmaiseksi toisen puolison omistamassa asunnossa.¹⁵⁷ Tällaista asumishyötyä ei voida kuitenkaan useimmiten katsoa riittäväksi vastikkeeksi esimerkiksi työpanokseen nähden. Lisäksi, jos asumisen vastikkeettomuudesta on sovittu puolisojen kesken, ei sitä voitane ottaa huomioon hyvityksen määrää vähentävänä seikkana.¹⁵⁸ On kuitenkin huomioitava, ettei panoksia arvosteta puolisojen välisessä suhteessa markkinahintojen mukaisesti, sillä ne eivät ole siirtyneet kaupallisessa tarkoituksessa.¹⁵⁹ Siten esimerkiksi ansiotyö ja kotityö ovat yhtä arvokkaita hyvitysoikeutta arvioitaessa.

Panosten kausittainen vaihtelu ei vielä oikeuta hyvitykseen, vaan epäsuhtaisuutta arvioidaan ottaen huomioon koko avoliiton aikana annettujen panosten kokonaisuus.¹⁶⁰ Kummankin puolison edellytetään panostavan yhteiseen talouteen kykyjensä mukaan.¹⁶¹ Tapauksessa Helsingin HO 23.9.2013 S 12/3203 puolisojen antamien rahapanosten tasapainon arvioinnissa hovioikeus antoi merkitystä sille, kuinka paljon kumpikin puoliso oli sijoittanut varoja

¹⁵³ Näin myös Nysten: Parisuhteen juridiikka s. 110.

¹⁵⁴ Mahkonen: Parisuhde ja vanhemmuus: perheoikeudellinen tutkimus s. 206.

¹⁵⁵ Aurejärvi: Tasinko osituksessa ja vastaava tasoitus avoliiton päättyessä s. 165.

¹⁵⁶ Näin todettiin muun muassa tapauksessa Helsingin HO 7.6.2017 S 16/698. Mikkolan mukaan avopuolisoiden antamat panokset eivät heidän välillään siirry kaupallisessa tarkoituksessa eikä niitä siten voi mitata markkina-arvon mukaisesti. Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset s. 17.

¹⁵⁷ Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset s. 18.

¹⁵⁸ Nysten: Parisuhteen juridiikka s. 102 ja 110.

¹⁵⁹ Mikkola: Avoliiton aikaiset panokset ja KKO 2018:5: Havaintoja hyvitysoikeuden edellytyksistä s. 5.

¹⁶⁰ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2008:10 s. 41.

¹⁶¹ HE 37/2010 vp s. 14–15. Ks. Myös Turun HO 31.10.2001 S 01/214. Vastaajana olleen avopuolison katsottiin panostaneen asianosaisten perheen talouteen yli puolella määrällä ja tämän panostuksen katsottiin olevan huomattava ottaen erityisesti huomioon vastaajan ja kantajan tuloihin perustuvat mahdollisuudet osallistua perheen elatukseen. Kantajan tulotaso olisi edellyttänyt suurempaa panostusta perheen elatukseen. Muun muassa tästä syystä hänellä ei ollut oikeutta perusteettoman edun palautukseen.

yhteiseen talouteen suhteessa ansaitsemiinsa tuloihin.¹⁶² Tämä ilmentää sitä, ettei yksin rahapanosten epäsuhtaisuus oikeuta hyvitykseen, vaan huomioon tulee ottaa myös puolisoiden tulo- ja varallisuustaso eli toisin sanoen heidän kykynsä panostaa yhteiseen talouteen. Jos vain toinen avopuolisoista on ansiotyössä, hänellä on useimmiten paremmat mahdollisuudet panostaa rahallisesti yhteiseen talouteen. Kotona työskentelevällä on puolestaan paremmat mahdollisuudet keskittyä kodin ja lasten hoitoon. Tällaisessa tilanteessa panokset voivat olla tasapainossa. Vähemmän talouteen rahallisesti panostanut ei sen sijaan voi vedota kyvyttömyytensä perusteena huonoon taloudenhoitotapaansa tai esimerkiksi peliriippuvuuteensa, jos hän olisi kyennyt omia menojaan tinkimällä panostamaan enemmän yhteiseen talouteen.¹⁶³

3.3 Hyvityksen ja perusteettoman edun palautuksen edellytykset

3.3.1 Omaisuuden kartuttaminen tai säilyttäminen

Perusteettoman edun palautuksen peruskriteereinä on oikeuskirjallisuudessa vakiintuneesti pidetty edun saamista, edun perusteettomuutta sekä hyötymistä toisen kustannuksella.¹⁶⁴ AvoL 8 §:ssä edun saaminen ja hyötyminen toisen kustannuksella ilmenevät edellytyksinä siitä, että avopuolison omaisuuden on tullut *säilyä samana tai karttua* juuri toisen avopuolison panoksesta johtuen. Karttumista tai säilymistä arvioidaan suhteessa tilanteeseen, jossa panosta ei olisi annettu. Tällöin tarvitaan tietoa avopuolison varallisuustilanteesta ennen panoksen antamista ja sen jälkeen.¹⁶⁵

Panoksen myötä syntyvä etu voi olla niin aktiivivarallisuuden lisääntymistä kuin passiivivarallisuuden vähentymistä eli esimerkiksi menojen säästymistä.¹⁶⁶ Muusta tekijästä, kuten markkinahintojen noususta, johtuva omaisuuden arvonnousu ei kuitenkaan oikeuta

¹⁶² Tapauksessa avopuoliset olivat tehneet keskinäisen sopimuksen, jonka mukaan kumpikin puoliso sijoittaisi kuukausittain yhteiselle tilille tietyn rahasumman yhteistalouden menoihin.

¹⁶³ Ks. Helsingin HO 23.9.2013 S 12/3203 ja käräjäoikeuden perustelut asiassa. Kyseessä oli tapaus, jossa puoliset olivat sopineet keskenään kummankin laittavan yhteiselle tilille kuukausittain 600 euroa yhteistalouden kulujen kattamiseksi.

¹⁶⁴ Aurejärvi – Hemmo: Velvoiteoikeuden oppikirja s. 161. Norros: Velvoiteoikeus s. 118.

¹⁶⁵ Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 302

¹⁶⁶ Mahkonen: Avoliitto. Siviilioikeudellinen tutkimus s. 70.

avopuolisoa saamaan hyvitystä.¹⁶⁷ Tämä johtuu siitä, että perusteettoman edun edellytyksiin kuuluu, että etu saavutetaan jonkun toisen kustannuksella eli edun ja sitä vastaavan menetyksen välillä on syy-yhteys.¹⁶⁸ Lakisääteisen avoliiton päättyessä toimitettavaa erottelua toimittamaan määrättyllä pesänjakajalla ei ole oikeutta hankkia tai saada tietoja puolisoiden varallisuudesta, joten hänellä ei asemansa nojalla ole keinoja arvioida syy-yhteyden olemassaoloa.¹⁶⁹ Jos eloonjäänyt puoliso tai kuolleen puolison oikeudenomistajat kieltäytyvät antamasta tietoja avopuolisoiden varallisuuksista, pesänjakaja voi kuitenkin todistustaakkaa koskevilla ratkaisuilla tosiasiallisesti pakottaa näytön esittämiseen sillä uhalla, että näyttövelvollisuuden täyttämättä jättänyt kärsii siitä vahingon.¹⁷⁰

Oikeuskirjallisuudessa on AvoL 8 §:n sanamuotoon perustuen päädytty siihen tulkintaan, ettei varattomalla henkilöllä ole säännöksen edellyttämää omaisuutta, jota toinen olisi voinut panoksellaan kartuttaa tai säilyttää.¹⁷¹ Tämän tulkinnan mukaan avolesken olisi mahdollista saada hyvitystä vain siinä tapauksessa, että kuolinpesällä on nettovarallisuutta.¹⁷² Lisäksi säännöksen taustalla olevan heikomman suojaamistarkoituksen on katsottu lähtökohtaisesti tarkoittavan sitä, ettei enemmän omistava voi vaatia hyvitystä vähemmän omistavalta.¹⁷³ Korkein oikeus päätyi ratkaisussaan KKO 2020:65 kuitenkin oikeuskirjallisuuden kannoista poikkeavaan tulkintaan. Se totesi, ettei perusteettoman edun palautus pääsääntöisesti esty sellaisissakaan tapauksissa, joissa edunsaaja on kuluttanut saamansa omaisuuden ennen

¹⁶⁷ Oikeuskäytännössä hyvityksen suuruuteen vaikuttavana tekijänä on kuitenkin otettu huomioon huoneiston arvonnousu sijoitusta vastaavalta osalta tilanteessa, jossa avopuoliso oli sijoittanut varoja toisen avopuolison huoneiston hankintaan. Ks. Helsingin HO 7.6.2017 S 16/698. Vrt. Nysten: Parisuhteen juridiikka s. 102.

Nystenin mukaan perusteettomana etuna voidaan palauttaa vain omaisuuteen käytetty rahamäärä ja viivästyskorke. Arvonnousua ei voida palauttaa. Samoilla linjoilla ovat Mahkonen ja Koskelo. Ks. Mahkonen – Koskelo: Avoliitto vai avioliitto? s. 25. Ks. myös KKO 2020:65, perustelukohta 36. Korkeimman oikeuden mukaan omaisuuden arvonlaskua ei oteta huomioon arvioitaessa sen hyvityksen suuruutta, johon panoksen antanut avopuoliso on omaisuuteen sijoittamansa varallisuuden vuoksi oikeutettu.

¹⁶⁸ Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset s. 18.

¹⁶⁹ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 443. Vrt. Ruotsin avoliittolain (sambolag) 26 §:ään, jossa on viittaus Ruotsin avioliittolain (äktenskapsbalken 1987:230) 17:5:ään. Tämän säännöksen mukaan pesänjakaja voi hakea tuomioistuimelta määräystä siitä, että avopuolisot velvoitetaan antamaan tiedot varoistaan ja veloistaan. Ks. Håkansson: Sambolagen: en kommentar s. 78.

¹⁷⁰ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 443.

¹⁷¹ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 440 ja Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 302–303. Ks. myös Kolehmainen – Råbinä: Jäämistösuunnittelu I, Perittävän jäämistösuunnittelu s. 66. Vrt. Turun HO 6.11.2018 S 17/1868. Hovioikeus katsoi, että vastaajan varattomuudella ei ollut vaikutusta sen arviointiin, oliko hän saanut perusteetonta etua siltä osin kun hän oli pitänyt kantajan sijoitettavaksi tarkoitetut varat itsellään. Hovioikeus velvoitti varattoman vastaajan maksamaan kantajalle yli 17 000 euroa AvoL 8 §:n mukaista hyvitystä.

¹⁷² Mikkolan mukaan hyvityssäännöstä on mahdollista tulkita siten, että hyvitystä olisi mahdollista määrätä vain siltä osin kuin hyvityksen maksamiseen velvoitetun nettovarallisuus sen suorittamiseen riittää. Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset s. 18.

¹⁷³ Näin katsottiin tapauksessa Turun HO 21.11.2018 S 17/1332.

edunpalautusvaatimuksen esittämistä ja puolsi perusteettoman edun palautuksen ja hyvityksen edellytysten yhtenevää tulkintaa yhdenvertaisen kohtelun periaatteesta käsin. Korkeimman oikeuden mukaan hyvityksen tuomitsemista ei siis estä se, että sen määrä ylittäisi hyvityksen maksamiseen velvoitetun nettovarallisuuden määrän. Näin ollen korkein oikeus päätyi siihen lopputulokseen, että myös varaton henkilö voidaan velvoittaa hyvityksen maksamiseen.

Tapauksessa KKO 2020:65 oli kyse myös siitä, voitiinko velkojen kaventuminen tulkita hyvityssäännöksessä tarkoitetuksi eduksi samaan tapaan kuin uuden varallisuusarvon saaminen. Korkein oikeus tulkitsi AvoL 8 §:n hyvityssäännöstä siten, että panos, jonka seurauksena toisen puolison velkataakka keventyy siihen nähden, kuinka suuri se olisi ilman panosta ollut, voi olla omaisuuden kartuttamista.¹⁷⁴ Tapauksessa A oli maksanut puolisoiden yhteistä lainaa, joka käytettiin pääasiassa B:n kiinteistön omistusosuuden kauppahinnan maksamiseen. A oli näin ollen antanut B:n omistamaan omaisuuteen rahapanoksen, joka oli kartuttanut tämän omaisuutta. Kun toisen nimiin tulevan kiinteistön kauppahinnan maksaminen katsottaisiin epäilyksettä omaisuuden kartuttamiseksi, on mielestäni perusteltua arvioida kauppahinnan rahoittamiseen otetun velan maksamista samalla tavoin.

3.3.2 Edun perusteettomuus

Kuten AvoL 8 §:n sanamuodostakin ilmenee, hyvitykseen oikeuttaa vain sellainen panos, joka johtaa *perusteettoman edun* saamiseen toisen kustannuksella. Edun perusteettomuus ei ole saanut hyvityssäännöksessä mitään uutta sisältöä, vaan sen tulkinnassa voidaan nojautua siihen, mitä edun perusteettomuudella on lain säätämistä edeltäneessä perusteettoman edun palautusta koskevassa oikeuskäytännössä tarkoitettu.¹⁷⁵

Edun perusteettomuudella tarkoitetaan sitä, ettei panoksella tavoiteltu oikeudellinen tarkoitus ole toteutunut.¹⁷⁶ Avopuoliso on voinut esimerkiksi sijoittaa merkittävän määrän varallisuutta toisen puolison omistukseen tulevaan kesämökkiin tai tehdä huomattavan määrän rakennustyötä yhteiseksi kodiksi tarkoitettujen toisen puolison omistukseen tulevan rakennuksen

---

¹⁷⁴ Näin myös Aurejärvi – Hemmo: Velvoiteoikeuden oppikirja s. 163–164 ja Norros: Velvoiteoikeus s. 119–120.

¹⁷⁵ Mikkola: Avoliiton aikaiset panokset ja KKO 2018:5: Havaintoja hyvitysoikeuden edellytyksistä s. 3. Mikkola: parisuhteet, varallisuus ja sopimukset s. 16.

¹⁷⁶ Mahkonen – Koskelo: Avoliitto vai avioliitto? s. 24. Ks. myös Helsingin HO 3.7.1997 S 96/1157.

eteen. Jos omistajapuoliso kuolee rakennuksen valmistumisen aikoihin, panoksen sijoittanut ei voi saada vastikkeeksi odottamaansa käyttöhyötyä.

Tällaisesta tilanteesta oli kyse tapauksessa KKO 1988:28, jossa A:n omistamalle maalle oli pääosin B:n varoilla rakennettu yhteiseen käyttöön kesämökki. A kuoli ennen mökin valmistumista, jolloin B:llä ei ollut mahdollisuutta käyttää mökkiä. Kun ei ollut pääteltävissä, että B:n tarkoituksena olisi ollut luovuttaa mökkiin sijoittamansa varallisuuteensa nähden huomattavat varat A:lle vastikkeetta, korkein oikeus katsoi, että B:llä oli oikeus saada A:n kuolinpesästä korvaus rahasisjoituksestaan.

Käyttöhyödyn menettämisen näkökulmasta ei liene merkitystä sillä, päättyykö avoliitto eroon vai toisen avopuolison kuolemaan. Kummassakin tapauksessa panoksen antaneen puolison mahdollisuus käyttää omaisuutta hyödykseen estyy.¹⁷⁷

On myös mahdollista, että panoksen antanut avopuoliso on saanut panokselleen vain osittaisen vastikkeen, esimerkiksi vain pienen osan odotetusta käyttöhyödystä tilanteessa, jossa toinen avopuolisoista on kuollut vain hetken rakennuksen valmistumisen jälkeen. Tällöin saatu vastike voidaan ottaa huomioon hyvityksen suuruutta arvioitaessa. Sen sijaan, mikäli panoksen saaneen puolison voidaan osoittaa panostaneen yhtä paljon yhteiseen talouteen tai toisen puolison omaisuuteen kuin toisen puolison, etu ei ole perusteeton.¹⁷⁸ Tällöin panoksen antanut puoliso on saanut panokselleen täysimääräisen vastikkeen.

Avoliittoihin liittyvänä erityispiirteenä voidaan nähdä se, että edun perusteettomuus konkretisoituu vasta suhteen päättyessä. Työ- tai rahasuorituksena tehty panos on suoritushetkellään täysin tarkoituksensa mukainen. Perusteettomuus aiheutuu vasta myöhempien tapahtumien seurauksena, kun panoksen antanut ei saakaan siitä odotettua

---

¹⁷⁷ Tapauksessa KKO 1988:27 panoksen antanut menetti käyttöhyödyn välirikon ja tapauksessa KKO 1988:28 avopuolisonsa kuoleman johdosta. Gottbergin mukaan tapauksen KKO 1988:28 arviointi tuskin olisi ollut toinen, vaikka suhde olisi päättynyt kuoleman sijasta välirikkoon. Ks. Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 76–77.

¹⁷⁸ Mikkola: Avoliiton aikaiset panokset ja KKO 2018:5: Havainnot hyvitysoikeuden edellytyksistä s. 5.

vastiketta.¹⁷⁹ Toisin sanoen avoliiton päättyessä panoksen edellytykset raukeavat ja edusta tulee perusteeton.

3.4 Korvattavat panokset

3.4.1 Työsuoritukset

Yhtenä hyvitykseen oikeuttavana panoksena AvoL 8.2 §:n 1 kohdassa mainitaan *työ yhteisen talouden tai toisen avopuolison omistaman omaisuuden hyväksi*. Tällaista hyvitykseen oikeuttavaa työtä voi olla esimerkiksi kotona tehtävä taloustyö sillä välin, kun toinen puoliso kerryttää varallisuuttaan käymällä palkkatyössä¹⁸⁰, toisen avopuolison hyväksi tehty pitkäaikainen hoivatyö taikka erilaiset merkittävät rakennus- ja korjaustyöt¹⁸¹. Tavanomainen yhteisestä omaisuudesta huolehtiminen ei kuitenkaan ole hyvitykseen oikeuttava panos, ellei se ole huomattavan yksipuolista ja pitkäkestoista.¹⁸² Näin ollen esimerkiksi pienet pintaremontit yhteisessä asunnossa eivät oikeuta hyvitykseen. Tällaisten töiden tulokset ovat usein avoliiton päättyessä muutoinkin tulleet käyttöikänsä päähän, jolloin niitä ei voida katsoa hyvitykseen oikeuttaviksi.¹⁸³

Tapauksessa Helsingin HO 19.6.2019 S 17/2615 katsottiin, että työpanos, joka sisälsi 900 tuntia erilaisia korjaustöitä 16 vuoden aikana, ei täyttänyt merkittävän korjaustyön kriteereitä. Hovioikeuden mukaan noin viiden tunnin kuukausittainen työpanos oli ennemminkin tavanomaista kunnossapitoa kuin merkittävää korjaustyötä. Tästä syystä se ei oikeuttanut hyvitykseen. Pohdittaessa esimerkiksi korjaustyön merkittävyttä tulee siten antaa painoarvoa paitsi tehdyille työtunneille myös sen ajanjakson pituudelle, jolle työ jakautuu.

¹⁷⁹ Näin myös Mikkola: Avoliiton aikaiset panokset ja KKO 2018:5: Havaintoja hyvitysoikeuden edellytyksistä s. 3–4 ja Norros: Velvoiteoikeus s. 132. Ks. Helsingin HO 20.10.2017 S 16/2407 ja Turun HO 20.6.2005 S 04/1839. Vrt. Saarenpää: Ositus sopimuksena, toimituksena, ammattitaitona s. 12. Saarenpään mukaan kyse ei ole perusteettomasta edusta, sillä suoritus on ollut sinänsä oikea. Suhteen päättyessä avopuoliso ei vain voi siitä itse hyötyä. Vrt. HE 187/2002 vp s. 50, jossa on todettu perusteettoman edun voivan syntyä myös niin, että oikeutetusti saatu etu osoittautuu myöhemmin perusteettomaksi.

¹⁸⁰ Tästä oli kyse esim. tapauksessa KKO 1993:168. Nysten: Parisuhteen juridiikka s. 110–111. Tällaisen välillisen panoksen johdosta annettavan hyvityksen määrän arviointi on haastavaa.

¹⁸¹ Merkittävä perusteettoman edun palautukseen oikeuttava rakennustyö oli ratkaisussa KKO 1988:27 asuintalon ja autotallin rakentaminen toisen puolison kiinteistölle.

¹⁸² HE 37/2010 vp s. 23. Ks. myös Turun HO 6.11.2018 S 17/1868 ja käräjäoikeuden perustelut asiassa sekä Mikkola: Parisuhteet, varallisuus, sopimukset s. 17.

¹⁸³ Ks. Itä-Suomen HO 16.1.2014 S 13/495. Käräjäoikeuden asiassa antamista perusteluista ilmenee, että osa kantajan tekemistä töistä on sellaisia, että ne on tehty tiettyyn käyttötarkoitukseen, joka oli lakannut jo aikoja sitten tai työn tulos on tullut muutoin käyttöikänsä päähän.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että toisen puolison avustaminen tämän elinkeinotoiminnassa ei kuulu hyvityssäännöksen soveltamisalaan, sillä se ei ole säännöksen edellyttämää työskentelyä yhteistalouden hyväksi.¹⁸⁴ Avopuoliso katsotaan tällöin tavalliseksi työntekijäksi, johon soveltuvat normaalit työoikeuden säännökset. Avoliittolaki ei sisällä AL 64 §:ää vastaavaa säännöstä, joka kääntäisi todistustaakan työn vastikkeellisuudesta työn tehneelle. Avopuolisoihin sovelletaan siis toisilleen vieraiden henkilöiden tapaan TSL (työsopimuslaki 55/2001) 1 §:ää, jonka mukaan todistustaakka työn vastikkeettomuudesta on työnantajalla.¹⁸⁵ Työoikeudessa on kuitenkin omaksuttu vahva vastikkeettomuusolettama myös avopuolisoiden välisessä perhetyössä. Perhetyöllä tässä yhteydessä on tarkoitettu niin rakentamista ja koti- ja hoivatyötä kuin toisen puolison elinkeinotoiminnassa avustamistakin. Korvausta on voitu määrätä maksettavaksi, jos se on kohtuullista ottaen huomioon työn laatu ja olosuhteet.¹⁸⁶ Toisin sanoen AL 64 §:ää vastaavaa oikeusohjetta käännetystä näyttötaakasta on oikeuskäytännössä sovellettu myös avopuolisoiden välisissä suhteissa.¹⁸⁷

Huomionarvoista on, että tapauksissa joissa ns. perhetyö on katsottu hyvitykseen oikeuttavaksi, hyvityksen määrän arvioinnissa osapuolten läheissuhteelle on annettu merkittävä painoarvo. Korvauksen määrää ei ole perustettu ulkopuolisen henkilön laskuttamaan hintaan, vaan maksettavaksi on tullut kohtuullinen korvaus.¹⁸⁸ Kohtuullinen korvaus on suorituksen käypää arvoa alempi korvaus, mutta kuitenkin jotakin enemmän kuin pelkkä oikeus asua yhteisessä

¹⁸⁴ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 441–442. Mikkola: Avoliiton aikaiset panokset ja KKO 2018:5: Havaintoja hyvitysoikeuden edellytyksistä s. 5. Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 73. Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset s. 19.

¹⁸⁵ TSL 1.2 §:n mukaan lakia on sovellettava, vaikka vastikkeesta ei ole sovittu, jos tosiseikoista käy ilmi, että työtä ei ole tarkoitettu tehtäväksi vastikkeetta. Avopuolisoiden välillä tosiseikat saattavat useammin osoittaa, että työ oli tarkoitettu tehtäväksi vastikkeetta kuin toisille tuntemattoman työnantajan ja työntekijän välillä. Ks. Aurejärvi: Tasinko osituksessa ja vastaava tasoitus avoliiton päättyessä s. 163.

¹⁸⁶ Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 73–74. Ks. aiheesta lähemmin Kairinen: Työoikeus perusteinen s. 95–96. Ks. myös Ruotsin oikeuskäytännöstä tapaus NJA 1975 s. 298, jossa avopuoliso oli hoitanut avopuolisoaan viimeisinä elinvuosinaan, kun tämä oli sairastellut. Nainen pyysi työstä korvausta kuolinpesältä. Ruotsin korkein oikeus totesi, että työ suoritettiin niin suurelta osin osapuolten yhteisessä intressissä ja osana avoliittoa, että tapauksen olosuhteiden voitiin katsoa erovan ratkaisevasti normaalin palvelussuhteen olosuhteista. Naisen korvausvaatimusta ei hyväksytty.

¹⁸⁷ Näin esimerkiksi tapauksessa Turun HO 14.10.1999 S 98/982. Ks. myös tapaukseen liittyen Engblom: Työsuhde ja avoliitto: Rajanvedosta ja näyttötaakasta. Oikeustapauskommentti Turun HO 14.10.1999 S 98/982 s. 13–14.

¹⁸⁸ Ks. esim. Helsingin HO 3.7.1997 S 96/1157 ja käräjäoikeuden perustelut asiassa. Korvauksen määrää ei voitu perustaa kantajan esittämällä tavalla ulkopuolisen henkilön laskutukseen. Ks. kohtuullista korvausta kohtaan esitetystä kritiikistä Aurejärvi: Velvoiteoikeuden oppikirja s. 250–251 ja Mahkonen: Parisuhde ja vanhemmuus: perheoikeudellinen tutkimus s. 206–207.

kodissa.¹⁸⁹ Tämä koskee myös tilanteita, joissa työn tehnyt puoliso on alan ammattilainen.¹⁹⁰ Hyvityksen määrään vaikuttaa myös työn tehneen puolison jo työstä saama vastike, esimerkiksi toteutunut käyttöoikeus työn kohteena olleeseen omaisuuteen.¹⁹¹ Avopuolison tekemän työn erityispiirteinä voidaankin pitää sitä, ettei hän tee työtä yksinomaan toisen hyödyksi, kuten työnantajalle vieras henkilö, vaan yleensä myös omaksi hyödykseen.¹⁹²

Tapauksessa KKO 1988:27 kohtuulliseksi korvaukseksi asuinrakennuksen ja autotallin rakentamisesta katsottiin kaikissa oikeusasteissa 20 000 markkaa, joka on työmäärään suhteutettuna vaatimaton summa. Korvaussumman arvioinnissa osapuolten läheinen suhde avoparina saa erityistä merkitystä. Yleisesti voidaan todeta, että kohtuullisen korvauksen suuruutta arvioitaessa avopuolisolta ei voitane edellyttää tarkkaa kirjanpitoa tekemistään työtunneista, sillä tällaisen työtuntien kirjaamisen ei voida katsoa sopivan avoliiton luonteeseen.¹⁹³

Hyvityssäännöksen soveltamisalan piiriin kuuluvaksi on kuitenkin oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä katsottu työ yrityksessä, jonka toinen avopuoliso omistaa kokonaan ja josta perhe saa toimeentulonsa.¹⁹⁴ Helsingin hovioikeuden ratkaisussa 29.10.2015 S 14/2512 yritys oli merkitty yksin A:n nimiin, sillä B:llä oli ulosottovelkoja. B:n saaman palkan katsottiin olevan riittämätön korvaus siihen panokseen nähden, jonka hän oli yrityksessä työskennellessään antanut. Tämän vuoksi B:n katsottiin olevan oikeutettu AvoL 8 §:n mukaiseen hyvitykseen A:n kuolinpesältä. Tapauksessa KKO 2019:69 hyvitystä vaatinut A oli puolestaan saanut B:n omistamassa yrityksessä työskennellessään korkeampaa palkkaa kuin muut vastaavissa tehtävissä olevat. Hänellä oli ollut suurempia vapauksia, mutta myös ajoittain pidempiä työpäiviä kuin muilla työntekijöillä. Hän oli saanut myös merkittävän eläke-edun. B:n ei katsottu saaneen perusteetonta etua A:n kustannuksella eikä A:lla näin ollen ollut oikeutta hyvitykseen.

¹⁸⁹ Saarenpää: Ositus sopimuksena, toimituksena, ammattitaitona s. 13. Ks. myös KKO 1993:168.

¹⁹⁰ Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 76. Gottberg: Avoliitto. Perusteettoman edun palautus. Työpalkka. Oikeustapauskomentaari Helsingin HO 3.7.1997 s. 15.

¹⁹¹ Mikkola: Yhteisomistus s. 158.

¹⁹² Mahkonen – Koskelo: Avoliitto vai avioliitto? s. 21. Ks. myös KKO 1947 II 144. Tapauksessa KKO 1988:27 katsottiin, että työ oli tehty yhteiseen lukuun eikä se siis voinut olla lahja.

¹⁹³ Anttila: Perusteettoman edun palautus Itä-Suomen HO 1.7.2008 s. 13. Mikkola: Avoliiton aikaiset panokset ja KKO 2018:5: Havainnot hyvitysoikeuden edellytyksistä s. 8.

¹⁹⁴ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 442. Välimäki: Pesänjakaja s. 393–394. Kolehmainen: KKO 2019:69 Hyvitys avopuolisoiden yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta. Ks. myös KKO 2019:69, perustelukohta 24.

3.4.2 Varojen käyttö tai sijoitus

Työsuorituksen ohella hyvitykseen voi oikeuttaa AvoL 8.2 §:n 2 ja 3 kohdan mukaan *varojen käyttö yhteiseen talouteen tai varojen sijoitus toisen avopuolison omistamaan omaisuuteen*. Puoliso on voinut esimerkiksi maksaa omalla varallisuudellaan toisen puolison nimiin tullutta omaisuutta¹⁹⁵ taikka maksaa yhteisesti omistetun omaisuuden kauppahinnasta hänen omistusosuutensa ylittävän summan¹⁹⁶. Varallisuuspanos voi olla myös sitoutumista yhteiseen velkaan ja sen lopullista maksamista, kun lainarahalla rahoitetaan toisen puolison omistusosuutta esimerkiksi kiinteistöstä.¹⁹⁷ Sen sijaan omaan omaisuuteen sijoitettu varallisuus ei ole panos yhteisen talouden hyväksi.¹⁹⁸

Varsin yleistä on, että varojen muodossa panoksen avopuolisoltaan saanut vastaaja vetoaa oikeudenkäynnissä siihen, että varoja ei ollut tarkoitettu maksettavaksi takaisin, toisin sanoen ne annettiin lahjaksi. Lahjansajalla on kuitenkin näyttötaakka siitä, että varallisuus on luovutettu lahjoitustarkoituksessa.¹⁹⁹ Puolisoiden välisestä läheisestä suhteesta huolimatta oikeuskäytännössä ei ole oletettu varoja annetun vastikkeettomasti, ellei tästä esitetä uskottavaa näyttöä. Usein katsotaankin jääneen näyttämättä, että varallisuuden antanut avopuoliso olisi tarkoittanut luovuttaa varallisuutta siinä tapauksessa, että avoliitto päättyy välirikoon tai odotettua vastiketta ei kuoleman johdosta saadakaan.²⁰⁰ Toiseen lopputulokseen päädyttiin kuitenkin tapauksessa Helsingin HO 24.11.2020 S 18/2647:

Tapauksessa avopuolisot A ja B olivat hankkineet yhteisiin nimiinsä asunto-osakeyhtiön huoneiston hallintaan oikeuttavat osakkeet. A oli yksin maksanut osakkeiden kauppahinnan. A:n kuoltua hänen kuolinpesänsä vaati, että B

¹⁹⁵ Tästä oli kyse tapauksessa KKO 1988:28. B:llä oli oikeus saada A:n kuolinpesästä korvaus rahasijoituksestaan.

¹⁹⁶ Tapauksessa KKO 2010:66 oli kyse tilanteesta, jossa lainhuuto kiinteistöön oli myönnetty puoliksi A:lle ja B:lle, mutta A oli rahoittanut valtaosan kauppahinnasta. A:lla oli oikeus saada kuolinpesältä korvaus sen hänen kustannuksellaan saamasta perusteettomasta edusta.

¹⁹⁷ Tapauksessa KKO 2020:65 A ja B olivat ottaneet lainan, joka oli pääosin käytetty B:n ostaman kiinteistöosuuden kauppahinnan maksamiseen ja talon korjauskuluihin. Hyvityksen edellytysten katsottiin täyttyvän siltä osin kuin A oli maksanut B:n hyväksi käytettyä lainaosuutta.

¹⁹⁸ HE 37/2010 vp s. 23.

¹⁹⁹ Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 78. Ks. myös Saarnilehto – Sonck: Varallisuus-oikeus, V Perusteettoman edun palautus, 2. Edunpalautuksen edellytykset, Edun perusteettomuus, Oikeusperusteen arvioinnista, Lahjoitustarkoitus.

²⁰⁰ Näin panoksen antaneiden osapuolten tarkoituksia arvioitiin ratkaisuisissa KKO 1988:28 ja KKO 1993:168.

velvoitetaan suorittamaan perusteettoman edun palautuksena puolet asunnon kauppahinnasta. B puolestaan väitti, että A oli tehnyt maksun lahjoitustarkoituksessa. Hovioikeus kiinnitti tapauksessa huomiota siihen, että avopuolisoiden yhteisiin nimiin tulleen asunnon kauppahinnan kokonaan maksanut avopuoliso A oli myös testamentissaan halunnut turvata puolisolleen B elinikäisen asumisoikeuden asuntoon määräämällä tälle käyttöoikeuden omistamaansa osuuteen huoneiston hallintaan oikeuttavista osakkeista. Tämän katsottiin osaltaan puhuvan sen puolesta, että A:n tarkoituksena oli jo kaupantekohetkellä ollut turvata B:n asuminen kyseisessä asunnossa ostamalla osakkeet kummankin nimiin. Kun otettiin lisäksi huomioon osapuolten taloudellisista ja muista olosuhteista esitetty selvitys²⁰¹, hovioikeus katsoi, että A:n tarkoituksena oli ollut maksaa koko kauppahinta vaatimatta B:n puolesta maksamaansa osuutta takaisin tältä. Maksu katsottiin siis tehdyksi lahjoitustarkoituksessa ja A:n kuolinpesän kanne perusteettoman edun palautuksesta hylättiin.

Kun työpanoksen osalta ei edellytetä näyttönä tarkkaa kirjanpitoa tehdyistä työtunneista, ei varojen sijoituksenkaan osalta voida edellyttää tositteiden, esimerkiksi vanhojen kuittien, säilyttämistä avoliiton päättymisen varalta.²⁰² Useimmiten yksittäiset suuremmat varallisuudensiirrot voidaan todentaa esimerkiksi tilitapahtumista, mutta pitkän ajan kuluessa annettujen varallisuuspanosten yhteismäärän arviointi voi olla haastavampaa. Varsinkin pidemmän parisuhteen aikana tehtyjä varallisuudensiirtoja tulee tarkastella osana avopuolisoiden kokonaistaloutta:

Tapauksessa Kouvolan HO 28.1.1998 S 97/123 puoliset olivat eläneet avoliitossa 7–8 vuotta ja ostaneet tänä aikana yhteisesti puoliksi tilan. Mies oli myöhemmin lunastanut naiselta puolikkaan tilasta. Kauppahinta 160 000 markkaa oli tarkoitettu maksettavaksi puolisoitten yhteiseltä tililtä, jonne miehen oli määrä laittaa korko- ja lyhennysmenoja vastaava summa kuukausittain. Mies ei ollut kuitenkaan siirtänyt tilille tarpeeksi varoja, minkä vuoksi korko- ja lyhennysmenoja tuli suoritetuksi noin 12 000 markan edestä vaimon tilille siirtämällä varoilla. Tapauksessa lainanhoitoon käytettyjä vaimon varoja tarkasteltiin osana parin taloutta kokonaisuutena. Katsottiin jääneen näyttämättä, että mies olisi saanut perusteetonta etua naisen kustannuksella ottaen huomioon

²⁰¹ A oli ollut tietoinen siitä, että B ei pystyisi maksamaan puoliosuutta kauppahinnasta, mutta oli tästä huolimatta ostanut asunnon ja merkinnyt osakkeet kummankin nimiin. A oli myös aiemmissa suhteissaan toiminut vastaavalla tavalla. Hän oli ostanut asuntoja ja merkinnyt puolet niistä entisen vaimonsa ja toisessa tilanteessa entisen anoppinsa nimiin ja lahjoittanut kiinteää omaisuutta lapsilleen. Lisäksi A:n taloudellinen tilanne oli näiden lahjoitusten jälkeenkin ollut perukirjasta ilmenevin perustein hyvä eikä asunnon puoliosuuden lahjoituksella ollut siten erityisen huomattavaa vaikutusta A:n taloudelliseen tilanteeseen.

²⁰² Näin hovioikeus totesi tapauksessa Kouvolan HO 10.10.2002 S 01/854. Ks. myös HE 37/2010 vp s. 23 ja Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 71.

myös sen, ettei tililtä huomattavia automaattinostoja tehneestä osapuolesta saatu selvyyttä.²⁰³

Hyvitykseen ei oikeuta se, että toinen avopuolisoista on maksanut vain jonkin verran toista enemmän arjen juoksevia kuluja.²⁰⁴ Tilanne voi kuitenkin olla toinen siinä tapauksessa, että toinen puoliso on pitkän avoliiton aikana käyttänyt kaikki ansiotulonsa perheen elatukseen ja mahdollisesti myös tehnyt kotityötä yhteisen talouden hyväksi. Tällöin hän voi olla oikeutettu hyvitykseen panoksestaan.²⁰⁵ Varsin vakiintuneena oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden kantana voidaan kuitenkin pitää sitä, ettei avopuoliso voi yleensä avosuhteen päätyttyä vaatia korvausta toiselta avopuolisolta avoliiton kestäessä aiheutuneista tavanomaisista arkielämän juoksevista kuluista, jollei asiasta ole nimenomaisesti sovittu.²⁰⁶

3.4.3 Välilliset panokset

Avoliiton luonteeseen kuuluu, että avopuolisot panostavat yhteiseen talouteen mitä moninaisimmilla tavoilla, esimerkiksi tekemällä työtä niin kotona kuin työelämässäänkin perheen elättämiseksi. Tavanomaisena voidaan pitää myös sitä, että avopuolisoiden vanhemmat, ystävät tai muut läheiset tarjoavat apuaan esimerkiksi lastenhoidossa, erilaisissa rakennus- ja remonttitoissa taikka avustamalla rahallisesti avopuolisoiden tekemissä hankinnoissa. Tällöin avoliiton päättyessä kuolemaan harkittavaksi saattaa tulla, mikä merkitys tällaisilla kolmannen antamalla välillisillä panoksilla on AvoL 8 §:n mukaisen hyvityksen kannalta.

Hyvityssäännöksen mukaan avopuolisolla on oikeus hyvitykseen, jos *hän* on yhteistalouden hyväksi antamallaan panoksella auttanut toista avopuolisoa kartuttamaan tai säilyttämään tämän omaisuutta. Sanamuodon mukainen tulkinta johtaisi siihen, ettei kolmannen antaman panoksen lähtökohtaisesti voitaisi katsoa olevan hyvitykseen oikeuttava. Myös

²⁰³ Ks. tapauksesta tarkemmin Gottberg: Velkomus, perusteettoman edun palautus, avoliitto. Oikeustapauskommentti Kouvolan HO 28.1.1998 S 97/123 s. 17–19.

²⁰⁴ Ks. esim. Itä-Suomen HO 3.12.2014 S 14/173/20.

²⁰⁵ Näin siitäkin huolimatta, että kumpikin puolisoista olisi osallistunut elantomenoihin. Tällaisesta tilanteesta oli kyse tapauksessa KKO 1993:168. Ks. myös Agell – Brattsrom: Äktenskap, samboende, partnerskap s. 130–131.

²⁰⁶ Gottberg: Avoliitto. Perusteettoman edun palautus. Työpalkka. Oikeustapauskommenttaari Helsingin HO 3.7.1997 s. 14–15. Mikkola: Yhteisomistus s. 161. Ks. myös Helsingin HO 3.7.1997 S 96/1157 ja Ruotsin oikeuskäytännöstä NJA 2019 s. 23.

oikeuskirjallisuudessa kolmannen antamien panosten hyvitetävyyteen on suhtauduttu melko kielteisesti ottaen huomioon erityisesti lain sanamuoto.²⁰⁷

Avoliittolain esitöissä välillisten panosten hyvitetävyyteen ei ole otettu kantaa. Esimerkiksi ratkaisussa Itä-Suomen HO 3.12.2014 S 14/173/20 hovioikeus otti kuitenkin asiaan kielteisen kannan. Käräjäoikeuden perustelujen mukaan osapuolten perheiden antamille panoksille ei voitu antaa asiassa merkitystä, sillä avoliiton osapuolten vanhemmat eivät olleet kanteen osapuolina ja kanteen kannalta merkityksellisinä voitiin pitää vain osapuolten keskinäisiä panoksia yhteisen taloutensa ja kiinteistön hyväksi. Hovioikeus päätyi perusteluissaan samalle kannalle ja totesi näyttämättä jääneen, että kantaja olisi sijoittanut *omia* varojaan vastaajan omaisuuteen hyvitykseen oikeuttavalla tavalla. Myöskään tapauksessa Helsingin HO 23.9.2013 S 12/3203 kantajan veljen viikon kestäneen remonttiavun ei katsottu olevan hyvitykseen oikeuttava panos. Kyse oli sen sijaan tavanomaisesta sukulaisen auttamisesta.

Korkein oikeus asettui ratkaisussaan KKO 2018:5 kuitenkin sille kannalle, että myös kolmannen antama panos voi tulla hyvitetäväksi AvoL 8 §:n perusteella. Tapauksessa B:n isä oli tehnyt huomattavan määrän rakennustyötä puolisoiden puoleksi omistamalla kiinteistöllä rakennettaessa avoparin kodiksi tarkoitettua omakotitaloa. Korkein oikeus totesi, ettei merkitystä ole sillä, mistä puoliso on saanut panoksena antamansa varallisuuden. Ratkaisevaksi tapauksen lopputuloksen kannalta tuli sen sijaan se, voitiinko B:n isän katsoa tehneen työnsä vain B:n vai yhteisesti A:n ja B:n kummankin hyväksi. Jos B:n isä olisi tehnyt työn yksinomaan B:n hyväksi, voitaisiin katsoa, että B välitti panoksen yhteistalouteen ja kyse oli näin ollen hänen antamastaan panoksesta.

Korkein oikeus otti lähtökohdaksi AvoL 6 §:n yhteisomistusolettaman, vaikkei tapauksessa ollutkaan kyse irtaimesta omaisuudesta, vaan puolisoiden yhteisesti omistamalla kiinteistöllä tehdystä rakennustyöstä. Korkeimman oikeuden mukaan painoarvoa ei tullut niinkään antaa isä-tytär-suhteesta tehtäville toiminnan vaikuttimia koskeville oletuksille, vaan objektiivisille seikoille kuten rakentamisen kohteelle ja sen aikana vallinneille olosuhteille. Työ katsottiin näin ollen tehdyksi puolisoiden yhteiseksi hyväksi, mikä johti siihen, ettei B:llä ollut oikeutta hyvitykseen.

---

²⁰⁷ Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 301. Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 441. Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset s. 20.

Kolehmainen on todennut, että korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevä tulkintaohje asettaa eri muodoissa annetut panokset erilaiseen asemaan. Korkein oikeus nimittäin totesi perusteluissaan, että esimerkiksi toisen puolison käyttäessä vanhemmaltaan lahjaksi saatuja varoja yhteiseen talouteen, voidaan tämä katsoa puolison itsensä antamaksi panokseksi. Kun rahavarat yleensä siirretään esimerkiksi oman lapsen yksin omistamalle tilille, ei synny epäselvyyttä siitä, kenelle rahat on annettu. Vain tilanteessa, jossa rahat siirretään puolisoiden yhteiselle tilille, oletama lienee, että ne on annettu puolisoille yhteisesti. Tapauksen perusteella avopuolison läheisen tekemä työpanos kuitenkin katsotaan varsin helposti tehdyksi puolisoiden yhteiseksi hyväksi, ellei toisin ole nimenomaisesti sovittu tai yksipuolisesti työn suorittamisajankohtana ilmaistu. Tämä voi johtaa epäoikeudenmukaiselta tuntuviin tilanteisiin, jos eri läheistahot ovat antaneet panoksia eri muodoissa. On kuitenkin huomioitava, että hyvityksen edellytysten arviointi on kokonaisharkintaa, jossa toisen puolison läheisten antama työpanos voidaan ottaa huomioon toisen puolison hyvitysoikeutta harkittaessa, vaikka työ ei olisikaan hyvitykseen yksinään oikeuttavaa.²⁰⁸

Vaikka korkein oikeus sinänsä hyväksyi ratkaisussaan sen mahdollisuuden, että kolmannen antama panos voi oikeuttaa hyvitykseen, se korosti nimenomaisesti, että läheisten tekemät erilaiset työsuoritukset voivat tulla korvattaviksi ulkoisten seikkojen perusteella vain poikkeuksellisesti. Tapauksen perusteella voidaan todeta, että mikäli työsuorituksen halutaan tulevan vain toisen puolison hyväksi ja olevan siten avoliiton päättymistilanteessa mahdollisesti hyvitykseen oikeuttava, tästä kannattaa tehdä jo suoritushetkellä sopimus tai antaa edunsaajaa koskeva yksipuolinen määräys.²⁰⁹ Vaikuttaa kuitenkin epätodennäköiseltä, että puoliset ja heidän hyväkseen panoksia antaneet tulisivat tällaista avoliiton kestäessä ajatelleeksi.

3.5 Käyttökorvaukset

Jo avoliiton määritelmään kuuluu, että avoliiton kestäessä avopuolisot asuvat yhdessä yhteistaloudessa. Asuminen voi tapahtua esimerkiksi kummankin avopuolison yhdessä omistamassa tai vain toisen avopuolison yksin omistamassa asunnossa. Oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa on katsottu asumisesta aiheutuneiden kulujen olevan sellaisia

---

²⁰⁸ Kolehmainen: KKO 2018:5 Hyvitys yhteisen talouden hyväksi annetusta panoksesta.

²⁰⁹ Kolehmainen: KKO 2018:5 Hyvitys yhteisen talouden hyväksi annetusta panoksesta.

tavanomaisia arkielämän juoksevia kuluja, jotka eivät yleensä oikeuta nimenomaisen sopimuksen puuttuessa jälkikäteisiin korvauksiin avoliiton päättyessä.²¹⁰ Korvausvaateet, joissa avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämän asunnon yksin omistava osapuoli vaatii avoliiton päättyttyä toiselta osapuolelta käyttökorvauksia tämän avoliiton aikana saamasta asumisedusta eivät siten liioin menesty.²¹¹

Avoliiton päättymisen jälkeisen käyttöhyödyn osalta asetelma on toinen. Kun yhteiselämä lakkaa, ei asumisetuakaan voida pitää enää vastikkeettomana sillä perusteella, että se on yhteiselämän kestäessä puolisoitten välillä hyväksytty. Yleisten varallisuus oikeudellisten periaatteiden mukaan omaisuuden tuotto kuuluu lähtökohtaisesti omistajalle. Tämä koskee myös kiinteistön tai asunnon hallinnasta saatavaa hyötyä.²¹²

Mikäli ensin kuollut avopuoliso omisti avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämän asunnon yksin, testamentin puuttuessa asunto menee hänen perillisilleen. Asunnon ollessa avopuolisoiden yhteistä omaisuuttaan kuolleen avopuolison omistusosuus puolestaan menee hänen perillisilleen.²¹³ Mikäli perilliset ja avoleski pääsevät sopimukseen yhteisesti omistetun asunnon käytöstä ja käytön korvaamisesta, yhteisomistussuhdetta ei välttämättä tarvitse purkaa. Avoleski voi myös sopia perillisten kanssa näiden omistusosuuden lunastuksesta itselleen. Pesänselvitys, omaisuuden erottelu ja mahdolliset lunastus- ja käyttökorvausneuvottelut vievät kuitenkin aikansa. Eloonjäänyt avopuoliso saattaa tämän ajan asua puolisoitten yhteisenä kotina käyttämässä asunnossa riippumatta siitä, kuka asunnon omistaa. Mikäli asunto on kuolleen avopuolison yksin tai avopuolisoiden yhdessä omistama, tulee ottaa kantaa siihen, voidaanko avopuoliso tällöin velvoittaa maksamaan kuolinpesälle käyttökorvausta saamastaan asumisedusta.

YhtOmL 3 §:ssä säädetään yhteisomistajan oikeudesta käyttää yhteistä esinettä hyväkseen sellaisella tavalla, että hänen toimenpiteensä eivät loukkaa muiden yhteisomistajien vastaavia etuja ja oikeuksia. Yhteisomistuslaissa ei sitä vastoin ole säännöksiä korvausvelvollisuudesta

---

²¹⁰ Gottberg: Avoliitto. Perusteettoman edun palautus. Työpalkka. Oikeustapauskomentaari Helsingin HO 3.7.1997 s. 14–15. Gottberg: Velkomus, perusteettoman edun palautus, avoliitto. Oikeustapauskomentti Kouvolan HO 28.1.1998 S 97/123 s. 19. Mikkola: Yhteisomistus s. 161. Ks. myös. Helsingin HO 3.7.1997 S 96/1157.

²¹¹ Mikkola: Yhteisomistus s. 161.

²¹² Tämän korkein oikeus totesi esimerkiksi tapauksessa KKO 2003:129.

²¹³ Mikkola: Yhteisomistus s. 166–167.

tapauksissa, joissa yhteisomistaja käyttää omaisuutta yli sen, mihin hänen omistusosuutensa oikeuttaa.²¹⁴ Tästä ei voida tehdä sitä päätelmää, että yhteisomistaja voisi omalla käytöllään estää toista yhteisomistajaa käyttämästä omaisuutta ilman, että tästä seuraisi velvollisuus käyttökorvauksen maksamiseen.²¹⁵ Vakiintuneena kantana voidaan kuitenkin pitää sitä, ettei omaisuutta vapaasta tahdostaan vähemmän käytävällä yhteisomistajalla ole oikeutta käyttökorvaukseen siitä, että toinen yhteisomistaja käyttää omaisuutta enemmän kuin mihin tämän omistusosuus oikeuttaisi.²¹⁶

Oikeuskirjallisuudessa on puollettu yhteisesti omistetun omaisuuden käytön ja toisen yksinomistuksessa olevan omaisuuden käytön yhtenäistä käsittelyä tilanteissa, joissa korvausvastuuta ei voida perustaa lakiin tai sopimukseen.²¹⁷ Toisen omaisuutta oikeudettomasti käyttävän voidaan katsoa saavan käytöstä perusteetonta etua, joka tulee korvata.²¹⁸ Mikäli avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämä asunto on ollut avopuolisoiden yhteisomistuksessa, voidaankin katsoa, että siihen asumaan jäävä avoleski on velvollinen maksamaan perillistaholle

²¹⁴ Ks. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2008:10 s. 55–56. Mietinnössä ehdotettiin AvOL 12 §:ssä säädettäväksi avolesken oikeudesta hakea väliaikaista käyttöoikeutta yhteiseen kotiin ja irtaimistoon toisen avopuolison kuoltua. Käyttöoikeuden myöntämisen harkintaperusteet olisivat olleet samat kuin PK 8:2:n mukaisen avustuksen harkintaperusteet ja sen tarkoituksena olisi ollut antaa väliaikaista suojaa, kunnes mahdollinen avustusvaatimus on käsitelty. Ehdotetun 10 §:n mukaan kuolleen avopuolison kokonaan tai osittain omistaman omaisuuden käytöstä olisi maksettava kohtuullinen korvaus. Hallituksen esityksestä yhteisen kodin ja irtaimiston käyttöoikeuden myöntämistä koskeva sääntely jätettiin kuitenkin pois virallislausunnoista ja kansalaispalautteista ilmeneviin kielteisiin kantoihin, omaisuuden suojaan liittyviin perusoikeusnäkökohtiin sekä oikeusministeriössä tehtyyn lisäselvitykseen vedoten eikä sitä siten otettu avoliittolakiin. Ks. HE 37/2010 vp s. 18–19. Ruotsin avoliittolain (sambolag) 16 §:ssä on säädetty eniten asuntoa ja asuntoirtaimistoa tarvitsevan avopuolison oikeudesta saada nämä jako-osuuteensa, vaikka nämä olisivat toisen avopuolison omaisuutta. Omaisuuden jako-osuuteensa saaneen avopuolison tulee antaa avoliitto-omaisuutta vastaavasta arvosta toisen avopuolison osuuteen tai vaihtoehtoisesti maksaa vastaava summa rahana (sambolag 17.1 §). Ks. Håkansson: Sambolagen: en kommentar s. 64–65. Mikäli avoliitto on päättynyt kuolemaan, sääntö koskee kuitenkin vain eloonjäänyttä puolisoa (sambolag 18 §). Kuolinpesän osakkaille ei siis ole oikeutta vaatia asunnon saamista jako-osuuteensa sillä perusteella, että heillä olisi suurempi asunnon tarve kuin eloonjääneellä avopuolisolla. Ks. Agell et al: *Civilrätt* s. 314. Norjassa eloonjäänyt yhteistalouden osapuoli voi yhteisasumislain (husstandsfellesskapsloven) 2 §:n mukaan erityisestä syystä saada oikeuden lunastaa itselleen yhteinen asunto tai ottaa asunto ja tavanomainen asuinirtaimisto haltuunsa. Ks. lisää erityisten syiden olemassaolon arvioinnissa huomioon otettavista seikoista Ot.prp. nr. 52 (1990–1991) s. 22–23.

²¹⁵ HE 37/2010 vp s. 10. Ks. esim. yhteisesti omistettuja ajoneuvoja koskenut tapaus KKO 1992:48 ja yhteisesti omistettua asuntoa koskenut tapaus KKO 2000:114.

²¹⁶ Tapauksessa KKO 2000:114 korkein oikeus totesi, ettei yhteisomistusta ole tehtävissä sellaista päätelmää, että yhteisomistajalla, joka vapaehtoisesti käyttää omaisuutta vähemmän kuin mihin hän olisi oikeutettu, olisi oikeus korvaukseen toiselta yhteisomistajalta siitä, että tämä tuossa tilanteessa käyttää omaisuutta enemmän kuin hänen osuutensa edellyttäisi. Ks. myös Helsingin HO 31.12.1997 S 96/1804. Tällä kannalla ovat olleet myös Mikkola ja Kyläkallio. Ks. Mikkola: Avio- ja avopuolisoiden yhteisomistukseen liittyvistä kysymyksistä s. 7 ja Kyläkallio: Määräosainen yhteisomistus s. 126–127.

²¹⁷ Gottberg: Avioero, käyttökorvaus yhteisomistuksessa olevasta omaisuudesta. Oikeustapauskommentti Helsingin HO 31.12.1997, S 96/1804 s. 15. Mikkola: Aviopuolisot yhteisomistajina s. 523.

²¹⁸ Norros: Velvoiteoikeus s. 121.

käyttökorvausta, mikäli perillistaho pystyy osoittamaan avolesken estäneen asumisellaan heitä käyttämästä asuntoa.²¹⁹

Tavallisena väitteenä käyttökorvausriidoissa esitetään, ettei asumaan jäänyt osapuoli ole estänyt toista yhteisomistajaa käyttämästä asuntoa, vaan tämä on vapaaehtoisesti muuttanut sieltä pois.²²⁰ Oikeuskäytännössä käsitellyt tapaukset ovat koskeneet avoerotapauksia, jolloin avoliitolle läheissuhteena on annettu oikeudellista merkitystä arvioitaessa sitä, onko asuntoon jäänyt avopuoliso käytöllään estänyt toista avopuolisoa asumasta asunnossa. Tapauksessa KKO 2000:114 korkein oikeus katsoi avopuolisoiden välirikon aiheuttaneen tosiasiallisen esteen sille, että pois muuttanut avopuoliso olisi voinut käyttää asuntoa.²²¹ Gottbergin mukaan korvausvelvollisuus ei edellytäkään sitä, että yhteisomistajaa olisi fyysisesti estetty pääsemästä asuntoon esimerkiksi lukot vaihtamalla.²²² Asunnon yhteiskäytön estymiseen riittää se, että käyttö on inhimillisistä syistä estynyt vaikkei se sitä käytännöllisesti tai juridisesti olekaan.²²³ Toisen avopuolison kuolema ja tästä seurauksena oleva yhteisesti omistetun asunnon omistusoikeuden siirtyminen perillistaholle aiheuttaa nähdäkseni välirikon tavoin tosiasiallisen esteen sille, ettei yhteisomistajaksi tuleva perillistaho voi käyttää asuntoa silloin, kun avoleski siinä asuu.

Avopuolisoiden välistä asumiskorvausta koskeneessa tapauksessa KKO 2000:114 korkein oikeus määräsi korvausta maksettavaksi siitä ajankohdasta alkaen, kun kyseisessä asiassa kohtuulliseksi katsottava yhteisen omaisuuden järjestelemiseen tarvittava aika oli kulunut ja siihen asti, kunnes asunto oli myyty. Kohtuulliseksi ajaksi korkein oikeus arvioi 7–8 kuukautta siitä, kun toinen avopuolisoista oli muuttanut pois asunnosta. Kyseessä oli yksittäistapausta koskenut arviointi eikä korkein oikeus antanutkaan tapauksessa selkeää, muihin vastaaviin tapauksiin sovellettavaa oikeusohjetta, joka olisi vahvistanut maksuvelvollisuuden alkavan tietystä erityisestä tapahtumasta, esimerkiksi poismuutosta tai kanteen nostamisesta. Tästä syystä on edelleen tulkinnanvaraista, mistä ajankohdasta lähtien korvausvelvollisuuden voidaan katsoa alkavan.²²⁴ Tapauksesta KKO 2000:114 ilmenee kuitenkin se, että

---

²¹⁹ Välimäki on katsonut, että pesänjakaja voi toimituserottelussa ratkaista myös avoliton päättymisen ja erottelun toimittamisen välistä aikaa koskevat korvausvaateet. Välimäki: Pesänjakaja s. 392–393.

²²⁰ Gottberg: Omistusasunnon käytöstä parisuhteen päättyessä s. 604.

²²¹ Vrt. Saarnilehto – Sonck: Varallisuus oikeus, V Perusteettoman edun palautus, 2. Edunpalautuksen edellytykset, Soveltamisen laajennus, Haitta ja syy-yhteys.

²²² Gottberg: Omistusasunnon käytöstä parisuhteen päättyessä s. 605.

²²³ Gottberg: Avioero, käyttökorvaus yhteisomistuksessa olevasta omaisuudesta. Oikeustapauskommentti Helsingin HO 31.12.1997, S 96/1804 s. 15–16.

²²⁴ Gottberg: Omistusasunnon käytöstä parisuhteen päättyessä s. 605. Mikkola: Yhteisomistus s. 163–164.

korvausvelvollisuuden alkamisajankohtaa edeltää kohtuullinen yhteisen omaisuuden järjestämiseen tarvittava aika, jolta korvausta ei tule maksettavaksi. Se, kuinka pitkää aikaa voidaan pitää kohtuullisena, tulee harkittavaksi kussakin tapauksessa erikseen. Voidaan siis katsoa, ettei avoleskenkään tarvitse avopuolionsa kuoltuaan maksaa käyttökorvausta heti kuolemasta lähtien. Avoleski ja kuolleen avopuolison perilliset voivat kohtuullisen ajan puitteissa pyrkiä yhteisesti omistetun omaisuuden järjestämiseen esimerkiksi myymällä kyseisen asunnon ilman, että avoleski velvoitetaan käyttökorvauksen maksamiseen tältä ajalta.

Oikeuskäytännössä käyttökorvauksen määrän lähtökohdaksi on otettu käypä vuokra tai yhteisomistustapauksissa puolet käyvästä vuokrasta, josta on tehty kohtuullinen vähennys.²²⁵ Mikäli käyttökorvauksen maksamiseen velvollinen osapuoli on suorittanut omaisuudesta aiheutuneita kustannuksia, kuten yhtiövastikkeita, tämä on otettu huomioon käyttökorvauksen määrää alentavana seikkana.²²⁶ Huomioon on voitu ottaa myös asunnon käytön syihin liittyvät seikat. Entisiä aviopuolisoita koskeneessa tapauksessa KKO 1996:54 korkein oikeus otti kohtuullisen käyttökorvauksen määrän harkinnassa huomioon muun muassa sen, ettei asuntoon asumaan jääneellä ollut heti yhteiselämän päätyttyä muuta vaihtoehtoa kuin jäädä lapsensa kanssa asumaan entiseen yhteiseen kotiin.

Korvauksen saamisen edellytyksenä on, että perillistaho, jota on estetty käyttämästä asuntoa, reagoi tähän kohtuullisessa ajassa esimerkiksi yhteisomistuksen purku- tai käyttökorvausvaateella. Muutoin vaarana on, että sen katsotaan hyväksyneen, että avoleski käyttää asuntoa vastikkeettomasti.²²⁷

3.6 Olennaisuuskynnys

Varallisuudensiirron katsomisen jälkikäteen perusteettomaksi on katsottu perusteettoman edun palautusta koskevassa oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä edellyttävän jonkinlaisen

²²⁵ Näin korvauksen määrää arvioitiin esim. tapauksissa KKO 2000:114 ja KKO 2007:13.

²²⁶ Ks. esim. Turun HO 4.9.1997 S 96/1600, jossa vaimon maksettavaksi vahvistettu käyttökorvaus 600 mk/kk kuittaantui hänen kiinteistön hoitoon ja kuluihin sijoittamaansa panosta vastaan. Ks. myös entisiä aviopuolisoita koskeneet tapaukset KKO 1996:53 ja KKO 1996:54, joissa käyvästä vuokrasta vähennettiin muun muassa maksetut yhtiövastikkeet.

²²⁷ Gottberg: Avioero, käyttökorvaus yhteisomistuksessa olevasta omaisuudesta. Oikeustapauskommentti Helsingin HO 31.12.1997, S 96/1804 s. 16. Mikkola: Yhteisomistus s. 164. Ks. esim. Helsingin HO 12.3.1986 S 1984/426, jossa hovioikeus hylkäsi käyttöoikeusvaatimuksen, sillä kantajan katsottiin suostuneen siihen, että toinen puolisoista jäi yksin asumaan kiinteistölle.

olennaisuuskynnyksen ylittymistä. Tämä tarkoittaa yhtäältä sitä, että varallisuudensiirron määrä on huomattava ja toisaalta sitä, että siitä ei ole saatu lainkaan tai vain hyvin vähän vastiketta.²²⁸ AvoL 8 §:ään otettiin nimenomainen säännös siitä, että oikeutta hyvitykseen ei ole, jos perusteeton etu on olosuhteet huomioon ottaen vähäinen. Tällä olennaisuuskynnyksellä pyrittiin välttämään se, että vähäisiä kiistoja ohjautuisi tuomioistuinten tai pesänjakajien ratkaistaviksi.²²⁹

Avoliittolain esitöiden mukaan arvioitaessa sitä, voidaanko perusteetonta etua pitää vähäisenä, otetaan huomioon muun muassa kummankin puolison taloudellinen kokonaistilanne.²³⁰ Se, kuinka merkittävästä taloudellisesta hyödystä on kyse, riippuu pitkälti osapuolten varallisuusasemista. Vähäisyyttä arvioidaan kummankin puolison näkökulmasta. Vähävaraiselle pienempikin sijoitettu tai vastaanotettu panos voi olla merkittävä hänen omaan varallisuusasemaansa nähden. Jos riidan lopputuloksella ei ole merkittävää vaikutusta kummankaan osapuolen taloudelliseen hyvinvointiin, voidaan perusteeton etu katsoa vähäiseksi.²³¹

Tapauksessa Itä-Suomen HO 13.6.2019 S 18/1052 kärjäoikeus totesi, että kummankin asianosaisten taloudellinen tilanne oli jossain määrin heikko. Se vertasi asianosaisten taloudellista tilannetta mökin kauppahintaan, 23 000 euroon, ja totesi, ettei panosta voida pitää vähäisenä. Kanteessa mainittujen irtaimistojen (astiat, mikroaaltouuni, vedenkeitin, kahvinkeitin, halot ja lepotuoli) katsottiin kuitenkin olevan siinä määrin tavanomaista kotiirtaimistoa, että niitä koskevaa panosta oli joka tapauksessa pidettävä vähäisenä. Hyvitystä vaatinut kantaja oli arvioinut näistä aiheutuneen perusteettoman edun määräksi 2 000 euroa. Kärjäoikeus tuomitsi hyvitystä maksettavaksi 7 000 euroa, mutta hovioikeus korotti määrän 23 000 euroon. Myös tapauksessa Helsingin HO 30.8.2019 S 18/1824 otettiin kantaa vähäisyyskriteerin tulkintaan. Tapauksessa hyvitystä vaatineen osapuolen tulot olivat vain noin 10 000 euroa vuodessa. Kärjäoikeus arvioi hyvityksen kohtuulliseksi määräksi 4 000 euroa ja totesi, ettei se ole kantajan vuositulot huomioon ottaen vähäinen. Hovioikeudessa hyvityksen määrä korotettiin 7 000 euroon, eikä vähäisyyskriteeriin otettu enää kantaa.

---

²²⁸ Norros: Velvoiteoikeus s. 132–133. Anttila: Perusteettoman edun palautus Itä-Suomen HO 1.7.2008 s. 13.

²²⁹ HE 37/2010 vp s. 23.

²³⁰ HE 37/2010 vp s. 23.

²³¹ Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 303.

On mahdotonta antaa yleispätevää tai euromääräistä tulkintaa siitä, mitä perusteettoman edun vähäisyydellä AvoL 8.3 §:ssä tarkalleen ottaen tarkoitetaan. Oikeuskäytännöstä kuitenkin ilmenee, että vähätuloisempien ja -varaisempien henkilöiden ollessa kyseessä jo muutaman tuhannen euron perusteeton etu voidaan katsoa olennaiseksi.

3.7 Hyvityksestä sopiminen

3.7.1 Sopimus avoeron varalta ja sopimus avoliittolain soveltamatta jättämisestä

Avoliittolakia koskevassa hallituksen esityksessä todettiin ehdotetun sääntelyn kannustavan avopuolisoita käyttämään sopimusvapauttaan laatimalla keskinäisiä sopimuksia varallisuussuhteidensa selkeyttämiseksi mahdollisten tulevien riitaisuuksien varalta.²³² Avopuolisot voivat avoliiton kestäessä tehdä esimerkiksi sopimuksen avoeron varalta (ns. avoerosopimuksen), jossa he sopivat muun muassa omistussuhteistaan ja hyvityksen maksamisesta. Avoerosopimuksen sisältö on avopuolisoiden itsensä päätettävissä heidän sopimusvapautensa puitteissa. Edellytyksenä kuitenkin on, ettei sopimus riko sopimusoikeudellisia periaatteita tai sisällä kuolemanvaraisehtoja.²³³

Oikeudella hyvitykseen ja velvollisuudella sen maksamiseen on vaikutusta siihen, kuinka suureksi avolesken omaisuus ja toisaalta ensin kuolleen avopuolison jäämistö muodostuvat avoliiton päättyessä kuolemaan.²³⁴ Kolehmainen ja Rabinä ovat todenneet, ettei AvoL 8 §:n hyvityssäännös kuitenkaan aiheuta esteitä jäämistösuunnittelulle, mikäli avopuolisot ovat tehneet hyvitystä koskevan sopimuksen.²³⁵ Avopuolisoiden elinaikanaan tekemällä vapaamuotoisella sopimuksella voidaan nähdäkseni välttää jäämistösuunnittelun esteet kuitenkin vain siinä tapauksessa, että avoliitto päättyy avopuolisoiden eroon. Erotilanteessa hyvitystä koskeva sopimus sitoo avopuolisoiden välillä, jolloin hyvityksenä annettava omaisuus ja vastaavasti jäämistösuunnittelun kohteeksi jäävä omaisuus voidaan ennalta määrittää.

---

²³² HE 37/2010 vp s. 13.

²³³ Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset s. 25.

²³⁴ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I, Perittävän jäämistösuunnittelu s. 66.

²³⁵ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu s. 63.

Avopuolisoiden vapaamuotoinen sopimus hyvityksestä ei kuitenkaan sido avoliiton päättyessä kuolemaan, sillä positiiviset perintösopimukset ovat PK 17:1:n nojalla pätemättömiä.²³⁶ Mikäli avopuolisot ovat sopineet oikeudesta hyvitykseen, sen määrästä ja hyvityksenä annettavasta omaisuudesta kuolemansa varalta, tämän voidaan katsoa olevan kielletty positiivinen perintösopimus, jolla eloonjääneelle avopuolisolle määrätään osa jäämistöstä.²³⁷ Kun sopimus ei sido avoliiton päättyessä kuolemaan, hyvitysvelvollisuudesta voi seurata yllätyksiä, joita ei osattu jäämistösuunnittelua toteutettaessa ennakoida. Tämä voi johtaa esimerkiksi siihen, ettei perittävän tekemää testamenttia voida panna täytäntöön, kun testamentissa tarkoitettu omaisuus menee hyvityksenä tämän avopuolisolle.²³⁸ Mikäli hyvityksestä halutaan sopia kuoleman varalta, tulisi tämä tehdä testamentin tai henkivakuutuksen edunsaajamääräyksen muodossa.²³⁹ Vapaamuotoisestikin tehtyä sopimusta voitaneen kuitenkin toisen avopuolison kuoleman jälkeen käyttää näyttönä avolesken antamasta panoksesta, kun hyvitysvaatimusta omaisuuden erottelussa ratkaistaan.

Avoliittolain tahdonvaltaisuudesta seuraa, että avopuolisot voivat ennakkolisesti sopia myös siitä, ettei heidän väliseensä suhteeseen avoliiton päättyessä sovelleta AvoL 8 §:n hyvityssäännöstä tai avoliittolakia lainkaan.²⁴⁰ Avopuolisot voivat siten liittonsa aikana valita, haluavatko he liittää avoliiton päättymiseen perheoikeudellisia seurauksia. Nähdäkseni tällainen sopimus sitoo myös avoliiton päättyessä kuolemaan. Tulkinnanvaraisena voidaan kuitenkin pitää sitä, onko avoleskellä tällaisesta sopimuksesta huolimatta oikeus vaatia perusteettoman edun palautusta avoliiton päätyttyä. Oikeuskirjallisuudessa tähän kysymykseen on vastattu myöntävästi.²⁴¹ Yhdyn Helinin kantaan, jonka mukaan avoliittolain tavoitteen näkökulmasta ei ole perusteltua saattaa hyvityssäännöksen poissulkevan sopimuksen tehneitä

²³⁶ Pätemättömyys on ”absoluuttista, kaikkiin vaikuttavaa, korjauskelvotonta, eikä se edellytä erityistä reaktiota”. Ks. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I, Perintöoikeus s. 690 ja 694.

²³⁷ Ks. tarkemmin kielletystä positiivisesta perintösopimuksesta Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I, Perintöoikeus s. 678–679.

²³⁸ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu s. 62–63.

²³⁹ Ks. tästä tarkemmin alaluvut 6.1.2 ja 6.2.2. Mahkosen mukaan avopuolisoiden avoeron varalta tehtyyn sopimukseen saattaa olla aiheellista liittää testamentimääräys, sillä kuolemanvaraislahjat ovat pätemättömiä. Mahkonen: Avoliitto. Siviilioikeudellinen tutkimus s. 114.

²⁴⁰ Tällaisella sopimuksella avopuoliso tai kuolleen avopuolison perillinen ei kuitenkaan voi pätevästi luopua oikeudestaan vaatia omaisuuden erottelua tai hakea pesänjakajan määräämistä (AvoL 2.2 §). Myös Ruotsissa avopuolisot voivat tehdä erilaisia sopimuksia muun muassa omaisuuden jaosta, kodin ja koti-irtaimiston haltuunotto-oikeudesta tai siitä, että avoliittolain jakosääntöjä ei sovelleta tai tiettyä omaisuutta ei oteta jaon piiriin. Håkansson: Sambolagen: en kommentar s. 95.

²⁴¹ Mikkola: Perhesuhteet, varallisuus ja sopimukset s. 24. Helin: Perheoikeudellisista etuuksista luopuminen s. 1043. Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 295. Nysten: Parisuhteen juridiikka s. 114.

avopuolisoita perusteettoman edun palautukseen nähden huonompaan ja vähemmän suojattuun asemaan kuin muita siviilioikeuden subjekteja.²⁴²

3.7.2 Hyvityksestä sopiminen kuoleman jälkeen

Avoliittolain esitöissä korostetaan avolesken ja ensin kuolleen avopuolison perillisten keskinäisten sopimusten merkitystä eroteltaessa omaisuutta avoliiton päätyttyä kuolemaan. Avoleski ja kuolleen avopuolison perilliset voivat omaisuuden erottelun yhteydessä sopia muun muassa kohtuulliseksi katsomastaan hyvityksestä (AvoL 9.1 §).²⁴³ On kuitenkin huomioitava, että avopuolisoiden toiminta avoliiton aikana määrää sen, kuinka suuresta hyvityksestä osapuolet voivat velkojia, ensin kuolleen avopuolison perillisiä ja testamentinsaajia sitovasti sopia. Se, kuinka suureen hyvitykseen avopuoliso on oikeutettu, riippuu nimittäin hänen yhteistalouteen avoliiton aikana antamansa panoksen laadusta ja suuruudesta.²⁴⁴

Mikäli hyvityksen maksamiseen velvollinen on luovuttanut hyvityksenä huomattavasti enemmän omaisuutta kuin mihin hän olisi ollut velvollinen ja tämä loukkaa velkojien oikeutta, maksettua hyvitystä koskee AvoL 11.1 §:n mukainen takaisinsaantiuhka.²⁴⁵ Perillinen tai yleistestamentinsaaja, joka ei ole ollut toimituksessa osapuolena, voi myös vaatia hyvityksen oikaisua, jos hänen oikeutensa perintöön ei ole vanhentunut. Hyvityksen oikaisuun sovelletaan samoja PK 23 a luvun säännöksiä kuin osituksen ja perinnönjaon oikaisuun. Eloonjäänyt avopuoliso on velvollinen hyvityksen oikaisua varten palauttamaan saamansa omaisuuden kuolinpesälle siltä osin kuin hän on saanut huomattavasti enemmän kuin mihin hän olisi ollut oikeutettu (PK 23a:12). Hyvitystä ei siis voida käyttää jäämistöerottelun yhteydessä keinona suosia avoleskeä velkojien, perillisten tai testamentinsaajien kustannuksella.

---

²⁴² Avoliittolain tarkoituksena oli antaa suojaa avosuhteessa eläville. HE 37/2010 vp s. 13. Ks. myös Helin: Perheoikeudellisista etuuksista luopuminen s. 1043.

²⁴³ HE 37/2010 vp s. 15 ja 23.

²⁴⁴ Mikkola: Avoliiton aikaiset panokset ja KKO 2018:5: Havaintoja hyvitysoikeuden edellytyksistä s. 8. Näin myös Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 304.

²⁴⁵ HE 37/2010 vp s. 24. Ks. tästä lisää Tuomisto: Takaisinsaanti s. 575–576.

4 Avopuolisolle annettava harkinnanvarainen avustus

4.1 Avustuksen edellytykset

Avoliittolain säätämisen yhteydessä PK 8:2:n harkinnanvaraista puolisoavustusta koskevaa säännöstä muutettiin siten, että avopuoliso lisättiin avustukseen oikeutettujen henkilöiden piiriin.²⁴⁶ Esitöissä tämän arvioitiin hieman lisäävän kokonaisuudessaan vähän sovellettujen avustussäännösten nojalla myönnettäviä avustuksia.²⁴⁷ PK 8:2:n avustussäännöksen piiriin kuuluukin nyt entistä enemmän eloonjääneitä parisuhdekumppaneita, jotka saattavat joutua avustuksen tarpeeseen kumppaninsa kuoltua. Kyseisen säännöksen mukaan perittävän kihlakumppanille, eloonjääneelle puolisolle 3 luvun 7 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa tai avoliittolain soveltamisalaan kuuluvalla avopuolisolle voidaan antaa jäämistöstä avustusta sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi, jos hänen toimeentulonsa on perittävän kuoleman vuoksi heikentynyt ja avustus on tarpeen hänen toimeentulonsa turvaamiseksi (PK 8:2.1). Avustusta voidaan antaa eloonjääneelle puolisolle myös siinä tapauksessa, että hänelle ei perintökaaren 3 tai 25 luvun nojalla voida antaa riittävään toimeentuloon tarvittavaa omaisuutta (PK 8:2.2).

Avopuoliso sijoitettiin PK 8:2:n ensimmäiseen momenttiin yhdessä kihlakumppanin ja lesken suojan menettäneen lesken kanssa. Katsonkin, että avopuolisolle annettavan avustuksen edellytyksiä tulkittaessa voidaan tukeutua myös aiempaan kihlakumppaneille ja lesken suojan menettäneille leskille annettavaa avustusta koskevaan oikeuskäytäntöön. Tätä voidaan perustella sillä, että avopuoliso on näiden tavoin sellainen jäämistöintressentti, jolla ei avustusta lukuun ottamatta ole muuta oikeutta perittävän jäämistöön ja joka siten on poikkeuksellinen edunsaaja. Myös hallituksen esityksessä todetaan tarkoituksena olleen rinnastaa avopuoliso sellaiseen aviopuolisoon, jolla on vireillä PK 3:7:ssä tarkoitettu kanne avioeron saamiseksi tai avioliiton purkamiseksi.²⁴⁸ Avopuolisolle ja kihlatulle myönnettävien avustusten edellytysten

---

²⁴⁶ Avoleskellä ei kuitenkaan ole lesken tavoin (PK 18:6.2) oikeutta selvitysaikaiseen avustukseen. Ks. selvitysaikaisesta avustuksesta tarkemmin Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 468–469.

²⁴⁷ HE 37/2010 vp s. 16. Avustussäännöstä on sovellettu vähän myös aikana, jolloin leskellä ei vielä ollut asumis- ja jakamattomuussuojaa. Ks. Saarenpää: Tasajaon periaate: tutkimus jäämistöoikeudellisen tasajaon periaatteen toteuttamisesta tuomioistuinkäytännössä s. 429–430.

²⁴⁸ HE 37/2010 vp s. 25. Avopuolison ei mainittu rinnastuvan kihlakumppaniin, sillä ehdotuksena oli, että maininta kihlakumppaneista poistettaisiin avustussäännöksestä. Kun kihlakumppanit lopulta päätettiin eduskuntakäsittelyssä pysyttää säännöksessä, avopuolisoiden voidaan katsoa rinnastuvan myös heihin säännöstä tulkittaessa.

yhtenäistä tulkintaa voidaan perustella myös sillä, että hovioikeustasoiset kihlakumppaneille annettavaa avustusta koskeneet tapaukset ovat valtaosaltaan koskeneet tilanteita, joissa osapuolet ovat kihlauksen lisäksi asuneet yhdessä. Tämä onkin luonnollista, kun otetaan huomioon se lähtökohta, ettei pelkkä kihlaus useinkaan luo osapuolten välille kovin syvää taloudellista yhteisyyttä, jota yleensä voidaan pitää edellytyksenä sille, että toisen kuolemasta voisi seurata toisen taloudellisen tuen tarve.²⁴⁹

Saarenpään mukaan lesken avustuksen edellytyksiä PK 8:2.2:n mukaan tulisi tulkita eri tavoin kuin PK 8:2.1:ssa mainittujen henkilötahojen avustusten edellytyksiä, kun otetaan huomioon se, että PK 8:2.2:ssa tarkoitettu leski ei ole poikkeuksellinen edunsaaja vaan kyseessä on vain lesken suojan poikkeuksellinen toteutustapa. Saarenpään mukaan avustuksen antamista leskelle PK 8:2.2 nojalla olisi pidettävä lähinnä pääsääntönä, vaikka näin ei useinkaan ole oikeuskäytännössä tehty. Hänen mukaansa ensimmäisen ja toisen momentin systemaattisten soveltamisrajojen ulotteisuus onkin jäänyt usein lainsoveltajilta havaitsematta.²⁵⁰ Mielestäni johtoa avopuolisolle annettavan avustuksen edellytysten tulkintaan voidaan hakea myös lesken avustusta koskevista ratkaisuista ottaen huomioon kuitenkin sen, että lesken PK 3 luvun nojalla saama omaisuus vaikuttaa hänen avustuksen tarpeeseensa.

Avolesken lisäämisellä avustukseen oikeutettujen piiriin pyrittiin pehmentämään toisen avopuolison kuoleman aiheuttamaa avolesken toimeentulon äkillistä muutosta. Tällainen äkillinen muutos voi tapahtua erityisesti siinä tapauksessa, että avoleski on avoliiton aikana ollut taloudellisesti riippuvainen ensin kuolleesta avopuolisosta.²⁵¹ Hovioikeuskäytännössä avustuksen tarvetta ja kohtuullisuutta arvioitaessa onkin otettu huomioon muun muassa se, missä määrin avustusta vaativan toimeentulo on ollut riippuvainen perittävästä²⁵² ja missä määrin hän on saanut tulonsa muualta esimerkiksi työansioina.²⁵³ Tapauksessa Itä-Suomen HO 5.12.1996 S 96/264 oli kyse tilanteesta, jossa pesänjakaja oli osoittanut perittävän kihlakumppanille avustuksena 20 000 markkaa. Kihlakumppani vaati avustuksen korottamista

---

²⁴⁹ Gottberg: Omistusasunnon käytöstä parisuhteen päättyessä s. 609.

²⁵⁰ Saarenpää – Osuma: Perintö ja jäämistö: jakosääntösten ja jakoon vaikuttavien sääntösten tulkintoja s. 208–210.

²⁵¹ HE 37/2010 vp s. 15 ja 25.

²⁵² Tapauksessa Itä-Suomen HO 27.9.2007 S 06/1253 käräjäoikeus kiinnitti muiden seikkojen ohella huomiota siihen, että avustusta vaatineen kihlakumppanin toimeentulo oli yhdessä asumisen aikana ollut pääasiassa hänen kihlakumppaninsa varassa. Myös tapauksessa Vaasan HO 12.11.1996 S 95/889 hovioikeus otti avustuksen tarpeellisuutta arvioidessaan huomioon sen, että eloonjäänyt kihlakumppani oli liiton aikana ollut taloudellisesti pitkälti riippuvainen kihlakumppanistaan.

²⁵³ Ks. Itä-Suomen HO 5.12.1996 S 96/264.

165 000 markkaan. Hovioikeus pysytti pesänjakajan päätöksen voimassa muun muassa sillä perusteella, ettei kihlakumppanin toimeentulo ollut kihlauseikanakaan ollut riippuvainen kuolleen kihlakumppaninsa jäämistöön kuuluvan tilan tuotosta, vaan hän oli saanut tulonsa muualta. Huomioon otettiin muun muassa avustusta vaatineen kihlakumppanin suhteen kestäessä ansiotyöstään saamat tulot sekä hänen irtisanoutumisensa johdosta noin kymmenen kuukautta ennen kihlattunsa kuolemaa saama eroraha, joka vastasi hänen yhden vuoden palkkaansa. Tulojen aleneminen oli siis johtunut ennen kaikkea siitä, että eloonjäänyt kihlakumppani oli jäänyt pois työelämästä.

Samassa yhteydessä, kun avopuoliso lisättiin PK 8:2:n mukaiseen avustukseen oikeutettujen piiriin, selkeytettiin myös perittävän kuoleman ja avustuksen tarpeen välistä syy-yhteyttä. Esitöiden mukaan tarkoituksena oli korostaa sitä, ettei avustuksella tavoitella esimerkiksi sosiaaliturvajärjestelmän tarjoaman toimeentuloturvan korvaamista, vaan perittävän kuoleman aiheuttaman elämänmuutoksen pehmentämistä taloudellisesti.²⁵⁴ Siten kyse on elämisen laatuun vaikuttavasta ja tältä pohjalta perusteltavasta asiasta.²⁵⁵ Eloojääneellä avopuolisolla voi olla säännöksen tarkoittamassa merkityksessä tarve avustukselle, vaikka hän saisi jo sosiaaliturvajärjestelmän tarjoamia etuuksia toimeentulonsa turvaamiseksi.²⁵⁶ Esimerkiksi leskeneläke tai työttömyyskorvaus eivät välttämättä, avopuolison menot huomioon ottaen, riitä turvaamaan hänen toimeentuloaan.²⁵⁷ Toisaalta hovioikeuskäytännössä on annettu merkitystä myös sille, millaiset eloonjääneen kihlakumppanin taloudelliset olosuhteet ovat olleet ennen kihlausta tai yhteen muuttoa. Näitä olosuhteita on verrattu kihlakumppanin kuoleman jälkeen vallitseviin taloudellisiin olosuhteisiin avustuksen tarvetta arvioitaessa. Mikäli olosuhteet eivät kuoleman jälkeen ole olleet huonommat kuin ennen kihlausta tai yhteen muuttoa, tätä on pidetty avustuksen tarvetta vastaan puhuvana seikkana.²⁵⁸

---

²⁵⁴ HE 37/2010 vp s. 25.

²⁵⁵ Saarenpää: Tasajaon periaate: tutkimus jäämistöoikeudellisen tasajaon periaatteen toteuttamisesta tuomioistuinkäytännössä s. 436

²⁵⁶ Ks. esim. ToTuL (laki toimeentulotuesta 1412/1997) 1 §, jonka mukaan toimeentulotuen avulla turvataan henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään *välttämätön* toimeentulo.

²⁵⁷ Esim. tapauksessa Turun HO 28.11.1986 S 86/10 avustuksen tarvetta arvioitaessa otettiin huomioon muun muassa lesken oikeus eläkkeeseen. Eläkkeen ei kuitenkaan katsottu turvaavan lesken toimeentuloa ottaen huomioon hänen elantokustannuksensa, vaatetuksen ja virkistyksen vaatimat menot, omakotitalon käyttö- ja kunnossapitokustannukset sekä verot ja muut maksut. Tapauksessa Itä-Suomen HO 5.12.1996 S 96/264 huomioon otettiin avustusta vaatineen kihlatun oikeus ansiosidonnaiseen työttömyyskorvaukseen. Työttömyyskorvauksen ei katsottu riittävän hänen toimeentulonsa turvaamiseen, vaan avustuksen katsottiin olleen tarpeen.

²⁵⁸ Näin esim. tapauksissa Itä-Suomen HO 27.9.2007 S 06/1253 ja Itä-Suomen HO 5.12.1996 S 96/264.

Avustuksen tarpeen ja määrän harkintaperusteista säädetään PK 8:2.4:issa. Kyseisen säännöksen mukaan avustuksen tarvetta ja määrää harkittaessa on otettava huomioon perittävän kihlakumppanin, eloonjääneen puolison tai avopuolison mahdollisuudet turvata toimeentulonsa varallisuudellaan sekä ansio- ja muilla tuloillaan, ikä, parisuhteen kesto sekä muut näihin verrattavat seikat (PK 8:2.4).²⁵⁹ Toisin sanoen avustuksen tarvetta arvioitaessa otetaan huomioon kaikki eloonjääneen avopuolison varallisuuteen vaikuttavat seikat. Näihin kuuluvat ansiotulojen ja muun varallisuuden lisäksi muun muassa eläkkeet²⁶⁰, sosiaalietuudet, vuokratulot ja metsän myynnistä saadut tulot.²⁶¹ Huomioon voidaan ottaa myös eloonjääneen avopuolison mahdollisesti jäämistöstä saama perusteettoman edun palautus tai AvoL 8 §:n mukainen hyvitys taikka avopuolison saama henkivakuutuskorvaus tai testamentilla saama omaisuus. Esimerkiksi hyvitys suuresta työ- tai rahapanoksesta toisen avopuolison omaisuuteen voi pienentää avustuksen määrää tai estää kokonaan sen maksamisen.²⁶² PK 8:2:n nojalla maksettava avustus on siis väistytvä etuus²⁶³, jota maksetaan vain, mikäli muu varallisuus, tulot ja etuudet eivät riitä turvaamaan avolesken toimeentuloa.²⁶⁴

Eloonjääneen avopuolison ikä voitaneen ottaa huomioon muun muassa arvioitaessa hänen kykyään turvata toimeentulonsa itsenäisesti esimerkiksi ansiotyöllä tai sitä, voidaanko hänen velvoittamistaan muuttamaan pois puolisoien yhteisenä kotina käyttämästä asunnosta pitää kohtuullisena.²⁶⁵ Nähdäkseen avoliiton pitkää kestoa puolestaan voidaan pitää avustuksen tarpeen puolesta puhuvana seikkana: pitkäkestoisen avoliiton seurauksena avopuolisoiden

---

²⁵⁹ Näyttötaakka avustuksen tarpeesta on avustusta vaativalla, joten eloonjääneen avopuolison tulee esittää yksilöidyt tiedot muun muassa pääoma- ja ansiotuloistaan uhalla, ettei avustusta muutoin voida myöntää. Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 472. Ks. esim. Helsingin HO 26.8.2021 S 21/1183, jossa kantaja ei ollut esittänyt selvitystä toimeentulonsa heikentymisestä tai siitä, millä tavoin avustus olisi ollut tarpeen hänen toimeentulonsa turvaamiseksi. Avustusvaatimus hylättiin.

²⁶⁰ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I, Perintöoikeus s. 598.

²⁶¹ HE 37/2010 vp s. 25.

²⁶² Erilaiset kuoleman johdosta maksettavat avustukset ja eläkkeet vaikuttavat avustuksen määrään. Ks. Kolehmainen – Råbinä: Jäämistösuunnittelu II, Lesken ja perillisen jäämistösuunnittelu s. 244.

²⁶³ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I, Perintöoikeus s. 1155.

²⁶⁴ Ks. esim. Helsingin HO 26.10.1988 S 87/508, jossa työkyvyttömyyseläkkeellä oleva B sai kuukausittain eläkettä verojen suorittamisen jälkeen n. 3 400 markkaa. Hovioikeuden mukaan huomioon ottaen B:n eläkkeen määrä sekä hänen ilmoittamansa menot hänellä oli katsottava olleen riittävä toimeentulo. Vrt. Turun HO 28.11.1986 S 86/10, jossa leskelle osoitettiin avustusta 33 000 markkaa, vaikka hänen vuositulonsa olivat n. 100 000 markkaa. Pesänjakaja katsoi avustuksen tarpeelliseksi sen vuoksi, että lähes 80-vuotias leski ei olisi muutoin pystynyt maksamaan velkojensa lyhennyksiä.

²⁶⁵ HE 37/2010 vp s. 25

välille syntyy usein sellainen syvä taloudellinen yhteisyys, että toisen kuolema johtaa toisen toimeentulon ainakin tilapäiseen heikentymiseen.²⁶⁶

Avustusta voidaan antaa vain "sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi" (PK 8:2.1). Tämä merkitsee sitä, ettei avustusta hakeva avoleski välttämättä saa avustuksena koko aikaisempaa toimeentuloaan vastaavaa määrää.²⁶⁷ Avustuksen määrä tulisikin suhteuttaa pesän säästöön.²⁶⁸ Avustuksen tarpeellisuutta ei kuitenkaan voida perustaa yksinään siihen, että jäämistön arvo on huomattava.²⁶⁹ Sen suuruus ei myöskään määräydy suoraan ensin kuolleen avopuolison tulojen perusteella toisin kuin ansioperusteinen leskeneläke. Ylärajan avustuksen määrälle muodostaa sen sijaan se, mitä toimeentuloon tarvitaan.²⁷⁰ Pienehkössä jäämistössä tämä voi tarkoittaa jopa koko jäämistövarallisuuden antamista avustuksena avoleskelle omaisuuden laadusta riippumatta.²⁷¹

Sille, voidaanko testamentti tai lahjanlupaus toteuttaa avustuksen antamisesta huolimatta, ei tulisi antaa merkitystä avustuksen suuruutta harkittaessa. Tämä johtuu siitä, että avustus menee perittävän tekemän testamentin ja lahjanlupauksen edelle siltä osin kuin nämä estäisivät avustuksen toteuttamisen (PK 8:6.1 ja PK 8:6.3).²⁷² Avopuolison oikeus harkinnanvaraiseen avustukseen saattaa siis rajoittaa ensin kuolleen avopuolison testamenttausvapautta, kun avustusta maksetaan sen edellytysten täytyessä testamenttimääräyksistä riippumatta. Ensin kuollut avopuoliso ei voi edes testamentissaan määrätä siitä, kuinka suurta avustusta on pidettävä kohtuullisena²⁷³ tai tulisiko avustusta ylipäätään antaa avoleskelle. Avustuksen määrä ja tarve tulevat harkittavaksi PK 8:2.4 mukaisilla harkintaperusteilla. Sille, onko ensin kuolleen avopuolison tarkoituksena ollut olla turvaamatta avopuolisonsa asemaa esimerkiksi

²⁶⁶ Hallituksen esityksessä avoliittolain soveltamisalaan kuuluvien avoliittojen vähimmäiskestoaikaa perusteltiin sillä, että lyhytkestoisissa avoliitoissa yhteistalous on vasta muotoutumassa ja suojan tarve ei ole siten yhtä suuri kuin pitkäkestoisissa avoliitoissa. Ks. HE 37/2010 vp s. 14.

²⁶⁷ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I, Perintöoikeus s. 597.

²⁶⁸ Näin totesi hovioikeus ratkaisussa Vaasan HO 12.11.1996 S 95/889. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I, Perintöoikeus s. 597. Näin myös Karimaa: Perittävän avopuolison ja siihen rinnastuvan henkilön asema s. 716.

²⁶⁹ Ks. Rovaniemen HO 17.9.1997 S 97/181.

²⁷⁰ Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 473.

²⁷¹ Ks. Miettinen: Uusi perintölainsäädäntö s. 531.

²⁷² Lohi: Legaatinsaajan oikeusasemasta s. 331–332. Vrt. Karimaa: Perittävän avopuolison ja siihen rinnastuvan henkilön asema s. 716. Karimaan mukaan avustuksen määrän harkinnanvaraisuudesta seuraisi, että harkinnassa tulisi ottaa huomioon muun muassa testamentinsaajien tarve saada omaisuutta.

²⁷³ Lohi: Legaatinsaajan oikeusasemasta s. 332.

pidättäytymällä solmimasta avioliittoa tai laatimasta hänen hyväkseen testamenttia, ei siten mielestäni voida antaa merkitystä avustuksen kohtuullisuutta arvioitaessa.²⁷⁴

Avustuksen antaminen ei saa loukata perillisen oikeutta lakiosaan, jollei tähän ole painavia syitä (PK 8:2.3). Esitöiden mukaan painavana syynä voidaan pitää esimerkiksi sitä, että leski on varaton ja avustus on tarpeen hänen perustoimeentulonsa turvaamiseen. Lakiosaa voitaisiin loukata tällaisessa tilanteessa, jos lakiosavaatimuksen toteuttaminen vaarantaisi lesken kyvyn huolehtia toimeentulostaan.²⁷⁵ Perintölakivaliokunnan mietinnössä todetaan, että PK 8:2:n nojalla puolisonsa kuoltua heikkoon taloudelliseen asemaan joutunut leski voisi saada pitää kaiken pesän omaisuuden, esimerkiksi puolisojen yhteisenä kotina käytetyn omakotitalon, mikäli rintaperilliset puolestaan eivät ole elatuksen tarpeessa.²⁷⁶ Mielestäni samat näkökohdat ovat merkityksellisiä harkittaessa myös sitä, voidaanko avopuolisolle antaa avustusta siitä huolimatta, että avustuksen antaminen loukkaisi rintaperillisen lakiosaa: huomioon tulee ottaa yhtäältä avolesken avustuksen tarve ja toisaalta rintaperillisten elatuksen tarve.

Tapauksessa Itä-Suomen HO 27.9.2007 S 06/1253 perittävän kihlakumppani vaati avustuksena 25 000 euroa. Käräjäoikeus totesi, että perittävä oli pääosin vastannut eloonjääneen kihlakumppanin toimeentulosta yhdessä asumisen aikana. Lisäksi kihlakumppani eli toimeentulotuen varassa ja asui isänsä luona, millä perustein käräjäoikeus katsoi, että avustus voisi olla hänen toimeentulonsa kannalta tarpeen. Perittävältä oli hänen kuoltuaan jäänyt vain yksi oikeudenomistaja, 15-vuotias tytär. Kuolinpesän jäämistön arvo oli 250 000 euroa, josta tytär oli realisoinut omaisuutta siten, että hän oli pystynyt ostamaan itselleen asunnon 160 000 eurolla. Realisoimatta oli jäänyt yksi vuokralla oleva yksiö, josta kulujen jälkeen jäi vuokratuloja noin 200 euroa kuukaudessa. Lisäksi jäljellä oli rahavaroja noin 10 000 euroa. Käräjäoikeus otti huomioon avustuksen tarpeen arvioinnissa sen, että perittävän tytär oli kuoleman johdosta jäänyt vaille isänsä elatusturvaa. Lisäksi se otti huomioon sen, etteivät eloonjääneen kihlakumppanin taloudelliset olosuhteet olleet kuoleman jälkeen huonommat kuin ne olivat olleet ennen yhteen muuttamista. Käräjäoikeus punnitsi keskenään kihlakumppanin ja perittävän tyttären olosuhteita ja katsoi, ettei avustuksen määrääminen kihlakumppanille ollut tässä tilanteessa kohtuullista. Näin siitäkin huolimatta, että

---

²⁷⁴ Vrt. Karimaa: Perittävän avopuolison ja siihen rinnastuvan henkilön asema s. 716. Harkittaessa valtionperinnön edelleenluovuttamista avopuolisolle, testamenttaustahdolle voidaan sitä vastoin antaa merkitystä. Ks. tästä pääaluku 6.

²⁷⁵ HE 225/1982 vp s. 13.

²⁷⁶ Perintölakivaliokunnan mietintö N:o 1/1964 vp s. 2.

avustusvaatimuksen toteuttaminen ei olisi loukannut tyttären oikeutta lakiosaan. Hovioikeus pysytti käräjäoikeuden tuomion voimassa. Lakiosaperillisen elatuksen tarve voi siis muodostaa esteen avustuksen antamiselle, vaikkei lakiosaa avustuksella loukattaisikaan.

Avoliittolain tahdonvaltaisuus ei koske avustusta, josta on säädetty perintökaaressa.²⁷⁷ Vaikka avopuolisoilla onkin mahdollisuus sopia esimerkiksi siitä, ettei AvoL 8 §:n mukaista hyvitystä makseta avoliiton päättyessä tai että avoliittolakia ei sovelleta lainkaan heidän väliseensä suhteeseen, he eivät voi sopia oikeudesta avustukseen, avustuksen määrästä tai avustuksena annettavasta omaisuudesta. Avoleskellä on siis mahdollisista sopimuksista riippumaton oikeus avustukseen, mikäli avustuksen lakisääteiset edellytykset täyttyvät.²⁷⁸ Avustuksen määrä puolestaan vahvistetaan sen mukaiseksi, mikä harkitaan PK 8:2.4:n mukaisilla harkintaperusteilla kohtuulliseksi. Helin on katsonut, ettei avustuksesta voida myöskään luopua etukäteen.²⁷⁹ Tämä tarkoittaa sitä, ettei avopuolisoiden välinen sopimus avustuksesta luopumisesta sido avoleskeä, vaan hän voi tästä riippumatta vaatia avustusta avopuolisensa kuoltua. Kuoleman jälkeen avustuksesta voidaan kuitenkin sopia ensin kuolleen avopuolison perillisten ja avolesken välillä.²⁸⁰

4.2 Avustuksen toteuttamistavat

Avustuksena voidaan antaa rahaa, muuta omaisuutta tai käyttöoikeus omaisuuteen (PK 8:2.1). Esitöissä käyttöoikeuden arvioitiin olevan käyttökelpoinen väline erityisesti avoleskelle annettavana harkinnanvaraisena avustusmuotona.²⁸¹ Käyttöoikeuden kohteena voi olla esimerkiksi avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämä tai muu avolesken kodiksi sopiva kuolleen avopuolison omistuksessa oleva asunto. Mikäli avopuolisot ovat omistusasunnon sijaan asuneet vuokra-asunnossa ja avoleski jatkaa vuokrasuhdetta, hänen asumistaan voidaan turvata myös myöntämällä avustuksena varoja asumiskulujen kattamiseen.²⁸²

²⁷⁷ Helin: Perheoikeudellisista etuuksista luopuminen s. 1043.

²⁷⁸ Mikkola: Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset s. 25. Nysten: Parisuhteen juridiikka s. 115. Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 295.

²⁷⁹ Helin: Perheoikeudellisista etuuksista luopuminen s. 1043–1044.

²⁸⁰ Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 85.

²⁸¹ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2008:10 s. 44.

²⁸² Ks. HE 225/1982 s. 3. Hallituksen esityksessä todettiin lesken voivan saada avustuksena varoja vuokra-asumisen kuluihin, jollei hänelle voida antaa asuntoa vähimmäissuojansa nojalla.

Avustus on pääsääntöisesti tarkoitettu annettavaksi määräaikaisena avopuolison kuolemaa seuraavan ylimenokauden ajaksi, jotta avoleskellä olisi mahdollisuus järjestellä asioitaan avopuolisonsa kuoleman jälkeen ja tulla tänä aikana taloudellisesti toimeen äkillisestä toimeentulonsa muutoksesta huolimatta.²⁸³ Poikkeuksellisesti avustus voidaan kuitenkin antaa eliniäksi, mikäli eloonjäänyt avopuoliso on vähävarainen ja iäkäs eikä voida pitää kohtuullisena, että hän vielä joutuisi muuttamaan pois avopuolisoiden yhteisestä kodista.²⁸⁴

Lesken vähimmäissuojan säätämistä edeltäneessä oikeuskäytännössä leskelle on annettu omistusoikeuksin hänen tarpeisiinsa sopiva jäämistöön kuuluva asunto avustuksena.²⁸⁵ Vaikka avopuolisolla ei pääsääntöisesti olekaan oikeutta vaatia jäämistöstä avustuksena tiettyä omaisuutta, Lohen mukaan jäämistöön kuuluvan asunnon osoittaminen käyttö- tai omistusoikeuksin juuri avopuolisolle on vielä realistisempaa kuin vastaavien oikeuksien osoittaminen leskelle. Tämä onkin luonnollista ottaen huomioon sen, että leskellä on nykyisin oikeus moniin muihinkin perhevarallisuusetuuksiin eikä tarvetta avustukselle asunnon käyttö- tai omistusoikeuden muodossa kovin usein synny. Mikäli avopuolison avustuksen tarve osoittautuu erityisen suureksi, saatetaankin päätyä siihen, että hänelle on annettava avustuksena tiettyä omaisuutta, esimerkiksi asunto, omistusoikeuksin.²⁸⁶ Oikeuskäytännössä ei kuitenkaan tietyvästi ole esiintynyt avopuolison avustusta koskevaa tapausta, jossa olisi päädytty tällaiseen ratkaisuun.

---

²⁸³ Ks. esim. tapaus Itä-Suomen HO 5.12.1996 S 96/264, jossa hovioikeus pysytti voimassa pesänjakajan ratkaisun. Perittävän kihlakumppanille annettiin avustuksena 20 000 markkaa, jonka pesänjakaja oli arvioinut kattavan eloonjääneen kihlakumppanin kahden vuoden toimeentulotarpeen.

²⁸⁴ HE 37/2010 vp s. 25.

²⁸⁵ Ks. KKO 1981 II 151. PK 3:1a.2, joka turvaa usein leskelle asumisoikeuden puolisoitten yhteisenä kotina käytettyyn asuntoon tuli voimaan 1.9.1983. Tapauksessa omistusoikeutta kotiin vaadittiin siten PK 8:2:n perusteella. Ks. myös Vaasan HO 13.2.1986 S 85/25.

²⁸⁶ Lohi: Legaatinsaajan oikeusasemasta s. 332–333.

5 Valtionperinnön edelleenluovutus avopuolisolle

Koska avoleskellä ei ole lain nojalla oikeutta perintöosaan kuolleen avopuolisensa jäämistöstä,²⁸⁷ menee tämän perintö valtiolle perillisten ja testamentin puuttuessa (PK 5:1). Vaikka perillisittä kuolleiden henkilöiden testamenttausaktiiviteetti onkin muuhun väestöön verrattuna huomattavan korkea, vuosittain silti noin 250 henkilöä kuolee perillisittä ja tekemättä testamenttia.²⁸⁸ Tällaiseen tilanteeseen voi johtaa esimerkiksi avopuolisoiden tietämättömyys avopuolison puuttuvasta perintöoikeudesta. Useimmiten perillisittä kuollut on kuitenkin ollut tietoinen siitä, ettei hänellä ole perillisiä ja että hänen tulisi tehdä testamentti estääkseen perinnön meneminen valtiolle.²⁸⁹ Perittävä ei ole kuitenkaan välttämättä osannut, ehtinyt tai saanut aikaiseksi määrätä omaisuudestaan testamentilla kuolemansa varalta.²⁹⁰ On myös mahdollista, että perittävällä on ollut ennen kuolemaansa fyysinen tai psyykinen este testamentin tekemiselle. Tällaisessa tilanteessa eräänlaisena "armopalana" perittävä läheisille voidaan pitää PK 5:2:ää.²⁹¹ Kyseisen säännöksen mukaan:

Valtiokonttori voi päättää, jos se havaitaan olosuhteisiin katsoen kohtuulliseksi, että valtion saama omaisuus luovutetaan kokonaan tai osittain perittävä läheiselle. Omaisuus voidaan luovuttaa myös sille kunnalle, jossa perittävä on viimeksi asunut. Kiinteä omaisuus voidaan lisäksi luovuttaa sille kunnalle, jossa omaisuus sijaitsee.

Omaisuutta ei voida luovuttaa 1 momentissa säädetyin tavoin, jos sen pysyttämiseen valtion omistuksessa tai sen käyttämiseen muulla tavoin on

²⁸⁷ Aarnio – Kangas – Rabinä. Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s. 63. Myöskään Ruotsissa avopuolisolla ei ole perintöoikeutta. Ks. Eriksson: Den nya familjerätten: makars och sambors egendomsförhållanden, bodelning och arv s. 81 ja Lundén – Molin: Samboboken: juridik, ekonomi, beskattning s. 125. Avopuolison perintöoikeutta on oikeuskirjallisuudessa kuitenkin kannattanut muun muassa Walleng. Ks. Walleng: Att leva som sambo: En civilrättslig studie av det rättsliga skyddet för sambor och om det är i takt med sin tid s. 409. Norjassa avopuolisolla, jolla on tai on ollut yhteinen lapsi kuolleen avopuolison kanssa, taikka joka odottaa lasta kuolleelle avopuolisolle, on perintöoikeus avopuolisensa jälkeen. Perintöosan suuruus on nelinkertainen Norjan kansaneläkelaitoksen määrittämän perusmaksun määrä (Lov om arv og dødsboskifte 2019:21, arveloven 12 §). Vuosittain tarkistettavan perusmaksun suuruus on ajanjaksolla 1.5.2022–30.4.2023 111 477 Norjan kruunua. Ks. Pressemelding: Grunnbeløpet og pensjonene.

²⁸⁸ Valtiokonttorin tietoon tulee vuosittain noin 600 henkilöä, jotka ovat kuolleet perillisittä. Tämä vastaa noin yhtä prosenttia vuosittain menehtyneiden henkilöiden määrästä. Näistä henkilöistä noin 60 prosenttia on tehnyt testamentin ja 40 prosentissa tapauksista on siis kyse varsinaisista valtionperintöasioista. Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 348–349. Kangas: Perinnöt ja testamentit s. 118. Ks. myös Valtiolle menevät perinnöt.

²⁸⁹ Valtiokonttorin lakimies Meloni, Anu. Videohaastattelu 11.10.2022.

²⁹⁰ HE 49/1991 vp s. 6.

²⁹¹ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus s. 200. Ahvenanmaan maakunnassa vakinaisesti asuneen, perillisittä kuolleen henkilön omaisuus menee maakunnalle (Ahvenanmaan itsehallintolaki 1144/1991, IHL 63 §).

erityistä syytä. Tämä ei kuitenkaan estä omaisuuden luovuttamista perittävän läheiselle, jos voidaan perustellusti otaksua, että luovutus vastaisi perittävän viimeistä tahtoa.

Vuoden 1965 perintökaaren säätämisen yhteydessä perintöoikeutta rajoitettiin siten, että perittävän serkut eivät ole oikeutettuja perintöön. Tämän arvioitiin voivan johtaa siihen, että perintö tulee jossain määrin useammin menemään valtiolle. Tarkoituksena ei kuitenkaan ollut ilman erityistä syytä pysyttää omaisuutta valtiolla, vaan yleensä luovuttaa se edelleen kunnalle tai perittävän läheiselle.²⁹² PK 5:2:n sanamuodon mukaan Valtiokonttori *voi* päättää, että valtion saama omaisuus luovutetaan edelleen läheiselle tai kunnalle. Omaisuutta itselleen hakevalla ei siis ole subjektiivista oikeutta omaisuuden saamiseen, vaan se, kenelle ja kuinka paljon omaisuutta luovutetaan, jää Valtiokonttorin verrattain vapaaseen harkintavaltaan.²⁹³

Valtionperintöomaisuutta voidaan PK 5:2:n mukaan luovuttaa muun muassa *perittävän läheiselle*. Läheisen käsitettä ei ole perintökaareissa tarkemmin määritelty. Valtiokonttorin ratkaisukäytännössä käsitettä on tulkittu siten, että omaisuuden edelleenluovutus edellyttää erityistä läheisyyttä perittävän ja hakijan välillä. Tavanomaista serkusten tai ystävien välistä suhdetta ei ole pidetty riittävänä perusteena omaisuuden luovuttamiselle. Tyypiesimerkkinä erityisestä läheisyydestä on sen sijaan pidetty avopuolisoiden välistä suhdetta.²⁹⁴ Avoliitolta ei edellytetä lakisääteisyttä, vaan parisuhteessa yhdessä eläminen riittää erityisen läheisyyden kriteerin täyttämiseksi.²⁹⁵

Avopuolison asema osoitetaan hakijan omalla sekä todistajien kertomuksilla suhteen laadusta ja luonteesta. Kahden todistajan kirjallista todistusta siitä, että hakemuksessa kerrottu avoliitto on ollut olemassa, on pidetty Valtiokonttorin ratkaisukäytännössä välttämättömänä. Todistajien ei sen sijaan ole edellytetty olevan esteettömiä, vaan tästä vaatimuksesta on jouduttu tietyissä

²⁹² Perintölakivaliokunnan mietintö N:o 1/1964 s. 2–3. Enäjärvi: Valtion oikeudesta perintöön s. 374. Vrt. Ruotsissa omaksuttuun ratkaisuun, jossa perintö menee yleiseen perintörahoon (Allmänna arvsfonden), mikäli perittävän läheisimmät sukulaiset ovat serkkuja eikä hän ole tehnyt testamenttia. Vuosittain rahastolle luovutetaan noin 600 kuolinpesää. Rahaston varat käytetään yleishyödyllisiin tarkoituksiin lasten, nuorten, vammaisten ja vanhusten hyväksi (lag (2021:401) om Allmänna arvsfonden 1 §). Varojen käyttötarkoitusta perusteltiin sillä, että kyseiset käyttökohteet vastaavat paremmin useimpien perittävien tahtoa kuin perinnön meneminen suoraan valtion käyttöön. Ks. Prop. 1928:17 s. 67 ja Brattström – Singer – Jänterä-Jareborg: Rätt arv: fördelning av kvarlåtenskap s. 25 ja 37–39.

²⁹³ Enäjärvi: Valtion oikeudesta perintöön s. 374–375. Mikäli pesän perunkirjoitusarvo on yli 750 000 euroa, päätöksen tekee valtioneuvosto (PK 5:2.4 ja 5:4, Valtioneuvosto asetus valtion perintönä saaman omaisuuden luovuttamisesta 1257/2007 2 §).

²⁹⁴ Ks. Omaisuuden jakamisen periaatteet ja Kuopion HAO 26.1.2012 12/0058/2. Näin myös Valtiokonttorin lakimies Meloni, Anu. Videohaastattelu 11.10.2022.

²⁹⁵ Läheisen henkilön hakemus valtion perintönä saaman omaisuuden luovuttamiseksi.

tilanteissa joustamaan. Siten esimerkiksi eloonjääneen avopuolison lapsen on katsottu voivan todistaa suhteen laadusta.²⁹⁶ Todistajien kertomusten todenmukaisuutta on kuitenkin pyritty varmistamaan lisäämällä hakemuspohjaan muistutus siitä, että väärän todistuksen antaminen viranomaiselle on säädetty RL (rikoslaki 39/1889) 16:8:ssä rangaistavaksi.²⁹⁷ Myös väestötietojärjestelmän osoitemerkitöjä käytetään sen todentamisessa, että avopuolisot ovat asuneet yhdessä. Sen sijaan sillä, kuinka kauan avoliitto on kestänyt, ei ole Valtiokonttorin ratkaisukäytännössä katsottu olevan merkitystä tehtäessä päätöstä omaisuuden edelleenluovutuksesta. Ratkaisevaa on ollut suhteen todellinen luonne.²⁹⁸

PK 5:2.1 mukaan omaisuutta voidaan luovuttaa läheiselle, *jos se havaitaan olosuhteisiin katsoen kohtuulliseksi*. Oikeuskirjallisuudessa Aarnio ja Kangas ovat todenneet, että kohtuullisuutta arvioidaan hakijan näkökulmasta ottaen huomioon myös olosuhteet. Kohtuullisuusharkinnassa voitaisiin heidän mukaansa huomioida muun muassa hakijan varallisuusasema eikä läheinen henkilösuhde tällöin yksin riittäisi edelleenluovutukseen.²⁹⁹ Valtiokonttorin ratkaisukäytännössä kohtuullisuutta on kuitenkin arvioitu juuri läheisyysarvioon perustuen. Mikäli perittävän ja hakijan välinen suhde on ollut erityisen läheinen, on katsottu kohtuulliseksi, että hakijalle luovutetaan ainakin osa omaisuudesta. Läheisyyden intensiteetti sekä perittävän otaksuttu testamenttaustahto ovat vaikuttaneet luovutettavan omaisuuden määrään. Sen sijaan sille, mikä hakijan varallisuusasema hakemuksen tekohetkellä on, ei ole annettu harkinnassa merkitystä.³⁰⁰

On mahdollista, että kuolleen avopuolison omaisuuden edelleenluovutusta hakee sekä avoleski että perittävän kotikunta tai häneltä jääneen kiinteän omaisuuden sijaintikunta. Valtiokonttorin noudattamat ratkaisuperiaatteet antavat avopuolisolle kuitenkin vahvan aseman kuntahakijoihin nähden. Avopuolison ja kunnan hakemus omaisuuden luovuttamisesta eivät nimittäin kilpaile keskenään, vaan harkinnassa annetaan avopuolisolle etusija. Valtiokonttori harkitsee ensin, mitä omaisuutta voidaan luovuttaa avopuolisolle. Mikäli omaisuutta jää vielä

²⁹⁶ Valtiokonttorin lakimies Meloni, Anu. Videohaastattelu 11.10.2022.

²⁹⁷ Läheisen henkilön hakemus valtion perintönä saaman omaisuuden luovuttamiseksi.

²⁹⁸ Valtiokonttorin lakimies Meloni, Anu. Videohaastattelu 11.10.2022. Valtionperintöasioissa perittävien keski-ikä on 80 vuotta. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I, Perintöoikeus s. 191. Tällöin avosuhteenkin kesto on voinut olla pidempi kuin nuoremmilla henkilöillä yleensä.

²⁹⁹ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I, Perintöoikeus s. 203.

³⁰⁰ Valtiokonttorin lakimies Meloni, Anu. Videohaastattelu 11.10.2022. Ks. myös Kuopion HAO 26.1.2012 12/0058/2.

tämän jälkeen jäljelle, harkitaan, luovutetaanko omaisuutta kunnalle.³⁰¹ Käytännössä avopuoliso on Valtiokonttorin ratkaisukäytännössä ssanut koko perittävän omaisuuden itselleen, mikäli hän on pystynyt muun muassa todistajanlausunnoin osoittamaan olleensa perittävän avopuoliso.³⁰² Tällöin kunnan edelleenluovutusta koskeva hakemus on hylätty.

PK 5:2.2 mukaan omaisuutta ei voida luovuttaa, jos sen pysyttämiseen valtion omistuksessa tai sen käyttämiseen muulla tavoin on erityistä syytä. Tällaista omaisuutta voi olla muun muassa suoraan luonnonsuojelualueiksi tai vaihtomaiksi soveltuvat kiinteistöt taikka museaalisesti arvokkaat esineet.³⁰³ Omaisuus voidaan kuitenkin luovuttaa perittävän läheiselle, jos voidaan perustellusti otaksua, että luovutus vastaisi perittävän viimeistä tahtoa (PK 5:2.2). Läheisen, joka hakee omaisuutta itselleen, tulisi siis pystyä osoittamaan, että omaisuuden luovuttaminen hänelle vastaa perittävän testamenttaustahtoa. Muiden kuin avopuolisoiden osalta tätä säännöstä on Valtiokonttorin ratkaisukäytännössä tulkittu ankarasti. Hakijan on edellytetty pystyvän osoittamaan, että perittävä on sanonut tai muutoin osoittanut haluavansa kyseisen omaisuuden päätyvän juuri hakijan omistukseen.³⁰⁴ Tapauksessa Turun HAO 20.02.2007 07/0123/2 tällaisena osoituksena ei pidetty perittävän runsaat kaksi vuotta ennen kuolemaansa taloudellisten vaikeuksiensa vuoksi serkulleen tekemää myyntitarjousta.³⁰⁵ Avopuolisoiden osalta tulkinta ei kuitenkaan ole yhtä ankara: perittävän tahtona voidaan useimmiten olettaa olleen, että avopuoliso saa häneltä jääneen omaisuuden. Valtion erityinen käyttötarve onkin edelleenluovutusta koskevissa päätöksissä väistynyt muun muassa silloin, kun avopuolisolle on luovutettu omaisuutta.³⁰⁶ Seuraavasta tapauksesta ilmenee valtionperintäasioita koskevassa harkinnassa noudatettava etusijajärjestys. Ensin harkitaan, onko yksityishenkilölle ratkaisukäytännön mukaan syytä luovuttaa omaisuutta. Mikäli omaisuutta jää, se voidaan pysyttää valtiolla erityisen käyttötarpeen vuoksi tai luovuttaa perittävän kotikunnalle tai kiinteän omaisuuden sijantikunnalle.

³⁰¹ Valtiokonttorin lakimies Meloni, Anu. Videohaastattelu 11.10.2022.

³⁰² Vuonna 2021 Valtiokonttori teki 198 omaisuuden edelleenluovutusta koskevaa päätöstä, joista kahdeksassa avopuoliso oli hakenut perittävän koko omaisuutta ja saanut sen kokonaan. Vuoden 2022 syyskuun loppuun mennessä päätöksiä oli tehty 93, joista seitsemässä avopuoliso oli hakenut perittävän koko omaisuutta ja saanut sen kokonaan. Valtiokonttorin lakimies Meloni, Anu. Videohaastattelu 11.10.2022. Ks. myös Kuopion HAO 26.1.2012 12/0058/2.

³⁰³ Valtiokonttorin lakimies Meloni, Anu. Videohaastattelu 11.10.2022. Perintölakivaliokunnan mietintö N:o 1/1964 vp s. 3. Ks. myös Omaisuuden jakamisen periaatteet.

³⁰⁴ Valtiokonttorin lakimies Meloni, Anu. Videohaastattelu 11.10.2022.

³⁰⁵ Ks. Turun HAO 20.02.2007 07/0123/2.

³⁰⁶ Valtiokonttorin lakimies Meloni, Anu. Videohaastattelu 11.10.2022.

Tapauksessa VN/11917/2022 perittävän jäämistöön kuului kolme kiinteistöä, puoliosuus kahdesta kiinteistöstä sekä alle 100 000 euroa rahavaroja. Koko omaisuuden luovuttamista hakivat perittävän avopuoliso, jonka kanssa perittävä oli ollut avosuhteessa 15 vuotta sekä perittävän kotikunta. ELY-keskus puolestaan esitti, että osa kiinteistöistä pysytettäisiin valtion omistuksessa METSO-metsien suojeluohjelmakohteina sekä muina suojelukohteina. Valtioneuvoston päätöksen mukaan kuolinpesän koko omaisuus luovutettiin avopuolisolle ja kunnan hakemus hylättiin.

Mikäli perittävän jäämistöön kuuluu rahavaroja, pääsääntönä on, että yli 50 000 euron rahavaroista kolmasosa, yli 67 000 euron rahavaroista puolet ja yli 100 000 euron rahavaroista 60 prosenttia pysytetään valtiolla.³⁰⁷ Avopuolison ollessa hakijana, hänelle on kuitenkin vakiintuneen käytännön mukaan luovutettu näiden jakosäännösten estämättä koko jäämistöomaisuus sen suuruudesta riippumatta.³⁰⁸ Tätä voidaankin pitää perusteltuna, sillä omaisuuden luovuttaminen avopuolisolle vastaa tavallisesti perittävän oletettua tahtoa. Avopuolisolla on myös usein valtiota suurempi tarve saada omaisuus itselleen.³⁰⁹ Vaikka avopuolisot useimmiten hakevatkin koko perittävän omaisuuden luovuttamista itselleen³¹⁰, on ratkaisukäytännössä esiintynyt myös tapauksia, joissa avopuoliso on hakenut esimerkiksi vain kohtuulliseksi katsomansa rahamäärän tai vain muun kuin kiinteän omaisuuden luovuttamista itselleen. Mahdollisesti jäljelle jäävä kiinteä omaisuus on tällöin voitu pysyttää valtiolla, mikäli sille on erityistä käyttötarvetta ja yli jäävä omaisuus luovuttaa kunnalle.³¹¹

---

³⁰⁷ Tämä jakosuhte perustuu valtioneuvoston ja Valtiokonttorin ratkaisukäytäntöön. Ks. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I, Perintöoikeus s. 208. Valtiokonttorin lakimies Meloni, Anu. Videohaastattelu 11.10.2022.

³⁰⁸ Valtiokonttorin lakimies Meloni, Anu. Videohaastattelu 11.10.2022.

³⁰⁹ HE 49/1991 vp s. 4.

³¹⁰ Valtiokonttorin lakimies Meloni, Anu. Videohaastattelu 11.10.2022.

³¹¹ Ks. VM/1627/2019, jossa perittävän henkivakuutuksessa omaisille määrättyä summaa vastaavaa osuutta pesän rahavaroista haki perittävän seurustelukumppani, jonka kanssa perittävä oli ollut 30 vuotta kestäneessä suhteessa. Seurustelukumppanille luovutettiin hänen hakemansa osuus rahavaroista (172 000 euroa). Osa kiinteistöistä pidätettiin valtion omistuksessa Metsähallituksen pyynnöstä ja jäljelle jäänyt kiinteistö luovutettiin kunnalle. Ks. myös VM/1355/2017, jossa perittävän seurustelukumppani, jonka kanssa perittävä oli seurustellut 40 vuoden ajan, haki muun kuin kiinteän omaisuuden luovuttamista itselleen. Kiinteistöt pysytettiin valtion omistuksessa ja seurustelukumppanille luovutettiin hakemuksen mukaisesti kaikki muu omaisuus.

6 Avopuolisoiden keskinäinen jäämistösuunnittelu

6.1 Testamentti

6.1.1 Avopuolison asumisen turvaaminen testamentilla

Testamentti on ehkä käytetyin jäämistösuunnittelun keino.³¹² Myös avopuolisoiden välillä testamenttijärjestelyt ovat herättäneet kiinnostusta, mikä on luonnollista ottaen huomioon avopuolison heikon siviilioikeudellisen kuolemanvaraisturvan.³¹³ Avoleskelle ei ole laissa annettu subjektiivista oikeutta jäädä asumaan avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämään asuntoon avopuolisensa kuoleman jälkeen. Yhtenä tyypillisimmistä tavoitteista, joihin avopuolisot jäämistösuunnittelullaan pyrkivät, voidaankin pitää avolesken asumisen jatkuvuuden turvaamista. Keino tämän tavoitteen toteuttamiseen on ennen kaikkea asumisen turvaava testamentti.³¹⁴ Testamentti voidaan laatia myös keskinäisenä testamenttina, joka sisältää samalle testamenttiasiakirjalle laaditut kaksi eri jälkisaädöstä.³¹⁵ Tämä voi olla tarpeen erityisesti silloin, kun avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämä asunto on avopuolisoiden yhteisomistuksessa. Keskinäisellä testamentilla voidaan tällöin varmistaa se, ettei kuolemanvaraisturvan toteutuminen jää riippumaan siitä, kumpi avopuolisista kuolee ensin.³¹⁶

Avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämän asunnon yksin tai yhdessä avopuolisensa kanssa omistava voi tehdä avopuolisensa hyväksi omistusoikeustestamentin, jossa hän määrää asunnon tai oman omistusosuutensa siitä meneväksi kuolemansa jälkeen avopuolisolleen. Täysi omistusoikeustestamentti antaa saajalleen rajoittamattoman määräämisvallan omaisuuteen niin *inter vivos* kuin *mortis causa*. Omistusoikeustestamentin saajalla on näin ollen oikeus luovuttaa omaisuus vastikkeellisella tai vastikkeettomalla oikeustoimella, testamentata se haluamalleen

³¹² Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I, Perittävän jäämistösuunnittelu s. 79.

³¹³ Perintöoikeuden puuttuessa testamentin tekeminen avopuolison aseman turvaamiseksi on tärkeää. Gottberg: Omistusasunnon käytöstä parisuhteen päättyessä s. 609.

³¹⁴ Mahkonen: Parisuhde ja vanhemmuus: perheoikeudellinen tutkimus s. 141. Vuonna 1988 Euroopan neuvoston ministerikomitea hyväksyi suosituksen No. R (88) 3 avopuolisoiden välisten sopimusten ja testamenttien pätevydestä. Tämä suositus oli tarpeen, sillä joissakin maissa testamentin pätemättömyys seurasi tuolloin suoraan siitä, että se oli avopuolisoiden keskenään laatima ja tällä tavoin yleisen järjestyksen tai moraalin vastainen.

³¹⁵ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus 2, Testamenttioikeus s. 504.

³¹⁶ Mikäli toinen avopuolisista on yksipuolisesti peruuttanut keskinäisen testamentin, hän voi menettää siihen perustuvan oikeutensa, jos voidaan osoittaa, että määräykset edellyttivät toisiaan (PK 10:7). Keskinäisen testamentin peruuttamisesta ja siihen liittyvästä problematiikasta ks. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus 2, Testamenttioikeus s. 504–526. Ks. myös KKO 1961 II 139.

taholle sekä käyttää sitä luoton vakuutena ja nauttia sen tuotosta.³¹⁷ Avoleskellä, joka on testamentin nojalla saanut asuntoon omistusoikeuden, onkin asumisoikeuden lisäksi laajat mahdollisuudet hyödyntää asuntoa esimerkiksi myymällä asunto sen arvonnousun realisoimiseksi tai asumismuodon sopeuttamiseksi uuteen elämäntilanteeseensa.

Rajoitettu omistusoikeustestamentti eroaa omistusoikeustestamentista siten, että siinä on määrätty ensisaajan lisäksi testamentatulle omaisuudelle toissijaissaaja. Ensisaajalla ei tällöin ole oikeutta määrätä omaisuudesta mortis causa eli testamentata omaisuutta edelleen. Avopuolisoiden keskinäisissä testamenteissa tällaiset toissijaismääräykset ovat tyypillisiä.³¹⁸ Toissijaissaajiksi voidaan määrätä esimerkiksi lakimääräiset perilliset, jolloin varmistetaan, ettei testamentattu asunto jää avolesken kuoltua tämän sukuun, vaan siirtyy ensin kuolleen avopuolison perillisille. Toissijaismääräys voikin tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun avopuolisoilla on lapsia vain aikaisemmista suhteistaan eikä heillä siten ole yhteisiä perillisiä.

Sekä omistusoikeustestamentin että rajoitetun omistusoikeustestamentin nojalla saatu omaisuus voidaan ulosmitata avolesken veloista.³¹⁹ Näihin testamenttityyppeihin liittyykin riski siitä, että asunto, joka on testamentattu ylivelkaiselle avoleskelle omistusoikeudella, joudutaan myymään hänen velkojensa maksamiseksi. Tällöin tavoite avolesken asumisen jatkuvuuden turvaamisesta epäonnistuu.

Mikäli avopuoliso saa testamentilla omaisuutta omistusoikeudella, hänen tulee maksaa siitä perintöveroa.³²⁰ Jos avopuolisot ovat olleet aiemmin keskenään avioliitossa tai heillä on tai on ollut yhteinen lapsi, eloonjäänyt avopuoliso kuuluu ensimmäiseen perintöveroluokkaan avolesken tavoin (perintö- ja lahjaverolaki 378/1940, PerVL 11.3 §; tuloverolaki 1535/1992, TVL 7.3 §).³²¹ Ensimmäiseen

³¹⁷ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu s. 104–105.

³¹⁸ Norri: Perintö ja testamentti: käytännön käsikirja s. 121.

³¹⁹ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu s. 104–105. Velallisen vakituinen asunto ulosmitataan ulosmittausjärjestyksen mukaan kuitenkin vasta viimeisenä (UK 24:1). Ks. tarkemmin omaisuuden ulosmittausjärjestyksestä ja siitä poikkeamisesta Linna – Leppänen: Ulosotto-oikeus II, Ulosmittaus ja myynti s. 78–84.

³²⁰ Norjassa avopuolisolta perintönä saatu omaisuus on perintöverolain (Lov om avgift på arv og visse gaver (arveavgiftsloven) av 19. juni 1964 nr. 14) 4.4 §:n mukaan perintöverosta vapaata. Ks. lakimuutoksen perusteluista Ot.prp. nr. 75 (2001–2002) s. 4. Myös Ruotsissa perintöverosta on luovuttu 1.1.2005 lähtien. Ks. perusteluista Prop. 2004/05:25 s. 22–25.

³²¹ Jako lakisäätöihin ja lailla sääntelemättömiin avoliittoihin ei siis suoraan vastaa jakoa ensimmäiseen ja toiseen perintöveroluokkaan. Avoliiton kestolla ei nimittäin ole vaikutusta siihen, kumpaan perintöveroluokkaan avoliitto kuuluu. Aiempi avioliitossa olo puolestaan, jolla ei ole avoliittolain soveltumisen kannalta merkitystä, merkitsee avopuolison kuulumista ensimmäiseen perintöveroluokkaan. Ks. avopuolison määritelmästä avoliittolaissa AvOL 3 §.

perintöveroluokkaan kuuluva avopuoliso saa hyväkseen myös 90 000 euron puoliso vähennyksen, jolloin kyseinen summa vähennetään hänen veronalaisesta perintöosuudestaan (PerVL 12.1 §). Perintöverotuksen alarajan ollessa 20 000 euroa (PerVL 14 §) avopuoliso voi testamentata alle 110 000 euron arvosta omaisuutta avopuolisolleen verovapaasti. Muut avopuolisot kuuluvat toiseen eli korkeampaan perintöveroluokkaan (PerVL 11.1 §) eivätkä he saa hyväkseen puoliso vähennystä. Mikäli avopuoliso kuuluu toiseen perintöveroluokkaan, ankara perintöverovelvollisuus voi johtaa jopa siihen, että avolesken on veron maksamiseksi realisoitava testamentilla saamansa asunto.³²² Myöskään tässä tapauksessa omistusoikeustestamentilla ei päästä avolesken asumisen jatkuvuuden turvaamisen tavoitteeseen, johon jäämistösuunnittelulla on pyritty.

Vartenotettavana vaihtoehtona omistusoikeustestamentille erityisesti pyrittäessä turvaamaan ylivelkaisen tai toiseen perintöveroluokkaan kuuluvan avopuolison asumista on käyttöoikeustestamentti. Käyttöoikeutta ei nimittäin voida ulosmitata sen saajan velasta eikä käyttöoikeuden alaista omaisuutta myöskään sen omistajan velasta (UK 4:19.1:n 5 kohta, PK 12:4.1, PK 12:6.1). Velkojien saamisoikeudet eivät siten estä avolesken asumisen jatkuvuuden toteutumista. Käyttöoikeus on myös perintöverosta vapaata.³²³

Käyttöoikeustestamenttia voidaan pitää hyvänä vaihtoehtona myös tilanteissa, joissa halutaan varmistaa, ettei ensisaajana oleva avopuoliso hävitä omaisuutta toissijaissaajien, esimerkiksi ensiksi kuolleen avopuolison perillisten, vahingoksi.³²⁴ Nimensä mukaisesti käyttöoikeustestamentti antaa saajalleen käyttöoikeuden omaisuuteen eli oikeuden hallita sitä ja nauttia sen tuotosta (PK 12:3.1).³²⁵ Käyttöoikeuden haltijalla ei sen sijaan ole oikeutta luovuttaa käyttöoikeuden alaista omaisuutta ilman omistajan lupaa (PK 12:3.2). Käyttöoikeuden yhteisenä kotina käytettyyn asuntoon saanut avoleski voi siis jatkaa asunnossa asumista, mutta hän ei voi myydä sitä toiselle. Toisaalta myös avolesken asema on suojattu

³²² Esimerkiksi 200 000 euron arvoisen asunnon testamentilla saava toiseen perintöveroluokkaan kuuluva avopuoliso joutuu maksamaan perintöveroa 49 500 euroa. Ensimmäiseen perintöveroluokkaan kuuluva avopuoliso maksaisi vastaavassa tilanteessa perintöveroa 10 000 euroa, kun otetaan huomioon 90 000 euron puoliso vähennys (PerVL 14 §).

³²³ Mikkola: Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa s. 103. Käyttöoikeustestamentilla on mahdollisuus saada aikaan myös omistajattoman tilan testamentti, mikäli ensiksi kuolleella avopuolisolla ei ole rintaperillisiä ja hän määrää testamentissaan, että hänen perillisensä saavat omaisuuteen omistusoikeuden vasta käyttöoikeuden lakattua. Aarnio – Kangas – Rabinä: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s. 55. Tällä tavoin uuden omistajan perintöverovelvollisuuden alkamisajankohta saadaan siirrettyä avolesken kuoleman jälkeiseen aikaan ja avolesken asuminen puolestaan turvattu verovapaasti. Puronen: Perintö- ja lahjaverotus s. 142–143. Mannisen mukaan tällä tavoin saavutetaan paras verosäästö avopuolisoiden välillä tilanteessa, jossa avoleski kuuluu toiseen perintöveroluokkaan. Manninen: Sijoittajan verosuunnittelu s. 377.

³²⁴ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 596.

³²⁵ Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 540.

omistajan luovutustoimia vastaan. Omistaja ei nimittäin saa käyttöoikeuden haltijan suostumuksetta luovuttaa oikeuden kohteena olevaa omaisuutta eikä siitä muullakaan tavoin määrätä (PK 12:6.1).

Mikäli testamentintekijällä on rintaperillisiä, tulee jäämistösuunnittelussa ottaa huomioon heidän oikeutensa lakiosaan, joka on puolet heille lakimääräisen perimisjärjestyksen mukaan tulevan perintöosan arvosta (PK 7:1.2). Testamentti on nimittäin perillistä kohtaan tehoton siltä osin kuin se estää häntä saamasta lakiosansa jäämistöstä tai rajoittaa hänen oikeuttaan määrätä lakiosana tulevasta omaisuudesta (PK 7:5.1).³²⁶ Perittävä, jolla on rintaperillisiä, ei toisin sanoen voi tehokkaasti määrätä omistamansa asunnon omistusoikeutta tai käyttöoikeutta testamentilla avopuolisolleen, ellei pesään sisälly tarpeeksi muuta omaisuutta, josta lakiosat voidaan täyttää rasitteista vapaana.³²⁷

AOYL (asunto-osakeyhtiölaki 1599/2009) 2:4.2:sta seuraa ensinnäkin, että huoneiston hallintaan oikeuttavilla osakkeilla tulee kaikilla olla sama omistaja tai samat omistajat eikä samaan osakeryhmään kuuluvia osakkeita voida siis jakaa niin, että lakiosaperillisen lakiosa täytettäisiin osalla osakkeista ja osan saisi avopuoliso testamentin nojalla.³²⁸ Toisaalta vaatimuksesta, jonka mukaan kaikilla osakkeilla tulee olla sama omistaja seuraa myös se, että omistajaan kohdistuvien rajoitusten tulee olla kaikkien osakkeiden osalta samat.³²⁹ Ei ole siis mahdollista tehokkaasti rajata käyttöoikeutta koskemaan vain osaa osakkeista, jolloin käyttöoikeudesta vapaat osakkeet käytettäisiin lakiosaperillisen lakiosan täyttämiseen.

Tilanteessa, jossa avopuolison hyväksi tehdyn omistus- tai käyttöoikeustestamentin täytäntöönpano johtaisi siihen, että lakiosaperillisen oikeus saada lakiosansa jäämistöstä estyy

³²⁶ Näin asia on myös Ruotsissa (Ärvdabalk (1958:637) 7:5) Ks. myös Lundén –Molin: Samboboken: juridik, ekonomi, beskattning s. 126. Norjassa sen sijaan avopuolison lakimääräinen perintöoikeus ja avopuolison hyväksi tehty testamentti menevät lakiosaperillisen lakiosaoikeuden edelle. Avopuolisolla on lakimääräistä perintöoikeutta vastaava oikeus saada kuolleen avopuolisonsa jäämistöstä nelinkertainen Norjan kansaneläkelaitoksen määrittämä perusmäärä (grunbeløp), jos avopuolisot ovat asuneet yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta ja avopuolison hyväksi on tehty testamentti (arveloven 13 §). Vrt. Ruotsin "den lilla basbeloppsregelnin". Ks. tästä alaviite 46. Norjan perintökaareen tehtävistä muutoksista annettussa lakiehdotuksessa todettiin kuitenkin, etteivät avopuolisot eri syistä useinkaan ryhdy testamentin laatimiseen toistensa hyväksi. Ks. Ot.prp. nr. 73 (2007–2008) s. 14. Perintölakivaliokunta ehdottikin, että yli viisi vuotta yhdessä asuneille avopuolisolle annettaisiin aviopuolisoita vastaava lakimääräinen perintöoikeus. Ks. NOU 2014:1 s. 48–49. Tämä ehdotus kuitenkin hylättiin. Ks. Prop. 107 L (2017–2018) s. 67.

³²⁷ Gottberg: Omistusasunnon käytöstä parisuhteen päättyessä s. 609.

³²⁸ Ks. osakkeiden jakamattomuudesta tarkemmin Jauhiainen – Järvinen – Nevala: Asunto-osakeyhtiölaki s. 91–92.

³²⁹ Gottberg: Omistusasunnon käytöstä parisuhteen päättyessä s. 609–610.

tai hänen oikeutensa määrätä lakiosana tulevasta omaisuudesta rajoittuu, testamentti voidaankin panna täytäntöön vain kahdessa tapauksessa. Ensimmäkin lakiosaperillinen voi antaa nimenomaisen suostumuksen siihen, että testamentti lakiosan loukkauksesta huolimatta pannaan täytäntöön.³³⁰ Toiseksi avopuoliso voi, mikäli hänellä on tähän tarpeeksi varoja, suorittaa lakiosaa vastaavan tai siitä puuttuvan määrän lakiosaperilliselle rahana (PK 7:5.2). Mikäli ensin kuolleen avopuolison omistama asunto muodostaa valtaosan hänen jäämistöstään, kuten usein on asian laita³³¹, ja hänellä on rintaperillisiä, testamentilla tavoiteltu avolesken asumisen jatkuvuus jääkin viime kädessä riippumaan lakiosaperillisen suostumuksesta, jollei avoleskellä ole taloudellisia mahdollisuuksia maksaa lakiosia rahana. Testamentilla ei tästä syystä voida varmasti taata avolesken oikeutta jäädä asumaan yhteiseen kotiin.

Mikäli avopuolisot ovat asuneet vuokra-asunnossa, avolesken oikeus jatkaa asumista yhteisessä kodissa avopuolisonsa kuoleman jälkeen on erityislainsäädännössä turvattu eikä oikeuden toteutuminen siten edellytä testamenttimääräystä. Avopuolisolla on oikeus kuolinpesän asemesta jatkaa vuokrasuhdetta avopuolisonsa kuoltua, jollei vuokranantajalla ole perusteltua syytä vastustaa sitä. Tämä oikeus hänellä on riippumatta siitä, oliko huoneisto ensin kuolleen avopuolison yksin vai avopuolisoiden yhdessä vuokraama (laki asuinhuoneiston vuokrauksesta 481/1995, AsHVL 11 §, 46 §).³³²

Asumisoikeusasunnoista annettuun lakiin (laki asumisoikeusasunnoista 393/2021, AsOikL) ei kuitenkaan sisälly AsHVL 46 §:ää vastaavaa erityissäännöstä. Asumisoikeus kuuluu asumisoikeuden haltijan kuoltua tämän kuolinpesään (AsOikL 66.1 §), ellei testamentista muuta johdu. Muun muassa avopuolison asemaa suhteessa testamentinsaajiin ja perillisiin suojataan kuitenkin AsOikL 66.2 §:ssä, jossa säädetään perittävän kuollessa vakinaisesti

³³⁰ Gottbergin mukaan pankkien notariaateista on saatu tietoja siitä, että testamenttitoimeksiantoja teettäneet avopuolisot ovat saattaneet jopa päätyä solmimaan avioliiton, kun he ovat havainneet, etteivät he avopuolisoina voi testamentteinkaan aukottomasti taata avoleskelle asumissuojaa. Avioleski saa rintaperillisten jakovaatimuksen estämättä pitää jakamattomana hallinnassaan puolisoien yhteisenä kotina käytetyn asunnon (PK 3:1a). Gottberg: Omistusasunnon käytöstä parisuhteen päättyessä s. 609–610.

³³¹ Asunto ja tavanomainen asuntoirtoimisto muodostavat useissa tapauksissa jäämistön pääasiallisen varallisuuden. Ks. HE 225/1982 vp s. 4.

³³² Ruotsissa avopuolisolla on oikeus ottaa haltuunsa kuolleen avopuolisonsa vuokraama vuokra-asunto tai asunto, johon kuolleella avopuolisolla on asumisoikeus, jos eloonjääneellä avopuolisolla on tarve asunnolle ja haltuunoton voidaan katsoa olevan olosuhteet huomioon ottaen kohtuullista. Jos avopuolisolla ei ole tai ei ole ollut yhteisiä lapsia, haltuunotto voidaan tehdä vain, jos siihen on erityisiä syitä. Asunnon haltuun ottaneen avopuolison tulee maksaa tästä kuolinpesälle korvaus (sambolag 22 §). Ks. tästä tarkemmin Håkansson: Sambolagen: en kommentar s. 66–69. Velvollisuus korvauksen maksamiseen johtaa usein siihen, että haltuunoton voidaan katsoa olevan kohtuullista. Ks. Brattström – Singer – Jänterä-Jareborg: Rätt arv: fördelning av kvarlätenskap s. 87.

huoneistossa asuneen perheenjäsenen oikeudesta lunastaa asumisoikeus itselleen tilanteessa, jossa se on perinnön tai yleisjälkisäädöksen nojalla siirtynyt jollekin, joka ei ole tällöin asunut huoneistossa. Mikäli ensin kuollut avopuoliso on testamentannut koko omaisuutensa tai määräosan siitä henkilölle, joka ei hänen kuolinhetkellään asunut huoneistossa, on avopuolisolla oikeus lunastaa tällaisen henkilön testamentin nojalla sama asumisoikeus itselleen. Sama oikeus avopuolisolla on, mikäli asumisoikeus on mennyt perintönä jollekin sellaiselle ensin kuolleen avopuolison perilliselle, joka ei tämän kuolinhetkellä asunut huoneistossa.

Kuten AsOikL 66.2 §:n sanamuodosta ilmenee, lunastusmahdollisuus ei koske tilanteita, joissa perittävä on erityisjälkisäädöksellä eli legaatilla määrännyt asumisoikeuden menevän tietylle henkilölle hänen kuolemansa jälkeen.³³³ Lunastusoikeutta ei myöskään ole, mikäli asumisoikeus on mennyt perintönä esimerkiksi perittävän rintaperilliselle, joka asui perittävän kuolinhetkellä samassa huoneistossa. On lisäksi huomioitava, että säännös oikeuttaa *lunastamaan* asumisoikeuden, eikä saamaan sitä vastikkeetta perinnön tavoin. Avopuolison tulee siis suorittaa asumisoikeudesta lunastushinta, mikäli hän haluaa sen itselleen. Nämä näkökohdat huomioon ottaen lakisäätöistä lunastusmahdollisuudesta huolimatta asumisoikeuden testamenttaamista avopuolisolle on syytä harkita. Testamentilla voidaan varmistaa, ettei avopuolison asumisen jatkuvuus jää riippumaan ainakaan siitä, onko hänellä tarpeeksi varoja lunastushinnan maksamiseen.

6.1.2 Panoksen korvaaminen testamenttimääräyksellä

Avopuolison kuoleman jälkeen avoleski saattaa omaisuuden erottelussa vaatia hyvitystä yhteistalouden hyväksi antamastaan panoksesta (AvoL 8 §). Avolesken oikeudesta hyvitykseen, hyvityksen määrästä ja hyvityksenä annettavasta omaisuudesta voi kuitenkin olla vaikeaa päästä hänen ja ensin kuolleen avopuolison perillisten välillä sopuun, kun perillisillä ei ole välttämättä tietoa siitä, kuinka paljon ja millä tavoin avopuolisot ovat liittonsa aikana yhteistalouteen panostaneet. Perillisillä on myös omassa intressissään saada mahdollisimman paljon omaisuutta kuolleen avopuolison jäämistöstä itselleen. Velvollisuuteen maksaa hyvitystä voidaankin varautua kuoleman varalta sopimalla hyvityksen määrästä ja hyvityksenä

---

³³³ Ks. yleisjälkisäädöksen ja legaatien välisestä rajankäynnistä Lohi: Legaatinsaajan oikeusasemasta s. 13–27.

annettavasta omaisuudesta avopuolisoiden kesken tätä koskevalla testamenttimääräyksellä.³³⁴ Tapauksessa Kouvolan HO 10.10.2002 S 01/854 oli kyse seurustelukumppanien sopimuksesta korvata miehen antama työ- ja rahapanos testamentilla:

Miehen seurustelukumppaninsa omaisuuteen antaman työ- ja rahapanoksen korvaamisesta oli tehty suullinen sopimus ja testamenttimääräys. Mies oli purkanut naisen kiinteistöllä sijainneen rantasaunan ja rakentanut tilalle uuden. Osapuolten kesken oli suullisesti sovittu, että vastikkeeksi rakentamisesta aiheutuneista kustannuksista nainen testamenttaisi rantasaunan miehelle ja mikäli nainen haluaisi luopua rantasaunasta elinaikanaan, miehellä olisi siihen etuosto-oikeus ja oston yhteydessä mahdollisuus vähentää kauppahinnasta rakentamisesta aiheutuneet kustannukset. Nainen oli tehnyt miehen hyväksi testamenttimääräyksen, jonka hän oli kuitenkin myöhemmin välirikon johdosta peruuttanut. Tästä tiedon saatuaan mies nosti kanteen, jossa hän vaati naiselta korvausta rakentamisesta aiheutuneista kustannuksista. Käräjäoikeus totesi naisella olleen oikeus peruuttaa testamentti, sillä lupaus olla peruuttamatta testamenttia ei ole sitova (PK 10:5.2). Testamentin peruuttamisesta huolimatta miehellä oli kuitenkin käräjäoikeuden mukaan oikeus saada korvaus rakentamisesta aiheutuneista kohtuullisista kustannuksista, sillä lupaus työn ja kulujen korvaamisesta testamenttimääräyksellä oli ollut edellytys sille, että mies ryhtyi työsuoritukseen. Hovioikeudessa ratkaisu pysytettiin pääosin käräjäoikeuden perusteluiden varassa, mutta korvauksen määrää korotettiin.³³⁵

Edellä selostetussa tapauksessa seurustelukumppanit olivat ennen miehen ryhtymistä purku- ja rakennustyöhön sopineet työn ja kulujen korvaamisesta testamenttimääräyksellä. Vaikka testamentti olikin peruutettu, jälkikäteen puuttuminen sopimuksen edellytysten raukeamiseen oli mahdollista yleisiin velvoiteoikeudellisiin oppeihin perustuen.³³⁶ Tilannetta tarkasteltiin sopimuksen purkautumista koskevien periaatteiden mukaan ja oikeudellinen tila pyrittiin palauttamaan sellaiseksi kuin se olisi ollut ilman sopimusta.³³⁷

³³⁴ Muun muassa hyvityksen edellytyksiä ja hyvitykseen oikeuttavia panoksia on käsitelty luvussa 3.

³³⁵ Ks. myös KKO 1960 II 27, jossa A oli rakentanut B:n omistamalle tilalle asuinrakennuksen osittain omilla ja osittain B:n tarveaineista. Työn korvaamisesta oli tehty suullinen sopimus, jossa sovittiin muun muassa siitä, että B testamenttaisi A:lle omaisuutensa. Kun B oli myöhemmin peruuttanut testamentin osapuolten välisen rikkouduttua, hänet veloitettiin maksamaan A:lle korvausta perusteettomasti saamastaan edusta.

³³⁶ Kolehmainen – Räbinä: Jäämistösuunnittelu s. 313–314.

³³⁷ Näin myös tapauksessa KKO 1960 II 27. Ks. sopimuksen edellytysten raukeamisesta tarkemmin Norros: Velvoiteoikeus s. 581–583.

Mikäli avopuolisot sopivat hyvityksen maksamisesta testamenttimääräyksin, tulee siis ottaa huomioon, että testamentti on aina tekijänsä peruutettavissa.³³⁸ Testamentin peruuttaminen ei kuitenkaan johda siihen, että avopuoliso menettäisi oikeutensa hyvitykseen antamastaan panoksesta.³³⁹ Siinäkin tapauksessa, että panoksen hyvittämisestä testamenttimääräyksellä on sovittu vasta panoksen antamisen jälkeen, jolloin lupaus määräyksen tekemisestä ei ole voinut olla panoksen antamisen edellytyksenä, avopuoliso voi vaatia panoksen korvaamista AvoL 8 §:n hyvityssäännökseen tai perusteettoman edun palautukseen vedoten. Peruutettua testamenttia voitaneen myös hyödyntää todisteena annetusta panoksesta, kun avolesken oikeutta hyvitykseen arvioidaan avopuolisonsa kuoleman jälkeen.

Vaikka hyvitystä koskeva testamenttimääräys olisikin peruutettu, avoleskellä on siis edelleen oikeus vaatia hyvitystä omaisuuden jäämistöerottelussa. Hyvityksen osoittaminen avoleskelle merkitsee tällöin velkasuhteen vahvistamista.³⁴⁰ Velkojana avoleski saa suorituksen saatavalleen ennen perinnönjakoa ja siten ennen perintö- ja lakiosien täyttämistä.³⁴¹ Jos avoleskelle on sen sijaan testamentissa osoitettu omaisuutta, tulee ottaa kantaa siihen, mikä hänen asemansa on suhteessa lakiosaperillisiin.³⁴² Tapauksessa KKO 1982 II 43 A määräsi B:n hänen hyväkseen tekemän työn korvaamisesta testamentilla. A:n ja B:n välillä katsottiin työn suorittamisaikana olleen voimassa myös työsopimuslaissa tarkoitettu vastikkeeseen oikeuttanut työsuhde. Tekemällä testamentin A mahdollisti B:lle vaihtoehtoisen tavan vaatia työstään vastiketta testamentin perusteella. Tällöin tuli määritellä, loukkasiko testamentin täytäntöönpano lakiosia.³⁴³ Kun panoksen korvaamisesta on tehty testamenttimääräys, myös tässä tilanteessa testamentintekijänä oleva panoksen vastaanottanut osapuoli on antanut avoleskelle mahdollisuuden vedota testamenttiin hyvitysoikeutensa toteuttamiseksi. Mikäli avoleski vaatii oikeutensa toteuttamista testamentin perusteella, hänen asemansa arvioidaneen

---

³³⁸ Panos voidaan korvata myös antamalla peruuttamaton henkivakuutuksen edunsaajamääräys avopuolison hyväksi. Ks. tästä alaluku 6.2.2.

³³⁹ Yleisesti ottaen testamenttauluslupauksen peruuttamiseen perustuva jäämistösuunnittelu ei menesty, sillä peruuttaminen johtaa edun saaneen tahon velvollisuuden maksaa perusteettoman edun palautusta. Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu s. 313–314. Ks. myös KKO 1972 II 26 ja KKO 1960 II 27.

³⁴⁰ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 442–443.

³⁴¹ Ks. tarkemmin ns. velkojien etusijan periaatteesta Lohi: Vastuu kuolleen henkilön velasta: jäämistöomaisuuden arvoon rajoittuva vastuu s. 176–177.

³⁴² Aarnion ja Kankaan mukaan testamentinsaaja saa velkojan aseman esimerkiksi siinä tapauksessa, että testamentintekijä on testamentissa tunnustanut olevansa velkaa hyväkseen tehdystä työstä määräsunnan. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus 2, Testamenttioikeus s. 37.

³⁴³ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu s. 312.

samalla tavoin kuin testamentinsaajan asemaa, jolloin lakiosaperillisten oikeudesta lakiosaan riippuu, voidaanko testamentti panna täytäntöön.

6.2 Henkivakuutus

6.2.1 Edunsaajamääräys avopuolison hyväksi

Omistajan mahdollisuudet määrätä omaisuudestaan kuolemansa varalta jälkeen elävien hyväksi eivät rajoitu testamentin tekemiseen³⁴⁴, vaan kuolemanvaraista pääomahenkivakuutusta voidaan hyödyntää testamentin ohella tai sijasta jäämistösuunnittelun keinona.³⁴⁵ Pääomahenkivakuutukselle on tyypillistä, että vakuutuksenottaja suorittaa henkivakuutussopimuksen perusteella vakuutuksenantajalle vakuutusmaksuja tietyin väliajoin tai suurempana kertasuorituksena.³⁴⁶ Vakuutuksenantaja puolestaan sitoutuu suorittamaan vakuutuksenottajalle, muulle vakuutetulle tai henkivakuutuksen edunsaajaksi määrätylle rahamääräisen vakuutuskorvauksen, jos vakuutuksenottajaa tai muuta vakuutettua kohtaa vakuutustapahtuma.³⁴⁷ Kuolemanvaravakuutuksen kyseessä ollessa vakuutustapahtuma on vakuutetun kuolema.³⁴⁸

Jos vakuutuksenottaja on määrännyt henkivakuutukselle edunsaajan, vakuutetun kuoleman johdosta suoritettava vakuutuskorvaus ei kuulu vakuutetun kuolinpesään (VakSopL 47.3 §). Vakuutuskorvausta ei näin ollen voida käyttää perittävän tai pesän velkojen kattamiseksi³⁴⁹ eivätkä perillisten oikeudet, esimerkiksi rintaperillisten oikeus lakiosaan, lähtökohtaisesti rajoita edunsaajan oikeutta saada vakuutuskorvausta.³⁵⁰ Henkivakuutusta voidaankin pitää

³⁴⁴ Suomessa testamentti on ainoa tapa, jolla perittävä voi tehokkaasti määrätä *jäämistöstään*. Jos edunsaajamääräys on voimassa, vakuutuskorvaus ei kuitenkaan kuulu vakuutetun kuolinpesään (VakSopL 47 §).

³⁴⁵ Ks. eri vakuutuslajeista Kaukonen: Henkivakuutus s. 84–98.

³⁴⁶ Kangas: Suomen henkivakuutuslaki s. 115.

³⁴⁷ Kolehmainen – Råbinä: Jäämistösuunnittelu I, Perittävän jäämistösuunnittelu s. 258. Vakuutuskorvaus kuuluu perintöverotuksen piiriin, mikäli avopuolisot ovat aikaisemmin olleet keskenään avioliitossa tai jos heillä on tai on ollut yhteinen lapsi (TVL 36.1.1 §, 34.3.2 §, 7.3 §; PerVL 7 a §). Muiden avopuolisoiden saamat vakuutuskorvaukset ovat veronalaista pääomatulona koko määrästä (TVL 34.1 §)

³⁴⁸ Kangas: Suomen henkivakuutuslaki s. 117.

³⁴⁹ Kolehmainen – Råbinä: Jäämistösuunnittelu s. 215. Kangas: Suomen henkivakuutuslaki s. 358. Vakuutusmaksujen ollessa perittävän oloihin ja varoihin nähden ylisuuria, velkoja voi kuitenkin vaatia konkurssimenettelyssä takaisinsaantia (VakSopL 56 §). VakSopL 56 §:n ohella henkilövakuutus voi olla peräytettävissä myös TakSL (laki takaisinsaannista konkurssipesään 758/1991) 5 §:n nojalla. Ks. Tuomisto: Takaisinsaanti s. 115.

³⁵⁰ Ruotsin vakuutussopimuslain (försäkringsavtalslag 2005:104) 14:7.2:ssa säädetään mahdollisuudesta edunsaajamääräyksen kohtuullistamiseen, jos sen soveltaminen johtaisi vakuutuksenottajan puolison tai

testamenttia tehokkaampana jäämistösuunnittelun keinona, sillä se mahdollistaa varallisuuden ohjaamisen ohi kuolinpesän varojen suoraan edunsaajalle muun muassa lakiosaperillisten oikeuksien estämättä. Vain siinä tapauksessa, että vakuutuksenottajan elinaikanaan maksamat vakuutusmaksut katsotaan ylisuuriksi eli niiden katsotaan olleen kohtuuttomia vakuutuksenottajan oloihin ja varoihin nähden, vakuutusmaksut on perintöosaa määrättäessä luettava pesän varojen lisäykseksi (PK 7:4).³⁵¹ Edunsaaja voidaan tällöin velvoittaa vastaamaan lakiosan täydennyksestä, jollei reaalin jäämistövarallisuus riitä laskennallisten lakiosien täyttämiseen (PK 7:8).

Mikäli vakuutuksenottajana oleva avopuoliso haluaa määrätä henkivakuutuksensa edunsaajaksi avopuolionsa, hänen tulee tehdä tämän hyväksi edunsaajamääräys. Edunsaajamääräyksellä tarkoitetaan henkivakuutus sopimukseen liitännäistä vakuutuksenottajan erillistä määräystä siitä, kenelle vakuutussumma on maksettava vakuutustapahtuman johdosta.³⁵² Edunsaajamääräyksen muotoilussa ja sen tehokkaaksi saattamisessa on syytä ottaa huomioon tietyt määräyksen antamiseen ja sen tulkintaan liittyvät epävarmuustekijät, joilla on merkitystä jäämistösuunnittelun onnistumisessa.³⁵³

Yhtäältä edunsaajamääräyksen antamisessa tulee ottaa huomioon VakSopL 48 §:ssä säädetty edunsaajamääräyksen muotovaatimus: edunsaajamääräys tulee kirjallisesti ilmoittaa vakuutuksenantajalle tai muutoin se on mitätön. Tämän muotovaatimuksen täyttää esimerkiksi vakuutusyhtiölle osoitettu kirje, jossa ilmoitetaan edunsaajamääräyksestä.³⁵⁴ Sen sijaan

---

rintaperillisen kannalta kohtuuttomaan lopputulokseen. Tällöin edunsaajamääräystä voidaan kohtuullistaa siten, että vakuutuskorvaus maksetaan osittain tai kokonaan puolisolalle tai rintaperillisille. Kohtuullisuusarvioinnissa otetaan huomioon edunsaajamääräyksen tarkoitus sekä edunsaajan, puolison ja rintaperillisten taloudelliset olosuhteet. Puolisolla tarkoitetaan vakuutus sopimuslaissa myös avopuolisoa (försäkringsavtalslag 14:6). Ks. tästä lisää Bengtsson: Försäkringsavtalsrätt s. 488–490.

³⁵¹ Oikeuskirjallisuudessa on esitetty eri suuntaisia kantoja siitä, minkä ajankohdan mukaan kohtuuttomuutta arvioidaan. Ks. Kangas: Suomen henkivakuutus oikeus s. 372–373. Vrt. Kolehmainen – Räbinä: Jäämistösuunnittelu s. 200, Kolehmainen – Räbinä: Jäämistösuunnittelu I, Perittävän jäämistösuunnittelu s. 271–272 ja Rautiala: Perintö ja testamentti uuden perintökaaren mukaan s. 136. Ks. myös ylisuuria vakuutusmaksuja koskenut tapaus Turun HO 13.3.2003 S 01/1180, jossa vakuutusmaksun kohtuuttomuutta arvioitiin suhteessa sen suoritus hetken olosuhteisiin ja kuolinpesän varoihin lisättiin vakuutusmaksut siltä osin kuin ne ylittivät vakuutuksenottajan kolmen kuukauden eläkkeen määrän. Ylisuuresta vakuutusmaksusta tehtiin siis tapauksessa ns. kohtuullisuusvähennys. Tällaisen kohtuullisuusvähennyksen kannalla on Kangas. Ks. Kangas: Suomen henkivakuutus oikeus s. 373. Vrt. Kolehmainen – Räbinä: Jäämistösuunnittelu I, Perittävän jäämistösuunnittelu s. 274.

³⁵² Kangas: Suomen henkivakuutus oikeus s. 152. Hoppu – Hemmo: Vakuutus oikeus s. 412.

³⁵³ Kolehmainen – Räbinä: Jäämistösuunnittelu I, Perittävän jäämistösuunnittelu s. 263.

³⁵⁴ Kangas: Suomen henkivakuutus oikeus s. 166.

testamentilla annettu edunsaajamääräys ei täytä muotovaatimusta, mikäli testamenttia ei ole annettu vakuutuksenantajalle tiedoksi.³⁵⁵

Toisaalta tulee kiinnittää huomiota edunsaajamääräyksen muotoiluun. Avopuoliso voidaan määrätä edunsaajaksi nimeltä mainiten (erityinen edunsaajamääräys). Tällaista edunsaajamääräystä voidaan pitää tehokkaimpana, sillä nimeltä mainitun edunsaajan henkilöstä ei syntyne epäselvyyttä.³⁵⁶ Oikeuskirjallisuudessa on sen sijaan esitetty erilaisia tulkintoja siitä, oikeuttaako "avopuolisolle" tehty yleinen edunsaajamääräys avopuolison saamaan vakuutuskorvauksen vakuutetun kuoltua. Kankaan, Kolehmainen ja Räbinän mukaan yleistä edunsaajamääräystä voidaan käyttää myös silloin, kun tarkoituksena on määrätä avopuoliso henkivakuutuksen edunsaajaksi.³⁵⁷ Parviainen puolestaan on ollut sillä kannalla, ettei käsitettä "avopuoliso" voitaisi hyväksyä edunsaajamääräykseksi, vaan avopuoliso tulisi aina mainita edunsaajamääräyksessä nimeltä. Yleisestä "avopuolisolle" tehdystä edunsaajamääräyksestä seuraisi hänen mukaansa vakuutuskorvauksen maksaminen kuolinpesälle.³⁵⁸ En kuitenkaan näe estettä sille, etteikö avopuolison hyväksi tehtyä edunsaajamääräystä voitaisi yhtä hyvin toteuttaa niin erityisenä kuin yleisenäkin edunsaajamääräyksenä. Samalla tavalla kuin muutkin edunsaajat, myös avopuoliso on mielestäni määrättävissä edunsaajaksi niin nimeltä mainiten kuin henkilösuhteen avulla yksilöitynäkin.

Yleisen edunsaajamääräyksen pätevydestä erillinen asia on se, että tällainen "avopuolison" hyväksi tehty edunsaajamääräys saattaa johtaa tietyissä tilanteissa tulkintaongelmiin. Avopuoliso saattaa ensinnäkin joutua esittämään näyttöä oikeutensa olemassaolosta. Vakuutuksenottajan avopuoliso on toisaalta voinut edunsaajamääräyksen antamisen ja kuoleman välillä vaihtua. Koska yleinen edunsaajamääräys sopeutuu ennen vakuutustapahtumaa sattuneisiin henkilösuhteiden muutoksiin, "avopuolison" hyväksi tehdyn

---

³⁵⁵ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus 2, Testamenttioikeus s. 47. Vuoden 1985 ehdotukseen henkilövakuutuslaiksi annetuista lausunnoista ilmenee, että ehdotukseen edunsaajamääräyksen antamisesta testamentilla suhtauduttiin kielteisesti muun muassa siitä syystä, että vakuutussumman arvioitiin tällöin menevän useammin väärälle henkilölle tai sen suorittamisen viivästävän vakuutuksenantajan joutuessa tavallaan mukaan vakuutuksenottajan perintöoikeudellisiin selvittelyihin. Järventaus: Lausunnot ehdotuksista henkilövakuutuslaiksi: tiivistelmä s. 38–40. Erillisen henkilövakuutuslain säätämisestä kuitenkin myöhemmin luovuttiin. Ks. HE 114/1993 vp s. 12. VakSopL 48 §:ään päädyttiin ottamaan säännös, jonka mukaan edunsaajamääräys on pätevä vain, mikäli siitä on kirjallisesti ilmoitettu vakuutuksenantajalle.

³⁵⁶ Kolehmainen – Räbinä: Jäämistösuunnittelu s. 207. Kangas: Suomen henkivakuutuslaki s. 188.

³⁵⁷ Kangas: Suomen henkivakuutuslaki s. 188. Kolehmainen – Räbinä: Jäämistösuunnittelu I, Perittävän jäämistösuunnittelu s. 280.

³⁵⁸ Parviainen: Yleinen vakuutusoppi s. 113.

edunsaajamääräyksen katsotaan olevan voimassa sen henkilön hyväksi, jonka kanssa vakuutuksenottaja kuollessaan oli avoliitossa.³⁵⁹ Tästä ei ole nimenomaista säännöstä vakuutusopimuslaissa, mutta tulkintaa on oikeuskirjallisuudessa perusteltu analogialla VakSopL 50.2 §:ään, jonka mukaan puolison hyväksi tehty edunsaajamääräys on voimassa sen hyväksi, jonka kanssa vakuutuksenottaja *kuollessaan* oli avoliitossa. Tulee kuitenkin ottaa huomioon, että edunsaajamääräyksen, kuten testamentinkin, tulkinnassa noudatetaan subjektiivisen tulkinnan periaatetta: jos edunsaajamääräys osoittautuu tulkinnanvaraiseksi, sille on annettava vakuutuksenottajan tarkoitusta vastaava sisältö.³⁶⁰ VakSopL 50 §:n tulkintasääntöjä noudatetaan vain, mikäli määräyksestä tai olosuhteista ei muuta seuraa. Yleisen edunsaajamääräyksen "avopuoliso" voidaankin katsoa olevan voimassa entisen avopuolison hyväksi, mikäli vakuutuksenottajan tarkoituksena oli pysyttää määräys voimassa erosta huolimatta.³⁶¹ Kuten Norri osuvasti toteaa, perittävän yksityisautonomiasta johtuu, että hänellä on oikeus toteuttaa poikkeuksellisiakin käsityksiä.³⁶²

Kun tarkoituksena on tehdä edunsaajamääräys avopuolison hyväksi, tulee huomioida erityisesti VakSopL 50.2 ja 50.5 §:ien tulkintasäännöt. Niiden mukaan puolisollla tarkoitetaan vakuutuksenottajan aviopuolisoa ja omaisilla puolestaan aviopuolisoa ja perintökaareissa tarkoitettuja perillisiä. Kumpikaan näistä ei siis lähtökohtaisesti tarkoita avopuolisoa, ellei olosuhteista muuta seuraa (VakSopL 50.1 §). Yhä useammin henkivakuutusten edunsaajamääräykset ovat sopimuslomakkeelle automaattisesti vakuutuksenottajan tietojärjestelmästä tulostuvia oletuksia, jolloin niiden muotoilussa ei välttämättä käytetä erityistä harkintaa.³⁶³ Onkin mahdollista, ettei vakuutuksenottaja itsekään tiedosta sitä, että puolison tai omaisten hyväksi tehty edunsaajamääräys ei VakSopL 50.2 ja 50.5 §:ien tulkintasääntöjen mukaan koske avopuolisoa. Tällöin edunsaajamääräystä tulisi tulkita vakuutuksenottajan tarkoituksesta käsin.

Tapauksessa KKO 2004:40 oli kysymys edunsaajamääräyksen tulkinnasta tilanteessa, jossa vakuutuksenottaja A:n vuonna 1997 ottaman

³⁵⁹ Kangas: Suomen henkivakuutuslaki s. 153 ja 188–189. Tätä tulkintaa vastaava nimenomainen säännös on otettu Ruotsin vakuutusopimuslakiin (försäkringsavtalslag (2005:104) 14:6). Ks. Bengtsson: Försäkringsavtalsrätt s. 487–488.

³⁶⁰ HE 114/1993 vp s. 56. Ks. myös Aho: Varallisuuslainsäädännön oikeustoimen tulkinnasta s. 183–184 ja Kangas: Suomen henkivakuutuslaki s. 297–304.

³⁶¹ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I, Perittävän jäämistösuunnittelu s. 280. Kangas: Suomen henkivakuutuslaki s. 190. Ks. esim. aviopuolisoita koskenut tapaus KKO 1986 II 150, jossa korkein oikeus totesi vakuutuksenottaja A:n pitäneen edelleen entistä vaimoan B:tä vakuutuksen edunsaajana. Tämä ilmeni muun muassa pian eron jälkeen A:n tekemästä testamentista.

³⁶² Norri: Perittävän tahdon tulkinnasta s. 344.

³⁶³ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu s. 214, alaviite 48.

sijoitushenkivakuutuksen edunsaajiksi oli merkitty omaiset. Edunsaajamääräys ei ollut perustunut A:n nimenomaiseen valintaan, vaan se oli tulostunut sopimuslomakkeelle oletustietona. Lisäksi A oli tehnyt vuonna 1998 testamentin, jossa hän oli määrännyt kaiken omaisuutensa avopuolisolleen B:lle. A:n perillisiä olivat hänen seitsemän sisarustaan, joiden hyväksi edunsaajamääräyksen katsottiin olevan voimassa, jollei määräyksestä tai olosuhteista muuta seurannut (VakSopL 50.1 ja 50.5 §). A:n avopuoliso B vaati sen vahvistamista, että A oli tarkoittanut edunsaajamääräyksellään B:tä ja edunsaajamääräys olisi siten voimassa tämän hyväksi. Korkeimman oikeuden mukaan vakuutuksenottajan tahdon arvioinnin tulee perustua siihen, mitä vakuutuksenottaja on määräyksen antamishetkellä tarkoittanut. Myöhempikin tahdonilmaisu, esimerkiksi testamentti, voidaan ottaa edunsaajamääräystä tulkittaessa huomioon, jos siitä voidaan tehdä päätelmiä määräyksen antamishetkisestä tarkoituksesta. Korkein oikeus kiinnitti yleistestamentin ohella huomiota siihen, että A ja B olivat olleet avoliitossa vuodesta 1993 lähtien ja että A oli elinaikanaan ilmaissut useille henkilöille haluavansa jättää omaisuutensa sukulaistensa sijaan B:lle. Arvioituaan olosuhteita kokonaisuudessaan, korkein oikeus katsoi, että A:n tarkoituksena on ollut määrätä vakuutuksen edunsaajaksi B.³⁶⁴

Tapauksesta ei voi tehdä sitä päätelmää, että testamentilla voitaisiin muuttaa henkivakuutuksen edunsaajaa.³⁶⁵ Ratkaisussa korkein oikeus lähestyikin asiaa edunsaajamääräyksen tulkinnan kautta³⁶⁶: vakuutuksenottajan katsottiin jo edunsaajamääräyksen antamisen hetkellä tarkoittaneen, olosuhteet huomioon ottaen, että edunsaajamääräys on voimassa hänen avopuolionsa hyväksi. Näyttönä määräyksen antamishetken tarkoituksesta otettiin huomioon myös myöhemmin tehty testamentti avopuolison hyväksi.³⁶⁷

---

³⁶⁴ Ks. myös KKO 1942 II 75, jossa vakuutuksenottaja oli määrännyt henkivakuutuksensa edunsaajiksi omaiset. Vakuutuksenottajalla oli aviopuoliso ja tässä liitossa syntyneitä lapsia. Edunsaajamääräyksen tulkittiin kuitenkin olevan voimassa avioliiton ulkopuolella syntyneiden lapsien hyväksi, kun otettiin huomioon vakuutuksenottajan perhe- ja muut olot vakuutussopimuksen tekoaikana. Vrt. tapaukseen NJA 1976 s. 24, jossa edunsaajamääräyksen mukaan vakuutuskorvaus oli maksettava perillisille. Vakuutettu oli testamentissaan määrännyt koko jäämistönsä ja vakuutuskorvaukset meneväksi avopuolisolleen. Testamentissa olevasta määräyksestä huolimatta edunsaajamääräyksen katsottiin olevan voimassa lasten hyväksi.

³⁶⁵ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus 2, Testamenttioikeus s. 47.

³⁶⁶ Norio-Timonen on nähnyt tämän korkeimman oikeuden lähestymistavan ongelmallisena, sillä se kaventaa VakSopL 48 §:n soveltamisalaa. Ks. Norio-Timonen: KKO 2004:40 Edunsaajamääräys sijoitushenkivakuutussopimuksessa.

³⁶⁷ Kankaan mukaan testamentti voi antaa tärkeää ja välttämätöntä informaatiota siitä, miten edunsaajamääräystä on tulkittava. Kangas: Suomen henkivakuutuslainsäädäntö s. 169.

6.2.2 Panoksen korvaaminen peruuttamattomalla edunsaajamääräyksellä

Testamentin ja henkivakuutuksen merkittävänä erona voidaan pitää sitä, että henkivakuutuksen edunsaajamääräys voidaan tehdä myös peruuttamattomana. Vakuutuksenottaja voikin antaa edunsaajalle kirjallisen sitoumuksen edunsaajamääräyksen voimassa pitämisestä.³⁶⁸ Edunsaajamääräystä ei tällöin saa muuttaa tai peruuttaa ilman sen suostumusta, jolle sitoumus on annettu (VakSopL 47 §). Lupaus olla peruuttamatta edunsaajamääräystä on tehtävä nimenomaan edunsaajalle.³⁶⁹ Sillä, onko vakuutuksenantaja saanut tiedon lupauksesta, ei sen sijaan ole sen sitovuuden kannalta merkitystä.³⁷⁰

Kun peruuttamaton edunsaajamääräys on annettu, henkivakuutus ei kuulu enää vakuutuksenottajan vapaasti määrättävään omaisuuteen. Hän ei voi esimerkiksi nostaa säästösummaa tai heikentää vakuutus sopimuksen ehtoja vakuutus sopimuksen voimassaoloaikana. Peruuttamattomasta edunsaajamääräyksestä huolimatta edunsaaja ei kuitenkaan voi olla varma oikeutensa toteutumisesta. Edunsaaja ei nimittäin saa vakuutus korvausta, jos vakuutuksenottaja laiminlyö vakuutus maksujen maksamisen.³⁷¹ Mikäli peruuttamattomuussitoumuksesta on ilmoitettu vakuutuksenantajalle, tämä on kuitenkin velvollinen ilmoittamaan edunsaajalle vakuutuksen lakkaamisesta tai vakuutuksenantajan vastuun alenemisesta (VakSopL 53 §).

Yksityishenkilöiden välillä peruuttamattoman edunsaajamääräyksen antaminen on liittynyt yleensä avioeron johdosta toiselle puolisolle maksettavista etuuksista sopimiseen. Avioerotilanteessa annettua sitoumusta suorittaa toiselle puolisolle elatusapua on voitu tällöin täydentää sitoumuksella olla peruuttamatta entisen aviopuolison hyväksi tehtyä henkivakuutuksen edunsaajamääräystä.³⁷² Avopuolisoiden välillä peruuttamatonta edunsaajamääräystä voitaisiin mielestäni käyttää keinona sopia yhteistalouden hyväksi annetun panoksen hyvittämisestä rahamääräisenä vakuutus korvauksena avoliiton päättyessä

---

³⁶⁸ Hoppu – Hemmo: Vakuutus oikeus s. 413. Kolehmainen – Rabinä: Jäämistö suunnittelu I, Perittävän jäämistö suunnittelu s. 267.

³⁶⁹ Kangas: Suomen henkivakuutus oikeus s. 232.

³⁷⁰ Ks. HE 114/1993 vp s. 55. Hoppu – Hemmo: Vakuutus oikeus s. 413.

³⁷¹ Kangas: Suomen henkivakuutus oikeus s. 230–233 ja 286.

³⁷² Kangas: Suomen henkivakuutus oikeus s. 236.

kuolemaan.³⁷³ Verrattuna tilanteeseen, jossa avopuolisot sopisivat panoksen korvaamisesta testamenttimääräyksellä, peruuttamattoman edunsaajamääräyksen etuna on, ettei sitä voida ilman edunsaajan suostumusta muuttaa tai peruuttaa.³⁷⁴ Siten edunsaajaksi määrätty avopuoliso voi luottaa siihen, että hän saa panoksestaan hyvityksen sillä edellytyksellä, että vakuutuksenottajana oleva avopuoliso on huolehtinut vakuutusmaksujen maksamisesta.

Kuolinpesän osoittautuessa ylivelkaiseksi, henkivakuutuskorvauksena suoritettavan hyvityksen etuna on myös se, ettei vakuutuskorvaus kuulu kuolinpesään eikä se siten myöskään vastaa perittävän tai pesän veloista.³⁷⁵ Edunsaajan asemassa olevan avolesken ei näin ollen tarvitse tyytyä MJL (laki velkojien maksunsaantijärjestyksestä 1578/1992) 2 §:n mukaiseen muiden velkojien kanssa yhtäläiseen oikeuteen saada maksu saatavansa suuruuden mukaisessa suhteessa, kuten tilanne olisi silloin, jos hän olisi velkojan asemassa.³⁷⁶

Jos kuolinpesä asetetaan konkurssiin ja vakuutuksenottajan havaitaan käyttäneen vakuutusmaksuihin määriä, jotka suorittamishetkellään eivät olleet kohtuullisissa suhteissa hänen oloihinsa ja varoihinsa, konkurssipesällä on kuitenkin oikeus vaatia vakuutuksenantajalta liikamaksujen peräyttämistä (VakSopL 56 §). Liikamaksujen palauttamiseen veloitettu vakuutusyhtiö voi puolestaan regressiteitse periä edunsaajalta tämän summan takaisin.³⁷⁷ Vakuutuksenottajana olevan avopuolison tuleekin kiinnittää huomiota siihen, että vakuutusmaksut ovat hänen oloihinsa ja varoihinsa nähden kohtuullisia. Parhaiten tämä voidaan varmistaa maksamalla pienempiä vakuutusmaksuja pitkällä aikavälillä suuren kertamaksun sijaan.

---

³⁷³ Edunsaajamääräyksen nojalla saatua henkivakuutuskorvausta tulisi tällöin nähdäkseni verottaa hyvityksenä. Hyvityksen verokohtelu riippuu siitä, millaista panosta hyvityksellä korvataan. Ks. tästä KHO 2020:104 ja Verohallinnon ohje avoeron yhteydessä maksettavasta hyvityksestä.

³⁷⁴ Ks. Kouvolan HO 10.10.2002 S 01/854, jossa mies oli purkanut naisen kiinteistöllä sijainneen rantasaunan ja rakentanut tilalle uuden. Työ oli sovittu hyvitetäväksi muun muassa sillä tavoin, että nainen testamenttaa rantasaunan miehelle. Miehen hyväksi tehty testamenttimääräys oli kuitenkin myöhemmin peruutettu. Peruutettu testamenttimääräys toimi näyttönä osapuolten tarkoituksista ja tilannetta tarkasteltiin purkautuneen sopimuksen lähtökohdista.

³⁷⁵ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu s. 215. Kangas: Suomen henkivakuutus-oikeus s. 358.

³⁷⁶ Jos avoleskelle vahvistetaan omaisuuden jäämistöerottelussa oikeus hyvitykseen, hän on velkojana samassa asemassa kuin muut etuoikeudettomat velkojat. Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 442–443.

³⁷⁷ Kangas: Suomen henkivakuutus-oikeus s. 399–400.

7 Lopuksi

Avoliittojen yleistyminen myös vanhemmissa ikäluokissa johtaa väistämättä avoliittojen päättymissyiden moninaistumiseen. Avoliitot eivät ole vain nuorten välisiä kokeilunluonteisia tai avioliittoon tähtääviä liittoja, jotka päättyvät joko eroon tai avioliiton solmimiseen, vaan liiton päättymissyynä voi yhtä lailla olla myös toisen avopuolison kuolema. Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää, millainen on avopuolison jäämistöoikeudellinen asema.

Avopuolison kuoleman jälkeen toimitettavassa omaisuuden erottelussa avoleski saa pitää vain oman omaisuutensa omaisuuden erillisyyden periaatteen mukaisesti. Omistussuhteet ratkeavat lähtökohtaisesti nimiperiaatteen perusteella: se, kumman nimiin omaisuus on kirjattu, luo omistajaolettaman. Tästä olettamasta poikkeamista vaativan on pystyttävä osoittamaan, että avopuolisoiden hankintahetkisenä tarkoituksena oli omistaa omaisuus omistajaolettamasta poikkeavin omistussuhtein. Tyyppitilanteena voidaan pitää sitä, että tietty omaisuus, esimerkiksi avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämä asunto, on kirjattu vain toisen avopuolison nimiin ja omistajaksi kirjaamaton osapuoli vaatii avoliiton päätyttyä yhteisomistussuhteen vahvistamista.

Yhteishankintatarkoitus on helpoimmin osoitettavissa tätä koskevalla avopuolisoiden välisellä sopimuksella. Mikäli avopuolisot eivät ole tehneet sopimusta omistussuhteista, yhteishankintatarkoituksen osoittamisessa relevantteina seikkoina on oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa pidetty muun muassa hankinnan suoraa ja välillistä rahoitusta, muunlaista panostamista yhteiseen hankkeeseen, kuten rakennustyötä, sekä omaisuuden yhteistä käyttötarkoitusta. Sen sijaan hankintahetken jälkeisille tapahtumille ei ole katsottu voitavan antaa omistussuhteita muuttavaa merkitystä esimerkiksi kohtuusnäkökohtien perusteella. Oikeuskäytännössä yhteishankintatarkoitus on kuitenkin usein muun näytön puuttuessa jouduttu osoittamaan hankintahetken jälkeisillä tapahtumilla, kuten lainanlyhennysten ja korkojen maksamisella, joista on voitu tehdä päätelmiä avopuolisoiden hankintahetkisestä tarkoituksesta.

Yksittäiset seikat, esimerkiksi rahoitukseen osallistuminen tai yhteinen käyttötarkoitus, eivät luo omistajaksi merkitsemättömälle avopuolisolle osaomistusoikeutta, mutta useampien yhteishankintatarkoituksen puolesta puhuvien seikkojen kokonaisuus voi riittää osoittamaan

yhteishankintatarkoituksen olemassaolon. Oikeuskäytännössä nimiperiaatteesta poikkeamisen kynnystä nostavana seikkana on kuitenkin pidetty muun muassa sitä, että avopuolisoiden välillä on aiemmin toimitettu omaisuuden ositus. Avopuolisoiden on tällöin katsottu ymmärtäneen omaisuuden erillisyyden vahvemmin kuin silloin, jos ositusta ei olisi heidän välillään toimitettu.

Samalla tavoin kuin omistussuhteet myös omistusosuudet määräytyvät avopuolisoiden hankintahetken tarkoituksen perusteella. Oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä onkin katsottu, ettei yhteisomistajan rahoitusosuuden suuruudella ole lähtökohtaisesti vaikutusta hänen omistusosuuteensa. Omistusosuuksia on kuitenkin oikeuskäytännössä vahvistettu rahoitusosuuksien mukaisissa suhteissa, mikäli olosuhteet ovat muutoin olleet sellaiset, että tällaisten osuuksien on voitu katsoa olleen avopuolisoiden hankintahetkisenä tarkoituksena. Tällaisena olosuhteena on pidetty esimerkiksi sitä, että avopuolisoiden keskinäisessä suhteessa on yleisesti noudatettu käytäntöä, jossa omistusosuuksien on tarkoitettu määräytyvän rahoituksen mukaisessa suhteessa. Rahoitusosuuksien mukaisten omistusosuuksien tarkoituksen puolesta puhuvana seikkana on otettu huomioon myös esimerkiksi se, että avopuolisot ovat kerryttäneet hankinnan rahoitukseen käyttämänsä varallisuuden ennen avoliittoa ja että he ovat hankintahetkellä asuneet yhdessä vasta lyhyen ajan.

Omistussuhteiden perusteella tehtävää erottelua täydentää lakisääteisen avoliiton osalta oikeus AvoL 8 §:n mukaiseen hyvitykseen ja lailla sääntelemättömän avoliiton osalta oikeus perusteettoman edun palautukseen. Lain tasolla säännelty hyvitys ja sen edellytykset pohjautuvat perusteettoman edun palautusta koskevaan siviilioikeudelliseen periaatteeseen ja sen soveltamiskäytäntöön. Tästä syystä hyvityksen ja perusteettoman edun palautuksen edellytyksiä voidaan tulkita yhtenevästi ja kumpaakin koskevaan oikeuskäytäntöön tukeutuen.

Hyvitykseen ja perusteettoman edun palautukseen voivat oikeuttaa paitsi varojen käyttö myös työ toisen omistaman omaisuuden tai yhteisen talouden hyväksi. Myös kolmannen antama panos voi tulla korkeimman oikeuden tulkinnan mukaan hyvitetäväksi, jos panos on annettu vain toiselle puolisoista, joka on sitten välittänyt sen yhteiseen talouteen tai toisen puolison omaisuuteen. Oikeuskäytännössä hyvitystä on usein vaadittu esimerkiksi varallisuuden sijoittamisesta toisen nimissä olevaan kiinteistöön taikka erilaisista korjaus- ja rakennustöistä sekä kotitöistä. Sellaiset hyvitysvaatimukset, jotka perustuvat pienten pintaremonttien ja muiden pienten kunnostustöiden tekemiseen, ovat kuitenkin menestyneet huonosti.

Useimmiten tällaisista töistä saatu tulos on tullut käyttöikänsä päähän avoliiton päättyessä, jolloin myös työn tehnyt on saanut siitä hyötyä.

Kotityö on lähtökohtaisesti katsottu yhtä arvokkaaksi työksi hyvitysoikeutta arvioitaessa kuin ansiotyökin. Tapauksissa, joissa ns. perhetyö eli rakennus-, koti- tai hoivatyö taikka toisen avopuolison elinkeinotoiminnassa avustaminen on oikeuttanut hyvitykseen, korvauksen määrät ovat kuitenkin olleet vaatimattomia tehtyyn työmäärään nähden. Hyvityksen määrän arvioinnissa avopuolisoiden väliselle läheissuhteelle onkin annettu suuri painoarvo. Hyvitysvaateen perusteina on vedottu myös esimerkiksi elatusmenojen sekä koti-irtaimiston maksamiseen. Jos toinen on maksanut vain jonkin verran enemmän yhteisen talouden juoksevia kuluja, ei tätä ole katsottu hyvitykseen oikeuttavaksi panokseksi. Koti-irtaimiston on puolestaan katsottu olevan siinä määrin vähäinen varallisuuserä, etteivät siihen sijoitetut panokset voi tulla korvattaviksi.

Hyvityksen lisäksi avoliittolain soveltamisalaan kuuluva avoleski voi vaatia myös PK 8:2:n mukaista harkinnanvaraista avustusta kuolleen avopuolisonsa jäämistöstä. Lain esitöissä ja oikeuskäytännössä avolesken taloudellinen riippuvuus avopuolisostaan on katsottu olennaiseksi edellytykseksi avustuksen tarpeelle. Avolesken on voitu katsoa olevan avustuksen tarpeessa, mikäli hänen avopuolisonsa on pääosin vastannut hänen toimeentulostaan avoliiton aikana. Avustus on kuitenkin niin sanottu väistytvä etuus, mikä tarkoittaa sitä, että avustuksen tarvetta harkittaessa otetaan huomioon muun muassa avolesken varat, palkkatulot ja hänen saamansa sosiaalietuudet. Avoleski ei välttämättä saa avustuksena aiempaa toimeentuloaan vastaavaa määrää, vaan sen määrän, mikä hänen toimeentulonsa kannalta katsotaan kohtuulliseksi. Kohtuulliseksi toimeentulon tasoksi ei toisaalta tässä yhteydessä katsota vain ihmisarvoisen elämän kannalta välttämätöntä toimeentuloa. Oikeuskäytännössä hakijoiden onkin katsottu olleen avustuksen tarpeessa myös tilanteissa, joissa he saavat jo muita sosiaalietuuksia kuten leskeneläkettä tai työttömyyskorvausta.

Avustuksen toteuttamistapoja ovat rahan tai muun omaisuuden taikka käyttöoikeuden antaminen omaisuuteen. Avopuoliso voi siis saada avustuksena käyttö- tai omistusoikeuden ensin kuolleen avopuolison omistuksessa olevaan avopuolisoiden yhteisenä kotina käyttämään asuntoon, jos avustuksen edellytykset täyttyvät. Mikäli avopuolisot asuivat vuokra-asunnossa ja avoleski jatkaa vuokrasuhdetta, avustus voidaan toteuttaa myös rahamääräisenä kattamaan asumisesta aiheutuvia kustannuksia. Avustus annetaan kuitenkin pääsääntöisesti vain määräaikaisena tietyn ylimenokauden ajaksi, jollei sitä poikkeuksellisesti katsota voitavan

antaa avopuolison eliniäksi esimerkiksi tämän korkean iän vuoksi. Avustuksen antamisella ei myöskään voida loukata perillisten oikeutta lakiosaan, ellei tähän ole painavia syitä (PK 8:2.3), joina voidaan pitää esimerkiksi sitä, että avoleski on varaton ja tarvitsee avustusta perustoimeentuloonsa. Oikeuskäytännössä avustuksen antaminen on kuitenkin estynyt lakiosaperillisen elatustarpeesta johtuen myös tilanteessa, jossa avustus ei olisi loukannut hänen oikeuttaan lakiosaansa.

Avopuolison mahdollisuudet saada kuolleen avopuolisonsa jäämistöomaisuutta eivät rajoitu hyvitykseen ja avustukseen, vaan PK 5:2:ssä on tehty mahdolliseksi valtionperinnön edelleenluovutus perittävän läheiselle. Valtiokonttorin ratkaisukäytännössä avopuolison on katsottu olevan tyyppiesimerkki sellaisesta henkilöstä, jolla on ollut säännöksessä tarkoitettu läheissuhde perittävään ja jolle omaisuutta voidaan siten luovuttaa. Valtionperintöomaisuuden edelleenluovutus ei tapahdu kuitenkaan automaattisesti, vaan avopuolison on haettava sitä kirjallisella hakemuksella. Hakemuksen yhteydessä avopuolison tulee pystyä osoittamaan asemansa muun muassa todistajanlausunnoin. Mikäli hakija on pystynyt osoittamaan olleensa perittävän avopuoliso, Valtiokonttorin ratkaisukäytännön perusteella hänellä on ollut hyvät mahdollisuudet saada hakemansa valtionperintöomaisuus luovutetuksi itselleen. Tulee kuitenkin huomioida, että tilanteet, joissa ensin kuolleelta avopuolisolta ei ole jäänyt perillisiä eikä hän ole tehnyt testamenttia, ovat suhteellisen harvinaisia. Kaikkiaan perillisittä ja tekemättä testamenttia kuolee vuosittain noin 250 henkilöä. Useimmiten kuolleella avopuolisolla onkin joku lakimääräinen perillinen, joka saa perinnön testamentin puuttuessa.

Mikäli avopuolisot eivät halua luottaa siihen, että avopuolison lakimääräinen oikeus hyvitykseen tai avustukseen taikka mahdollisuus saada valtionperintöomaisuutta luovutetuksi itselleen turvaisivat riittävästi esimerkiksi hänen asumisensa jatkuvuutta, he voivat toteuttaa keskinäistä jäämistösuunnittelua. Avopuolison asumisen jatkuvuuden turvaamiseen voidaan pyrkiä tekemällä avopuolison hyväksi testamentti. Omistusoikeustestamentilla avopuolisolle voidaan antaa rajoittamaton määräämisvalta testamentilla saatuun asuntoon. Toisaalta avolesken ylivelkaisuus tai toiseen perintöveroluokkaan kuuluminen saattavat johtaa siihen, että testamentilla saatu asunto joudutaan myymään velkojen tai veron maksamiseksi.

Käyttöoikeustestamentilla voidaan antaa käyttöoikeus testamentattavaan asuntoon ilman perintöverovelvollisuutta tai vaaraa siitä, että testamentilla saatu omaisuus menisi avolesken velkojen maksuun. Testamentti on kuitenkin perillisiä kohtaan tehoton, mikäli se estää lakiosaperillistä saamasta lakiosaansa jäämistöstä tai rajoittaa hänen oikeuttaan määrätä

lakiosana tulevasta omaisuudesta (PK 7:5.1). Tällainen tilanne voi syntyä erityisesti silloin, kun asunto muodostaa valtaosan kuolleen avopuolison jäämistöstä. Mikäli lakiosaperillinen ei nimenomaisesti hyväksy testamenttia tai avoleski maksa lakiosia rahana (PK 7:5.2), avolesken asumisen jatkuvuuden suojaamisen tavoite epäonnistuu. Lakiosaperillisen oikeudesta lakiosaan seuraakin, ettei edes testamentilla voida turvata avoleskelle varmaa asumissuojaa toisen avopuolison kuoleman varalta.

Asumisen turvaamisen ohella avopuolisot voivat jäämistösuunnittelullaan pyrkiä varautumaan toisen avopuolison kuoleman varalta hyvityksen maksamiseen. Hyvityksestä voidaan sopia vain testamentin muotovaatimuksia noudattamalla tai henkivakuutuksen edunsaajamääräyksellä. Henkivakuutuksen peruuttamattoman edunsaajamääräyksen etuna verrattuna testamenttiin tapana sopia hyvityksestä on panoksen antaneen osapuolen näkökulmasta ensinnäkin edunsaajamääräyksen peruuttamattomuus. Kun peruuttamaton edunsaajamääräys on annettu, vakuutuksenottajana oleva avopuoliso ei voi enää muuttaa tai peruuttaa sitä ilman edunsaajan suostumusta. Toiseksi edunsaajamääräyksen nojalla maksettava vakuutuskorvaus ei kuulu vakuutuksenottajan kuolinpesään, jolloin sitä ei voida myöskään käyttää pesän tai perittävän velkojien vaateiden täyttämiseen. Testamentti on sen sijaan aina tekijänsä peruutettavissa. Toisaalta, vaikka hyvitystä koskeva testamenttimääräys olisikin peruutettu, avoleski voi kuitenkin edelleen vaatia hyvitystä omaisuuden jäämistöerottelussa. Peruutettua testamenttia voidaan lisäksi käyttää näyttönä, kun avoleski kuoleman jälkeen esittää hyvitysvaatimuksen pesänjakajalle tai tuomioistuimelle.

Tutkielman perusteella voidaan todeta avoliittolain säätämisen ja sen soveltamisalaan kuuluvien avopuolisoiden lisäämisen PK 8:2:n mukaiseen avustukseen oikeutettujen piiriin parantaneen jossain määrin avoliittolain soveltamisalaan kuuluvien avopuolisoiden jäämistöoikeudellista asemaa. Kun hyvityksestä on säädetty lain tasolla ja pesänjakajan määrääminen erottelua toimittamaan on mahdollista, saattaa tämä alentaa prosessikynnystä ja turvata paremmin heikomman osapuolen oikeuksia. Avopuolisoiden tiedostaessa oikeutensa hyvitykseen, he voivat myös varautua sen maksamiseen toisen osapuolen kuoleman varalta tekemällä sitä koskevan testamentin tai peruuttamattoman henkivakuutuksen edunsaajamääräyksen. Kun hyvityksestä on kuoleman varalta sovittu, voidaan välttää avolesken ja ensin kuolleen avopuolison perillisten välillä kuoleman jälkeen syntyvät hyvitystä koskevat erimielisyydet. Lisäksi voidaan varmistaa, ettei testamentin muiden määräysten

täytäntöönpanoa estä se, että testamentissa tarkoitettu omaisuus on mennyt hyvityksenä avoleskelle.

Hyvityssääntelyä merkittävämpänä parannuksena avopuolison asemaan voidaan kuitenkin pitää PK 8:2:n avustukseen oikeutettujen henkilötahojen laajentamista koskemaan myös avopuolisoja. Toisin kuin hyvitys, oikeus avustukseen nimittäin oli avopuolisoille täysin uusi etuus. Avustuksella voidaan turvata muun muassa avolesken asumista antamalla hänelle avustuksena esimerkiksi kuolleen avopuolison omistuksessa olevan asunnon käyttöoikeus. Avustuksen saaminen on kuitenkin harkinnanvaraista ja siten epävarmaa. Vaikka eloonjääneen avopuolison katsottaisiinkin olevan oikeutettu avustukseen, se määrätään pääsääntöisesti määräaikaisena eikä avustuksella välttämättä pystytä turvaamaan avolesken asumista ainakaan kovin pitkäksi aikaa. Oikeus avustukseen koskee lisäksi vain avoliittolain soveltamisalaan kuuluvia avopuolisoita eikä se siten paranna lain soveltamisalan ulkopuolelle jäävien avopuolisoiden asemaa. He ovat edelleen niiden yleisten varallisuus oikeudellisten säännösten varassa, joita sovelletaan myös toisilleen tuntemattomiin henkilöihin.

Siviililainsäädäntömme avoleskelle antama kuolemanvaraisturva poikkeaa myös merkittävästi siitä kuolemanvaraisturvasta, jonka laki leskelle tarjoaa: avoleskellä ei ole avio-oikeutta kuolleen avopuolisonsa omaisuuteen, perintöoikeutta eikä lesken vähimmäissuojaa vastaavaa oikeutta pitää jakamattomana hallinnassaan puolisoiden yhteisenä kotina käytettyä tai muuta jäämistöön kuuluvaa hänen kodikseen sopiva asuntoa. Avoliittolain säätämisen yhteydessä ei saatukaan aikaan kovin kokonaisvaltaista sääntelykokonaisuutta, jolla avopuolison jäämistöoikeudellinen asema olisi kattavasti turvattu. Nähdäkseni avopuolisoiden ei siis kannata luottaa siihen, että toisen avopuolison kuoleman sattuessa avoleski saisi riittävästi suojaa suoraan lain nojalla.

Avopuolisoiden kannattaa pyrkiä ennaltaehkäisemään toisen avopuolison kuoleman jälkeen realisoituvia riitatilanteita kirjaamalla omaisuutensa sen avopuolison nimiin, jonka omistukseen se on tarkoitettu tai kummankin avopuolison nimiin, mikäli omaisuus on tarkoitettu yhteiseksi. He voivat sopia omistussuhteistaan joko ennen kauppaa, kauppakirjassa tai jälkikäteen tekemällä vahvistuskirjan. Omistajaksi kirjaamattomalla ei nimittäin ole vain avoliiton perusteella oikeutta toisen avopuolison omaisuuteen, sillä ositusta vastaava omaisuuden tasausta ei avoliiton päättyessä tehdä. Yhteishankintatarkoituksen jälkikäteinen osoittaminen voi myös osoittautua haastavaksi, mikäli avopuolisot eivät ole tehneet nimenomaista sopimusta omistussuhteista.

Avopuolison asumisen jatkuvuuden turvaamiseksi voi olla tarpeen tehdä omistusoikeus- tai käyttöoikeustestamentti hänen hyväkseen. Mikäli avoleski on ylivelkainen ja kuuluu toiseen perintöveroluokkaan, käyttöoikeustestamentti lienee hänen asumisensa turvaamiseksi omistusoikeustestamenttia turvallisempi vaihtoehto verotuksellisista ja velkojien oikeuksiin liittyvistä syistä. Toisin kuin lesken vähimmäissuoja, avopuolisolle testamentissa annettu käyttö- tai omistusoikeus yhteisenä kotina käytettyyn asuntoon ei ole kuitenkaan suojattu lakiosaperillisten lakiosavaateilta. Asumissuojan toteutuminen jääkin viime kädessä kiinni siitä, suostuvatko lakiosaperilliset lakiosaansa loukkaavan testamentin täytäntöönpanoon.

Avopuolison heikkoa jäämistöoikeudellista asemaa on siis mahdollista avopuolisoiden keskinäisellä jäämistösuunnittelulla parantaa, mutta tällä on rajansa. Avopuolisot eivät voi edes testamentilla saada aikaan lesken vähimmäissuojaa vastaavaa suojaa avoleskelle. Usein tilanne lienee kuitenkin sellainen, ettei avolesken puutteellista kuolemanvaraisturvaa avoliiton aikana edes tiedosteta. Se, millaiseksi avolesken jäämistöoikeudellinen asema muodostuu, konkretisoituukin vasta kuoleman sattuessa. Tällöin avolesken asema jää riippumaan siitä, menestyvätkö hänen omistussuhteiden vahvistamista, hyvitystä ja avustusta koskevat vaateensa ja luovutetaanko hänelle hakemuksensa perusteella mahdollisesti valtiolle perintönä mennyttä omaisuutta.